

Кристијан Обшуст • Kristijan Obšust

Небојша Кузмановић • Nebojša Kuzmanović

КОЛЕКТИВНИ
ИДЕНТИТЕТИ
СЛОВАКА У
СРБИЈИ

**KOLEKTÍVNE
IDENTITY
SLOVÁKOV V
SRBSKU**

**COLLECTIVE
IDENTITY
OF THE SLOVAKS
IN SERBIA**

АРХИВ ВОЈВОДИНЕ

Кристијан Обшуст • Kristijan Obšust
Небојша Кузмановић • Nebojša Kuzmanović

КОЛЕКТИВНИ ИДЕНТИТЕТИ СЛОВАКА У СРБИЈИ
KOLEKTÍVNE IDENTITY SLOVÁKOV V SRBSKU
COLLECTIVE IDENTITY OF THE SLOVAKS IN SERBIA

БИБЛИОТЕКА • EDÍCIA • LIBRARY
СТУДИЈЕ И ОГЛЕДИ • ŠTÚDIE A ÚVAHY • STUDIES AND ESSAYS

Главни и одговорни уредник • Hlavný a zodpovedný redaktor • Editor in Chief
Др Небојша Кузмановић • Nebojša Kuzmanović, PhD

Уредник • Redaktor • Editor
Др Драгана Бедов • Dragana Bedov, PhD

Рецензент • Recenzent • Reviewer
Проф. др Мирослав Кмећ • PaedDr. Miroslav Kmeť, PhD
Проф. др Михал Бабјак • PhDr. Michal Babiak, Csc
Проф. др Саша Марковић • Prof. Saša Marković, PhD

Кристијан Обшуст
Небојша Кузмановић

КОЛЕКТИВНИ ИДЕНТИТЕТИ СЛОВАКА У СРБИЈИ

Значај словачких културних и просветних институција и
конфесионалног идентитета за конструисање и рефлексije
националног идентитета Словака у Србији

Друго издање

Нови Сад, 2019.

ПРЕДГОВОР

Ова кратка публикација тематски је усмерена на проблематику у вези са колективним идентитетом словачке националне мањине у Републици Србији, односно на значај кровних културних и просветних институција попут Матице словачке, Гимназије Јана Колара, свенационалне манифестације Словачких народних свечаности и на улогу конфесионалног идентитета на конструисање и рефлексије групних идентитета припадника словачке националне мањине. Посебан акценат је при томе стављен на значај ових институција у контексту званичног обликовања спецификаума националног идентитета Словака у Србији уз респектовање конкретног хронолошког и просторног контекста, односно конкретног дијапазона друштвених констелација. Приликом писања, није постојала тенденција да се залази у шири фондус комплексних питања која се односе на ову проблематику, већ је ова студија имала циљ да пружи најосновнији приказ констелација које се односе на поменуту тематику.

Методолошки, студија се базира на критичкој анализи постојеће публицистичке и стручне литературе, на до сада необјављеној архивској грађи из фондова Архива Војводине и на раније спроведеним теренским антрополошким истраживањима идентификацијских односа и постојећих рефлексија колективних идентитета припадника словачке националне мањине, који више од два и по века насељавају различите локације на простору данашње АП Војводине, односно Републике Србије.

Иницијално, публикација је настала у контексту јубилеја обележавања стогодишњице од оснивања Гимназије Јана Колара, Словачких народних свечаности и штампарије, које су у локацијском смислу везане за Бачки Петровац, иначе традиционално културно и просветно средиште Словака у Србији.

Наслов и поднаслов публикације одређени су оквирно у складу са фокусом на њену тематску концепцију, док је сама студија структурално подељена у три засебне целине. На њеном крају налази се

библиографија, попис коришћене архивске грађе из фондова Архива Војводине и списак других извора.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Залажење у обимну и комплексну проблематику која се односи на процесе миграција Словака на простор данашње АП Војводине, односно Републике Србије, свакако превазилази оквири ове публикације. Ипак, пре него што се укаже на основне констелације које се односе на културни и просветни живот Словака у насељу Бачки Петровац у периоду између Првог и Другог светског рата и на основне карактеристике колективних идентитета припадника словачке националне мањине у Србији, неопходно је истаћи основне чињенице у вези са историјским контекстом досељавања припадника словачке етничке заједнице који од средине осамнаестог века живе на простору који данас у административном смислу захвата подручје АП Војводине. У том правцу, неопходно је поменути основне премисе историјског, културног, хронолошког и просторног контекста који је везан за проблематику *доњоземских Словака (dolnozemskí Slováci)*. Како би се стекао основни увид у претходно истакнуту тематику, у форми кратког приказа, одмах на почетку, биће представљен основни дијапазон констелација који је неопходан за правилно разумевање тематике ове публикације, а односи се на сагледавање значаја словачких културних и просветних институција у Бачком Петровцу,¹ као основних чинилаца везаних за одржавање спецификаума словачког националног идентитета на простору Републике Србије.

Термин *доњоземски Словаци (Словаци са Доње земље)*, коришћен у контексту научне и стручне литературе (видети Botík 2007), изве-

¹ Бачки Петровац представља историјско, културно и просветно средиште словачке националне заједнице у Србији. Неколико културних и просветних установа везаних за словачку националну мањину, смештени су у овом насељу, од којих је посебно потребно истаћи: Матицу словачку у Србији, Гимназију Јана Колара, Словачки издавачки центар, Музеј војвођанских Словака, Словачко војвођанско позориште итд. Према попису из 2002. године, у Бачком Петровцу су од укупног броја становника, 82,48 процената били словачке националне припадности. Такође, у овом насељу се од 1919. године одржава централна национална манифестација везана за словачку заједницу која живи на простору Републике Србије под називом: Словачке народне свечаности.

ден је из термина *Доња Земља*, а њиме се пак на генеративном нивоу дефинише просторни контекст на који су се Словаци досељавали. У почетку је појам *Доња земља* (*Dolná zem*) представљао географску одредницу којом се именовао део југоисточне Мађарске, да би касније у оквиру словачке стручне литературе овај термин добио знатно шире значење (Obšust 2015, 7). Односно, под овом одредницом обухваћен је целокупни колонизаторски процес, тј. сеобе Словака са простора Словачке на југ, из чега су произашла бројна насеља (енклаве) на простору Мађарске, Србије (Војводине), Румуније и у мањој мери Хрватске (Славоније), а касније и Бугарске (видети Botík 2007). При томе, неопходно је напоменути да је појам *Délvidék* (доњи крај), преузет из мађарске историографије, где се њиме означавају угарске јужне покрајине (Славонија и Војводина), док се термин *Felvidék* (горњи крај) користи за означавање данашње Словачке (Dugački 2011, 54).² Словачки етнограф и професор Јан Ботик (Ján Botík), терминолошку одредницу *доњоземски Словаци* дефинише као неку врсту конструкта који у себи обухвата више форми колективних идентитета, односно без обзира на то што се *доњоземски Словаци* идентификују заједничким етнонимом Словаци, они се деле на више основних група према томе у којој држави живе (Obšust 2015, 8). У том смислу се испред основног етнонима додаје префикс који указује на државу чији су становници и држављани. Тако се нпр. за *доњоземске Словаке* који живе на простору Мађарске користи појам *мађарски Словаци* или *Словаци у Мађарској*, за оне који живе у Румунији у употреби је одредница *румунски Словаци*, или *Словаци у Румунији*, итд. (видети Botík 2007). Професор Мирослав Кмећ (Miroslav Kmeť), расправљујући о карактеристикама одреднице *доњоземски Словаци*, аргументовано истиче историску чињеницу, да се након Тријанона, под називом *доњоземски Словаци*, ова одредница односи на све припаднике ове етничке групације, који живе јужно од горњег тока Дунава и реке Ипел. Дакле, под појмом *доњоземски Словаци* подразумевамо све Словаке, који су живели (и до данас живе) на простору данашње Румуније, Србије, Хрватске и Бугарске (Кмећ 2012, 10). Изузев у контексту словачке стручне литературе, оваква терминологија такође се веома често употребљава и у форми савремених облика идентификације Словака из конкретних држава.³ Појмови *Доња зе-*

² О проблемима терминологије, тј. значењу одреднице *Доња земља* видети: Botík 2007, 2011; такође: Dugački 2011.

³ Словаци који живе на простору савремених држава и насељавају простор, који је у кон-

мља и *доњоземски Словаци*, као и *Горња земља* и *јорњоземски Словаци*, који се односи на Словаке на простору данашње Словачке, појављују се у изворима још од осамнаестог века и коришћени су фреквентно током целог деветнаестог века (Divičanová 1996). Ана Дивчанова (Anna Divičanová), која је истраживала групне идентитете Словака у Бекешчаби у прошлости, указала је како је локални идентитет био далеко израженији облик идентификације него што је то за бекешчабске Словаке представљала форма идентификације њих као *доњоземских Словака* (видети Divičanová 2007). С друге стране, постоје и одређени извори који сведоче о покушајима и иницијативи појединаца да још током друге половине деветнаестог века афирмишу *доњоземске Словаке* као јединствену територијалну и етничку целину (Botík 2011). Једну од рефлексија овакве иницијативе представља управо и покретање часописа *Dolnozemský Slovák* 1902. године.⁴

Без тенденције да се даље разматра значење термина *доњоземски Словаци*, потребно је нагласити да је облик идентификације и групног

тексту стручне литературе подведен под географски термин, односно конструкт *Доња земља*, веома често се идентификују на такав начин да етничкој одредници Словак додају назив државе у којој живе, односно државе рођења. У том смислу, овакав облик идентификације у савременом контексту представља концизније дефинисану форму у односу на појам *доњоземски Словаци* који се често користи паралелно, а био је употребљаван од насељавања Словака на различитим просторима *Доње земље* до Првог светског рата и то пре свега у контексту појединих политичких тенденција оновремених представника словачких интелектуалних елита које су живе на различитим просторима *Доње земље* у оквиру јединственог политичког ентитета, тј. у склопу Аустроугарске монархије. О ранијем фреквентном коришћењу овог термина у контексту колективне идентификације Словака, значајне индиције пружа и назив часописа *Dolnozemský Slovák* (*Доњоземски Словак*) који је излазио у Новом Саду између октобра 1902. и јануара 1920. године са прекидом током трајања Првог светског рата. Овај месечник, чији је власник био новосадски адвокат и издавач Милош Крно, а одговорни уредник истакнути новосадски правник Људовит Мичатек (Ľudovít Mičátek), представљао је водећи друштвено-политички часопис Словака на просторима које је обухватала *Доња земља* (Obšust 2015, 8). Часопис је имао за циљ „да служи интересима и зближавању Словака у тзв. Доњој земљи у складу са народним потребама“ (цит. према Dugački 2011). У часопису који је изузет са простора Баната, Бачке, Срема и Славоније, имао сараднике и из Надлака, Бекешчабе и других градова и села са простора Јужне Угарске, публиковани су прилози који су се тицали земљорадње и индустрије, али су у највећој мери објављиване вести из тзв. народног живота, економије, као и писма читалаца. Часопис се највише базирао на теме које су биле везане за различите аспекте културног, друштвеног и политичког живота Словака на *Доњој земљи* са циљем њиховог заједничког деловања у правцу развоја образовања и борбе против мађаризације (видети: Dugački 2011).

⁴ Интелектуалци окупљени око овог листа свакако су Словаке насељене на широком простору *Доње земље* перципирали као одређени облик колективитета, те су се у том правцу и сами идентификовали као *доњоземски Словаци* (Obšust 2015, 9).

идентитета који се означава овом одредницом присутан још од периода словачког насељавања простора *Доње земље* и да је од самог почетка имао својих специфичних рефлексива. Односно, кореспондирао је са другим облицима идентификације, при чему се посебно прожимао са различитим локалним и евентуално регионалним идентитетима *доњоземских Словака* (Obšust 2015, 9). Упркос оваквој констатацији, намеће се питање да ли је и на који начин овакав облик групног идентитета могао парирати вероватно далеко израженијим локалним идентитетима Словака расутих по широком простору Јужне Угарске у неколико десетина међусобно удаљених локација (енклава или група енклава), које су се налазиле на различитим просторима и међусобно се разликовале, између осталог, у етничким саставима њиховог непосредног окружења.⁵

Генерално посматрајући, заједнице Словака које су се населиле на различите просторе означене заједничким термином *Доња земља*, у новим срединама (тзв. енклавама) у највећој мери задржали су основне елементе своје материјалне и нематеријалне културе донете са простора са којих су се доселили, иако су постепено прихватили и поједине елементе од становништва затеченог на просторима на које су се доселили (видети Botík 1980, 2007, 2011). У том смислу, с једне стране се новопридошло словачко становништво релативно добро прилагођавало новом окружењу и средини, док је с друге, задржало и сачувало своје специфичне културне елементе које је донело са собом, пре свега језик, обичаје и ношњу (видети Bosić 1970). Наведени елементи, заправо и у савременом контексту, представљају основне аспекте којима се у круцијалном смислу дефинишу припадници словачке националне

⁵ Иако је изгубио на значају након Првог светског рата, односно након распада Аустроугарске монархије, овај облик групног идентитета остао је присутан и након формирања нових политичких ентитета 1918. године. Такође, његове различите рефлексиве су присутне и у савременом друштвеном и културном контексту, како код Словака у Србији, тако и код Словака који живе на простору Мађарске, Румуније и Хрватске. У том смислу, између осталог, овакав облик идентификације у себи заправо обухвата колективне идентитете словачких заједница у наведеним државама, али уједно кореспондира и прожима се са њима, или чак може представљати алтернативни облик идентификације претходно наведеним. Обнављање часописа *Dolnozemský Slovák* 1996. године које је покренуто у сарадњи неколико словачких институција и појединаца из тадашње СРЈ, Мађарске и Румуније, можда најбоље сведочи о томе. Такође, одржавање и оснивање манифестације *Dolnozemský jarmok* од 2008. године, као и потенцирање овог облика групног идентитета у контексту словачке литературе, медија и културног стваралаштва, указује да је овај облик идентитета свакако присутан, што је између осталог у одређеним формама уочливо и на друштвеним мрежама (видети: Obšust 2015; такође: Štefanko 2006).

мањине у Србији. Свакако, они су временом прошли кроз читав низ модификација, али је лингвистичка и конфесионална компонента, а такође у значајној мери и читав фондус нематеријалних елемената везаних пре свега за обичаје, тј. премисе тзв. народне традиције, остао кључан у контексту националне идентификације Словака у Србији.⁶ Такође, битну карактеристику различитих заједница *доњоземских Словака* у прошлости која је и данас изузетно изражена међу Словацима у Србији, представља „везаност за обрадиву земљу“. Све заједнице Словака које су живеле у различитим селима на простору означеном као *Доња земља*, практично су од досељавања на нове просторе биле изузетно везане за обрадиву земљу која је заправо представљала окосницу њиховог начина привређивања, с обзиром на то да су се скоро сви чланови заједница бавили различитим формама пољопривредне производње. Од доласка у нове средине, словачки колонисти су имали изузетно наглашену тежњу ка стицању што веће површине обрадиве земље, те је у том контексту ова тенденција садржала од почетка наглашену социјалну димензију и консеквентно је узроковала социјалне диференцијације унутар конкретних доњоземских словачких заједница које су утицале на читав низ сегмената свакодневног живота појединаца (Obšust 2015, 18). Јан Ботик је правилно указао на то да је слободна обрадива земља заправо представљала „магнет“ због којег су се колонисти насељавали на простор *Доње земље* и да је тежња ка стицању земље, присутна у словачким заједницама на овим просторима, постала централни мотив сваког историчара, публицисте, песника и сликара који су оставили сведочанства о различитим заједницама *доњоземских Словака*. У том смислу, Ј. Ботик указује на записе које је оставио Андреј Мраз (Andrej Mráz). Он је у свом есеју о војвођанским Словацима написао: „да не само да су они (*Словаци*) тежили за ондашњом земљом већ су они ову земљу присвојили. Док им је у првој генерацији након досељавања она била туђа, постепено су срасли са њом и урасли у њу. Дубоко“ (цит. према Botík 2011, 28). Управо оваква

⁶ У овом контексту потребно је истаћи значај „традиционалне словачке ношње“, односно, нужно је указати на идентитетску компоненту женске народне ношње која се одржала у појединим срединама (у првом реду у Ковачици и Падини) до данас, али искључиво само код неких жена старијих од седамдесет година (видети: Obšust 2015, 7–8). Женска словачка народна ношња иначе је до пре неколико деценија практично представљала неки облик основног етничког маркера којима је истицан идентитет Словака у Југославији, односно Србији (видети: Bosić 1987).

перцепција земље и обрадиве површине, која је уосталом поред израженог процеса контрареформације и била узрок примарног досељавања на просторе *Доње земље*, за Словаке је представљала круцијални елемент који је одређивао њихове приватне животе унутар заједнице у прошлости, а он се манифестује у читавом корпусу рефлексива међу Словацима у Србији и данас. Ту приврженост обрадивој земљи и везаност за њу, како је приметио Ботик, управо најбоље дефинише Андреј Мраз у поменутом есеју: „Наш човек је желео да ова земља припада њему. Не знам да ли је ову склоност донео са собом из старе домовине, али тежња за земљом је постала централни осећај доњоземских Словака. Ова тежња је формирала њихове интересе, због ње су се женили и удавали, за земљу су ринтали и због ње су запостављали остале животне потребе“ (цит. према Botik 2011, 28). Оваква везаност за земљу на коју је указао Мраз, видљива је у одређеном смислу чак и у савременом контексту, иако свакако она није ни изблиза наглашена као некада. У Падини, а посебно у Ковачици, везаност за земљу је имала посебну димензију из које су произлазиле значајне социјалне диференцијације међу њеним становницима у прошлости, а које су се између осталог одражавале читавим сетом последица и рефлексива (видети Obšust 2015). Везаност са обрадивом земљом, која је толико била наглашена међу становницима практично свих словачких енклава на *Доњој земљи* током прошлости, заправо је представљала основни чинилац који је условљавао свакодневицу појединаца, тј. припадника различитих словачких заједница (видети Botik 2011).

Када је реч о самом процесу миграција Словака са простора данашње Словачке на различите просторе *Доње земље*, према историчару Јану Сирацком (Ján Sirácky), он се одвијао у три етапе. Сирацки прву етапу ставља у хронолошки оквир од 1690. до 1710. године, другу од 1711. до 1740. године, док за трећу, односно последњу етапу за коју је везано и досељавање Словака на простор данашње Србије, Сирацки одређује временски период од 1740. до 1780. године, уз напомену да у контексту секундарних миграција захвата и део деветнаестог века (видети Sirácky 1995, 53–54).⁷ Прва словачка насеља на простору данашње Републике Србије формирана су од досељених Словака на простору јужног дела Бачке.

⁷ О тематици везаној за досељавање Словака на простор данашње северне Србије, односно Војводине, постоји изузетно обимна стручна литература (видети: Botik 2007, 2011; Црњански 2007; Sirácky 1966, 1972, 1973, 1975, 1980, 1995; Gavrilović 1971; Kmet 2010, 2012; Kmet 1987. и др).

Историјски контекст њиховог досељавања на ове просторе, а самим тим и на простор Бачког Петровца, треба посматрати у оквиру економских потреба за радном снагом Великог футошког властелинства након куповине овог поседа од стране Михајла Чарнојевића 1744. године. Односно, с обзиром на то да Михајло Чарнојевић након куповине властелинства није могао да пронађе довољно радне снаге, ступио је у контакт са Матејом Чањијем (Matej Čáni) из Малинца, што је резултирало довођењем првих словачких колониста већином са простора данашње средње Словачке, из околине Новограда и Хонта, током пролећа 1745. године.⁸ Међутим, на основу одређених извора, а пре свега на основу појединих презимена (генеалогских истраживања), могуће је констатовати да су се први становници Петровца доселили такође и из Липтовске, Турчианске и Оравске столице. У сваком случају, Петровац представља најстарије насеље Словака у Србији, односно место у које су се најраније населили словачки колонисти (Struharik 1971, 10). Након издавања Едикта о толеранцији (*Toleranzpatent*) 1781. године, у Петровац су дошле додатне породице са простора Зволенске, Новоградске, Турчианске и Пјештанске столице. Најрепрезентативније сведочанство о насељавању Словака у Бачком Петровцу у том контексту свакако пружа до данас сачувана копија уговора на мађарском језику о насељавању потписана у Футогу 25. маја 1747. године (видети Sirácky 1995). Овај уговор сведочи о економским аспектима везаним за положај Словака на земљишту Великог футошког властелинства, односно о њиховим правима и обавезама. Датум потписивања поменутог уговора иначе је временом попримио обриси неког облика колективне идентификације локалног карактера, будући да се 25. мај у савременом контексту обележава као „Дан Петровца“.⁹

⁸ Треба напоменути да је у тренутку доласка првих словачких колониста, Бачки Петровац био насељен са деветнаест српских породица. Најстарији помен насеља датира из тринаестог века када је признат за самосталну црквену општину са црквом која је била посвећена Св. Петру. Топоним Петровац се наводи и у историјским изворима и анализама из петнаестог и шеснаестог, као и из седамнаестог века. У време турског периода, Петровац је био мало село са 19, затим са 5, док је крајем шеснаестог века у њему живело 28 породица. Године 1733. у Петровцу је било само 40 православних кућа. Први егзактни подаци о броју становника датирају из 1772. године, односно из периода владавине Марије Терезије, када су у Петровцу живеле 423 породице, од чега 37 српских. На основу овог податка може се оквирно закључити да је тада Петровац имао приближно 2000 становника. Овај демографски податак имплицира да је Петровац у том периоду представљао овеће насеље. Опширније о досељавању Словака у Бачки Петровац видети: Sirácky 1995, 68–71.

⁹ <http://www.slovackizavod.org.rs/sr/kultura-i-sira-javnost/kulturna-mapa/mesta/1835/1840>, приступљено 30. маја 2019. године.

Попут поменутог уговора везаног за досељавање Словака у Бачки Петровац, слични документи и уговори постоје и у контексту насељавања других насеља (словачких енклава) на широком простору *Доње земље*. Један такав уговор написан на латинском, који се чува у Архиву Војводине и датира из 1772. године, сведочи о досељавању Словака у место Селенча.¹⁰ Такође, у старијим фондовима Архива Војводине, постоји архивска грађа која указује на различите аспекте везане за период колонизације Словака на просторе *Доње земље* и то конкретно Бачке, односно на различите сегменте проблематике која је у вези са раном егзистенцијом словачких заједница на овим просторима, а посебно са њиховим положајем у контексту права словачких лутеранских заједница. Ипак, потребно је напоменути да се Словаци као колективитет под својим етнонимом појављују у малом броју докумената који се односе на међуетничке односе, давања и насељавање.¹¹ Узимајући у обзир претходно наведено, потребно је сумарно указати на садржај неких од ових докумената. У том смислу, када је конкретно реч о Бачком Петровцу, али и осталим насељима у којима су насељени Словаци на простору јужне и средње Бачке, у старијим фондовима Архива Војводине постоје следећи списи и документи: Попис становништва Петровца и Куле састављен у сврху опорезивања за војну годину 1746/1747; Попис

¹⁰ Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 2, Бачко-бодрошка жупанија, 1772/358–360, Колонизација Селенче и пустара.

¹¹ На основу досадашњег степена обрађености архивског фонда Ф. 2, Бачко-бодрошка жупанија, може се претпоставити да се у архивској грађи Словаци заправо помињу када се говори о лутеранима у местима где су они насељавани (разна црквено-верска, односно конфесионална питања). Такође, помињање Словака у старијим архивским фондовима Архива Војводине, везано је за пореска давања у местима која су насељавали, као и у осталим општим случајевима (видети: Matković 1991, 1992, 1993; Matković 1994, 1997, 1998; Matković и Гросингер 1995, 1996; такође: Јакшић 2005). Када је реч о архивском фонду Ф. 11, Торонталска жупанија, списи у којима се помињу Словаци углавном су ограничени на почетак фонда и тичу се питања везаних за њихово насељавање на простору *Доње земље* (из Бекешке жупаније на властелинство Габријела Батлера – Пардањ, као и места Комлош – Тоткомлош и Арадац – Тотарадац). Затим, помињу се у документима који говоре о несугласицама Словака колониста и разграничењу са другим народима, нпр. са Румунима и Србима, попут упућивања захтева за разграничења од Румуна у Комлошу и Срба у Пардању. Словаци се такође помињу и у списима који се односе на жалбе на властелинске намете (Криситфор Нако), као и у различитим пописима и приказима имовинског стања новодосељених Словака (пореске обавезе, пописи сесија, броју стоке, давањима за свештеника и учитеља). Поред наведеног, у оквиру овог фонда постоје и документи који сведоче о молбама словачких досељеника да им се потврде обећане додељене повластице за досељавање, молбе да им се дозволи изградња цркве и/или школе, додели свештеник и учитељ итд. (видети: Јакшић 2008; такође: Трбојевић 2011).

становништва Петровца и Куле који желе да остану и оних који желе да напусте ова места, као и попис Словака – Петровчана, који се морају вратити тамо одакле су дошли;¹² Документ чији садржај указује на то да се протестанти жале да не могу удовољити порезу и попису, јер им нису испуњена обећања да ће добити свештеника те да ће због тога напустити место;¹³ Писмо надбискупа великог жупана Јосипу Бућану у којем се између осталог говори о верској слободи Словака у Петровцу, Селенчи, Кулпину и Бајши;¹⁴ Попис пореских обвезника лутерана настањених на простору Футошког властелинства у Петровцу, Гложану и Кисачу;¹⁵ Спис намесничког већа у којем се говори о верским слободама Словака у Петровцу, Селенчи, Кулпину и Бајши;¹⁶ Документ о црквеним питањима у Петровцу, Гложану и Кисачу;¹⁷ Позитиван одговор на молбу становника села Петровац о постављању учитеља лутеранске вере без одобрења да исти врши свештеничку функцију;¹⁸ Обавештење намесничког већа у вези са захтевом становника лутерана из села Гложан о изградњи молитвеног дома, постављању свештеника и учитеља, као и о материјалним условима;¹⁹ Документи о верским несугласицама између Словака лутерана и римокатолика у месту Селенча, нерегулисаним пореским обавезама лутерана и захтеву о исељавању 120 лутерана из Селенче.²⁰ У старијим фондовима Архива Војводине, као што је већ истакнуто, такође се чува и архивска грађа која говори о међуетничким несугласицама у појединим насељима. У том смислу, овом приликом ће бити поменути као пример два документа. Први је из 1783. године и његов садржај је везан за молбу румунске заједнице из Комлоша која тражи заштиту због промена у Урбару поводом доласка словачког живља.²¹ Садржај другог документа из 1783. године представља тужбу Словака из Комлоша против Румуна који се понашају насилнички, због чега долази често до туча између њих. Сло-

¹² Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 2, Бачко-бодрошка жупанија, 1746/136ф.

¹³ Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 2, Бачко-бодрошка жупанија, 1747/8.

¹⁴ Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 2, Бачко-бодрошка жупанија, 1764/69.

¹⁵ Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 2, Бачко-бодрошка жупанија, 1779/428–429.

¹⁶ Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 2, Бачко-бодрошка жупанија, 1767/806.

¹⁷ Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 2, Бачко-бодрошка жупанија, 1779/428–429.

¹⁸ Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 2, Бачко-бодрошка жупанија, 1779/60.

¹⁹ Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 2, Бачко-бодрошка жупанија, 1779/286.

²⁰ Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 2, Бачко-бодрошка жупанија, 1770/1.2.

²¹ Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 11, Торонталска жупанија, Кутија 17/420.

ваци се такође жале и на убирање пореза, иако су као колонисти три године ослобођени његовог плаћања.²²

Без тенденције да се улази у дескриптиван опис, односно хронолошки приказ историје Бачког Петровца, треба истаћи чињеницу да се ово насеље постепено током деветнаестог века искристалисало као средиште културе Словака који су населили просторе које данас обухвата АП Војводина. Свакако, кулминацију у оквиру институционализације просветног и културног живота словачке заједнице, Бачки Петровац је досегао у деценијама након 1918. године, односно након распада Аустроугарске монархије, када су у овом насељу основане институције попут Гимназије Јана Колара и Матице словачке, или успостављене националне манифестације попут Словачких народних свечаности, које су у официјалном смислу, кључне за културни и национални идентитет словачке националне мањине у Србији, на шта ће бити детаљније указано у даљем тексту.

Развој просветног и културног живота словачке заједнице у Бачком Петровцу и генерално Словака који су населили простор који данас обухвата АП Војводина, кроз хронолошку призму опсервације би се могао поделити у две етапе: на период од досељавања до 1918. године и на период од 1918. године до данас. Свакако, подела би могла бити и детаљнија, те у том контексту кореспондирати са смењивањем политичких субјеката, односно политичких ентитета на овим просторима. Међутим, у контексту посматрања институционалног развоја просветног и културног живота Словака на овим просторима, 1918. година се због широког дијапазона политичких, културних и друштвених констелација, аргументовано намеће као лимитарна. Узимајући у обзир претходно наведено, Бачки Петровац је од средине деветнаестог века до 1918. године када се у њему, пре свега кроз деловање појединаца, уочава значајнија културна и просвена делатност, могао означити, како је то добро дефинисао Јан Кмећ (Jan Kmeť), као „огњиште словачке културе у Војводини и главно средиште шире српско-словачке узајамности“ (видети Кмећ 1995). У контексту развоја културног живота Словака у Бачком Петровцу, интересантно је поменути да су средином деветнаестог века у овом насељу деловале четири школе и библиотека (од 1845. године), која је постојала у склопу тзв. *Хомолове недељне шко-*

²² Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 11, Торонталска жупанија, Кутија 20/851.

ле.²³ Такође, прва позоришна представа Словака у Бачком Петровцу одиграна је 27. августа 1866. године, о чему је вест пренео и часопис *Sokol*. Уједно, делатност везана за конфесионални живот Словака развијала се убрзаним током, односно уочавају се бројне активности везане за локалну црквену општину.²⁴

Посматрано у целини, управо на основама постављеним током деветнаестог века и у првој деценији двадесетог века, Бачки Петровац је након формирања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, када је нестао притисак процеса мађаризације,²⁵ постао средиште културног и просветног живота словачке заједнице, што је у одређеном смислу

²³ Културни делатник Штефан Хомола (1820–1881) радио је од 1845. године као капелан у Бачком Петровцу, док је у периоду од 1847. до 1849. године деловао као евангелички свештеник у Бајши. Писао је чланке за различите листове на словачком језику, а 1845. године је основао недељну школу у Бачком Петровцу коју је опремио значајним бројем књига и часописа. Због његове делатности, данас је библиотека у Бачком Петровцу именована по њему.

²⁴ Детаљније о настанку и развоју црквене општине у Бачком Петровцу видети: Vrbovský 1995.

²⁵ Мађаризација представља комплексно организован асимилаторски процес који се састоји од низа практичних подухвата, спровођених од стране носилаца идеја стварања мађарске нације, односно водећег политичког естаблишмента, који су руководили угарским државним структурама и у контексту оновремених друштвених и политичких тенденција радили на стварању мађарског националног идентитета. Треба међутим поменути да је овај процес заправо представљао етнички мотивисану асимилаторску политику која је у себи садржала снажни антагонистички набој према *Дружим*, посебно према становништву свих словенских етничких идентитета (славофоних заједница). Почети овог процеса хронолошки кореспондирају са настајањем и консолидацијом мађарског националног идентитета, односно могуће их је пратити од краја осамнаестог века. Процес мађаризације је практично током целог деветнаестог века, односно све до окончања Првог светског рата, био плански и изразито интензиван. Основна тежња и циљ процеса мађаризације био је да се свим осталим етничким групама, које су живе на простору Угарске, наметне коришћење мађарског језика, као и осталих елемената мађарске културе, односно да се крајње маргинализују и практично затру етнички и национални идентитети немађарских заједница. Дакле, тежило се да етничке заједнице које су живе на простору Угарске, једноставно прихвате мађарски језик, а у контексту тога и мађарски национални идентитет. Мађаризација је у институционалном смислу почела 1791. године када је заправо и усвојен први закон чије се одредбе могу јасно подвести под овај процес. Свакако, иако плански, сам процес није имао подједнаки и константан интензитет, односно зависио је од оновремених комплексних друштвених и политички прилика. Тако је у првим деценијама био изражен, након слома револуције 1848/1849. прилично је успорен или чак заустављен, док је након постизања тзв. Аустро-угарске нагодбе кулминирао и постао прилично интензиван, чак агресиван. Са таквим јаким интензитетом, трајао је практично до распада Аустроугарске монархије 1918. године. Насилна политика, ускраћивање основних људских као и колективних грађанских и националних права другим народима, а посебно словенским етничким заједницама, допринело је томе да се Аустроугарска код већине њеног становништва доживљава као „тамница народа“, што је на крају резултирало и њеним распадом након пораза у Првом светском рату 1918. године (видети: Obšust 2015; такође: Škvarna 2004).

остао до данас. Од доласка на просторе јужне Бачке, односно у Петровац, Словаци су захваљујући складној коегзистенцији са тамошњим Србима, у којима су нашли сигурне савезнике против мађаризације, постали политички чинилац, тако да су наизменично бирали српске и словачке посланике, 1869. године Вилијама Паулини-Тота, а током 1905. и 1906. године Милана Хоцу (Sirácky 1996, 9). У том смислу, већ у овом периоду може се говорити о одређеним аспектима српско-словачке сарадње у локалном контексту, односно о заједничком политичком и друштвеном деловању између *доњоземских Словака* и српског становништва у Бачкој које се током наредних деценија додатно продубљивало и учвршћивало. Ова сарадња, у оквирима заједничког остваривања политичких циљева између Срба и Словака, манифестоваће се и на Великој народној скупштини Срба, Буњеваца и осталих Словена која је одржана 25. новембра 1918. године у Новом Саду, када је од укупно 757 делегата који су донели одлуку о присаједињењу Бачке, Баната и Барање Краљевини Србији, односно Краљевини СХС, 62 представника било словачке националне припадности.

Када је конкретно реч о процесу мађаризације, односно изложености *доњоземских Словака* истом, неопходно је указати на један специфичан догађај који се одиграо у насељу Ковачица у јужном Банату. Ради се о догађају који је историчар Јан Сирацки означио као један од кључних у контексту отпора процесу мађаризацији од стране *доњоземских Словака*, односно како је формулисао, који доказује да *Словаци са Доње земље* у националном и политичком аспекту, нису заостајали у односу на Словаке у Словачкој. По том догађају је Ковачица постала позната у ширем контексту, пре него што се прославила по словачким наивним уметницима (Sirácky 1996, 9). Тај догађај заправо представља низ дешавања у Ковачици који су започели 1907. године и у литератури се помиње као *Ковачички њроцес*. Поменути догађаји су, као што је истакнуто, у вези са локалним отпором покушају мађаризације и рефлектовали су се у контексту борбе локалних Словака против богослужења на мађарском језику. Односно, у контексту интензивне мађаризације, руководство евангеличке а. в. цркве у Угарској, на чијем је челу био епископ Шулц, настојало је да уведе и уводило је мађарски као богослужбени језик у многа словачка насеља на простору *Доње земље* (Obšust 2015, 33). Успротививши се овом плану, словачки верници евангеличке конфесије у Ковачици су одбили да прихвате богослужење на мађарском с обзиром на то да је доминантна већина становни-

ка у селу била словачке националне припадности. Након што је група од неколико Мађара затражила од свештеника Јана Чапловича да се једном месечно обавља служба на мађарском језику, он је то одобрио, али је екстремнија група словачких верника ометала богослужења на мађарском тако што је из револта певала црквене песме на словачком језику. Конфликт је кулминирао у тзв. Туричну недељу (на Духове) када су након протеста и певања, присталице богослужења на мађарском ушле у цркву наоружане палицама и пиштољима, после чега је дошло до физичких обрачуна између верника (Obšust 2015, 33). Након овог дошло је до интервенције мађарских жандара који су похапсили део верника. Као епилог ових догађаја уследио је судски процес који је касније у оквиру стручне литературе почео да се означава термином *Ковачички њроцес*. Одлукама суда локални свештеник је био разрешен у јуну 1907. године, док је на различите новчане, вишедневне и вишенедељне казне затвора било осуђено 97 од 106 верника, против којих је вођен процес (видети Ćarloviĉ 1928). Овај догађај је иначе временом постао значајан сегмент у контексту идентификације становника Ковачице словачке евангеличке а. в. конфесије и у извесном смислу се може перципирати као део колективног сећања становника овог насеља.²⁶

²⁶ Приликом антрополошких истраживања групних идентитета и савремених облика идентификације становника Ковачице која су током 2013. године у периоду од неколико месеци рада на терену обављена методом посматрања са учествовањем, установљени су одређени аспекти рефлексивности сећања везаних за тзв. *Ковачички њроцес* код дела становника код којих је наглашен конфесионални, верски и локални облик идентификације (видети: Obšust 2015). Између осталог, у контексту значаја овог историјског догађаја у оквиру колективне меморије дела становника овог насеља, а пре свега у сегменту културе сећања локалних црквених општина, сведочи и чињеница да је поводом стогодишњице *Ковачичког њроцеса* у знак сећања на овај догађај у порти цркве постављена биста свештеника Јана Чапловича и споменик са плочицама на којима се налазе исписана имена осуђених верника у судском процесу. На споменику је такође исписано да је посвећен „мартирима – борцима за верска и народна права“ који су учествовали у овом догађају, као и то да споменик подижу „захвални потомци“. Постављање споменика, као и две слике које такође носе назив „Ковачички процес“, а чији су аутори два најистакнутија представника ковачичке наиве, Мартин Јонаш и Зузана Халупова, представљају приличне индиције колико је овај догађај укоренен у колективном сећању Словака евангеличке вероисповести у Ковачици, што је уочено и приликом интервјуисања неких старијих испитаника (Obšust 2015, 33–34). Иначе, тенденција везана за увођење мађарског као богослужбеног језика крајем деветнаестог и почетком двадесетог века консеквентно је узроковала и појаву различитих верских заједница попут *Назарена* или *Плавог Крстиа* у словачким селима на простору *Доње земље*, будући да су се поједине верске заједнице попут нпр. *Плавог Крстиа* (*Modry križ*) у неким срединама као што је Надлак, одупирале процесима увођења мађарског језика у богослужења (видети: Botik i Botikova 2009; такође: Botik 2011, 43–45). Опширније о *Ковачичком њроцесу* видети: Благојевић 2012; такође: Ćarloviĉ 1928; Jakšić i Jonaš 2002.

ЗНАЧАЈ ГИМНАЗИЈЕ ЈАНА КОЛАРА, СЛОВАЧКИХ НАРОДНИХ СВЕЧАНОСТИ, МАТИЦЕ СЛОВАЧКЕ И СЛОВАЧКЕ ЕВАНГЕЛИЧКЕ А. В. ЦРКВЕ У КОНТЕКСТУ РЕФЛЕКСИЈА НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА СЛОВАКА У СРБИЈИ

Након распада Аустроугарске монархије и формирања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, односно након 1918. године, дошло је до значајних промена у различитим сегментима просветног и културног живота *доњоземских Словака*. Раздвајање двојне монархије консеквентно је узроковало да се заједнице *доњоземских Словака* након 1918. године нађу у различитим новоформираним политичким ентитетима – државама, попут Краљевине СХС, у Мађарској, Румунији и у новоствореној Чехословачкој републици. Међутим, иако су се заједнице у словачким енклавама на простору Краљевине СХС, нашле одвојене од новоформиране матичне државе, у контексту остваривања њихових политичких права и у различитим сегментима њиховог друштвеног, а пре свега културног и просветног живота, дошло је до наглог прогреса.

Свега неколико месеци након фомирања нове државе, односно током 1919. године, у Бачком Петровцу су основане најзначајније установе словачке заједнице која је живела на простору новонастале државе. У питању су Гимназија Јана Колара, Словачка штампарија и манифестација позната под називом Словачке народне свечаности. Ове две установе и поменути манифестација у институционалном смислу су, поред Словачке евангеличке а. в. цркве и касније основане Матице словачке, представљале кровне просветне и културне организације. Уједно, оне су у формалном и правном смислу, представљале и представљају најзначаније установе за очување специфичности колективних идентитета припадника словачке националне мањине у Србији.

Гимназија Јана Колара као кровна просветна институција Словака у Србији

О промени политичког и друштвеног положаја *доњоземских Словака* након 1918. године, најбоље сведочи чињеница да је већ 1. октобра 1919. године у Бачком Петровцу основана Гимназија Јана Колара.²⁷ Ова просветна институција је већ током постојања Краљевине СХС, као и Краљевине Југославије, постала најзначајнија установа у сфери просветног и културног живота словачке националне мањине и од самог свог настанка, поред Словачке евангеличке а. в. цркве, имала је у институционалном смислу круцијалну улогу у обликовању широког фондуса различитих сегмената колективног идентитета словачке националне заједнице на овим просторима. Први део зграде гимназије (Прилог 1) изграђен је 1923. године прикупљањем добровољних средстава и донација *доњоземских Словака*, уз помоћ финансијских средстава Владе Чехословачке републике, као и новцем прикупљеним међу Словацима који су у том периоду живели и радили у САД и Канади. Такође, становници Бачког Петровца су без накнаде учествовали у самој изградњи објекта. Пре изградње наменског објекта, настава се одвијала у алтернативном простору, односно у згради чија локација данас представља саставни део званичне културе сећања с обзиром на то да је на њеној фасади 1969. године постављена спомен-плоча на словачком језику.

Већ по концепцији свог настанка, оснивање Гимназије, узимајући у обзир просторни контекст у коме је настала (сеоска средина), представља својеврсни феномен. У контексту школовања припадника словачке националне мањине, већ током двадесетих и тридесетих година двадесетог века, Гимназију је похађао значајан број појединаца словачке националне припадности који су кроз своје различите професионалне вокације оставили значајног трага како на простору Србије (Југославије), тако и у друштвеном животу на простору Чехословачке.

²⁷ Две најзначајније личности које су покренуле иницијативу за оснивање гимназије били су тадашњи петровачки евангелички свештеник Самуел Штарке (касније епископ Словачке евангеличке а. в. цркве у Краљевини Југославији, ФНРЈ и СФРЈ) и Јулијус Кубањи. Они су уједно довели и прве предаваче (видети: Кмећ 1995).

О видљивој активности Гимназије буквално од њеног оснивања, значајно сведочанство пружа и један документ који се налази у Архиву Војводине, а који се односи на извештај Словачке реалне гимназије у Бачком Петровцу, о прослави дана уједињења 1. децембра 1919.²⁸ Садржај овог документа говори како су ученици и наставници гимназије у Петровцу свечано обележили годишњицу уједињења јужнословенских народа уз изведбу државне химне и програм и како су присуствовали црквеној служби. Такође, у депоима Архива Војводине постоје бројна документа која се односе на различита питања везана за рад гимназије у Петровцу, од којих ће овом приликом бити указано на неколико значајнијих, на основу којих се виде различити аспекти деловања гимназије недуго након њеног оснивања. Први документ је Одобрење Министарства просвете Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца, одсека за Банат, Бачку и Барању у којем Министар просвете одобрава да се „у Петровцу отвори нижа четвороразредна гимназија“ (Прилог 2).²⁹ У овом документу се наводи да ће се гимназија „за сада издржавати из приватних средстава до могућности преласка у државно старање“.³⁰ Даље је важан Извештај управе Словачке реалне гимназије у Бачком Петровцу упућен референту о раду гимназије: броју уписаних ђака, националној структури, вероисповести, наставном кадру, наставним предметима и другом.³¹ У овом извештају, Јулијус Кубањи, један од двојице оснивача гимназије захваљује се „српској влади“ за помоћ. Постоји и Документ у којем директор Словачке реалне гимназије у Бачком Петровцу моли Одсек да обезбеди новчана средства потребна за његову плату и плату још тројице наставника гимназије. У молби при томе наводи податке о годинама службе и висини плата које су имали у Чехословачкој пре него што су дошли у Бачки Петровац.³² Из садржаја овог документа, могу се црпети поједини подаци о томе како се у својим раним годинама постојања, Гимназија суочавала са недостатком адекватног настав-

²⁸ Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 81, Министарство просвете, одсек за Банат, Бачку и Барању, 4217/1919.

²⁹ Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 81, Министарство просвете, одсек за Банат, Бачку и Барању, 9200/1919.

³⁰ Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 81, Министарство просвете, одсек за Банат, Бачку и Барању, 9200/1919.

³¹ Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 81, Министарство просвете, одсек за Банат, Бачку и Барању, 9490/1919.

³² Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 81, Министарство просвете, одсек за Банат, Бачку и Барању, 15150/1920.

ног особља које би обављало наставу на словачком језику, због чега је било неопходно довести наставнички кадар са простора Чехословачке републике. О сличним проблемима везаним за плате и недостатак наставничког кадра сведочи и Захтев Словачке реалне гимназије из Бачког Петровца у којем се од Просветног одсека тражи правилник о професорским платама који је начињен 7. јуна 1920.³³ и документ настао поводом саопштења Посланства у Прагу да се општина Бачки Петровац обратила чешком Министарству просвете и тражила три професора за чехословачку гимназију која се отвара у Бачком Петровцу. У овом документу, Министарство иностраних дела моли Министарство просвете за извештај да ли су наведени професори заиста неопходни и под којим условима би могли бити примљени. Такође, о проблемима са којима се током прве две године њеног постојања суочавала Гимназија због необучености наставног кадра, али и због недостатка наменског објекта, може се сазнати кроз обавештење шефа одсека који извештава управу Словачке реалне гимназије у Петровцу да изнимно допушта, да се школска година раније заврши, како би наставници Чајак и Ковач могли отићи у Праг ради студија, као и о томе да допушта замену управитеља Шимека током његовог путовања у САД где намерава да скупља прилоге за зграду и функционисање Гимназије.³⁴

Током једног века постојања, историја Гимназије је била прилично динамична. За време окупације (1941–1944), била је затворена, док су нижи разреди били преименовани на „угарско-краљевске“. Међутим, у извесном смислу, током Другог светског рата ученици Гимназије активно су учествовали у отпору окупаторима, о чему најбоље сведочи чињеница да је у Народно-ослободилачкој борби учествовало 115 њених бивших и тадашњих ученика, од којих је двадесеторо погинуло, док је педесеторо било рањено. Уједно, зграда Гимназије је током трајања Рације у јужној Бачкој служила као седиште окупаторским јединицама за испитивања, о чему сведочи и архивска грађа из Фонда Ф. 183 Архива Војводине, односно извештаји на словачком језику које је начинила Комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача у Војводини. У том смислу, зграда Гимназије има димензију специфичног места сећања (места трауме) у локалном контексту. У по-

³³ Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 81, Министарство просвете, одсек за Банат, Бачку и Барању, 16035/1920.

³⁴ Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 81, Министарство просвете, одсек за Банат, Бачку и Барању, 12470/1920.

слератном периоду, тј. током постојања ФНРЈ и СФРЈ, дошло је до вишеструког повећања броја ученика из различитих словачких насеља за чије потребе смештаја је основан средњошколски интернат. Такође, при Гимназији је деловала и отворена учитељска школа на словачком језику коју је завршило 216 словачких учитеља у хронолошком распону између 1945. и 1959. године. Управо овај наставни кадар пресудно је утицао на просветни живот словачке заједнице у Србији током постојања СФРЈ.

Иако је иницијално основана за потребе словачке мањине, Гимназија се никада није затварала у уско лимитиране националне окви-ре, већ је њен наставни кадар деловао у складу са ширим друштвеним потребама. О овоме најбоље сведочи чињеница да је од 1969/1970. године у Гимназији постојало и одељење у коме се настава обављала на српском језику. Ипак, у својој бити, она је примарно представљала својеврсну просветну кровну организацију која је практично формирала просветни и културни живот припадника словачке националне мањине у СФРЈ, односно Србији.

Гимназија је названа према словачком писцу, славенофили и творцу концепције све(словенске) узајамности, Јану Колару (Ján Kollár 1793–1852), који је у складу са својим славофилским и панславистичким тенденцијама, као један од носилаца процеса словачке националне еманципације, још 1849. године предлагао да се оснује гимназија у Петровцу.

Значај који петровачка гимназија има у контексту локалног идентитета становника Бачког Петровца, манифестује се кроз шири корпус различитих рефлексија. Свакако, у официјалном смислу значај Гимназије за ово насеље најбоље се рефлектује кроз хералдичко решење грба општине с обзиром на то да се представа стилизоване зграде Гимназије налази на доњој половини штита општинског грба. Такође, само насеље је већ деценијама препознатљиво управо по овом објекту. Међутим, у контексту идентификацијских односа и рефлексија колективних идентитета Словака у Србији,³⁵ а пре свега у смислу њиховог

³⁵ Терминолошка одредница *Словаци у Србији*, представља конкретније одређење од генеративног термина *доњоземски Словаци* који се односи на шире подручје *Доње земље*. Иако је у стручној литератури више у употреби термин *војвођански Словаци* којим се означава ближа просторна компонента њихових енклава на *Доњој земљи*, она се у извесном смислу може перципирати као специфична врста плеоназма, односно конструкта настала из различитих ранијих идеолошких и регионалних тенденција и констелација с обзиром на то да од 1918.

националног идентитета, Гимназија као вишедеценијска институција са сопственим културно-историјским и идентитетским значајем, заузима круцијалну позицију која је свакако уско повезана са институцијом Матице словачке и Словачким народним свечаностима, а у одређеном смислу и са Словачком евангеличком а. в. црквом. Веза између просветних и културних институција словачке националне заједнице у Србији са лутеранским конфесионалним идентитетом у више од претходна два века егзистирања Словака на *Доњој земљи*, у уској је

године простор Војводине представља саставни део Србије. Током постојања СФРЈ, повремено је коришћен и назив *југословенски Словаци* (Obšust 2015, 15). Истовремено, за Словаке на простору Југославије који су живели на простору Славоније раније је повремено коришћен и назив *славонски Словаци*, односно *Словаци у хрвајској Славонији*, док се данас за ретке преостале Словаке у овој држави који нису асимиловани, усталио термин *хрвајски Словаци*, односно *Словаци у Хрвајској* (видети: Botić 2007). Иначе, термин *војвођански Словаци* је изворно настао првенствено због чињенице што се сва села која су основана од стране словачких досељеника, као и села у која су се словачки колонисти доселили, заправо налазе на простору који данас заузима АП Војводина, тј. на простору који је некада представљао територију Српског војводства. Различите институције Словака у Србији, данас често носе префикс *војвођански* или у свом називу садрже име покрајине. Ова тенденција се, између осталог, уочава и у именовану појединих новоформираних културних институција Словака у Србији попут нпр. „Словачког војвођанског позоришта“ које је основано 2003. године у Бачком Петровцу или „Завода за културу војвођанских Словака“, који је 2008. године основан у Новом Саду (Obšust 2015, 15). У стручној историјској и етнологској литератури на словачком, као и на српском језику, која је била усмерена на истраживање Словака у Србији далеко највише се користио и користи се управо термин *војвођански Словаци*. Својеврсно потенцирање овог термина које је прилично допринело да се он уједно постепено конструираше и као облик идентификације, посебно је било интензивно током постојања СФРЈ, а та пракса се наставила и у каснијем периоду, односно постоји и у савременом контексту. Потенцирање префикса *војвођански* у именовану културних установа словачке националне мањине у Републици Србији након 2000. године, свакако да је имало тенденциозну политичку димензију коју треба сагледати у контексту пропагирања регионалног, тј. тзв. *војвођанског идентитета*, односно потребно ју је анализирати и у контексту савремених политичких тенденција и пракси. На основу досадашњих истраживања савремених облика идентификације Словака у Србији, могуће је констатовати да се поједини припадници ове националне мањине изјашњавају као *војвођански Словаци*, односно као *Словаци из Војводине*, при чему је регионални ниво идентификације јасно наглашен (видети: Obšust 2015). Ипак, без обзира на неоспорну присутну идентификацијску премису, као и на устаљеност овог термина, сматрамо да би у контексту стручне литературе било адекватније користити одредницу *Словаци у Србији*. Ово становиште поткрепљујемо пре свега аналогијом са одредницама које су присутне у другим државама где се испред основног етнонима додаје префикс који указује на државу чији су Словаци становници и држављани, нпр. *мађарски Словаци* или *Словаци у Мађарској*, *румунски Словаци*, или *Словаци у Румунији*, итд. Такође, као аргумент за ову формулацију, истичемо и мањкавост префикса *војвођански* с обзиром на то да он у својој семиолошкој као и географској компоненти искључује припаднике словачке националне заједнице који живе у Републици Србији, односно у оним њеним деловима које административно не обухвата АП Војводина.

корелацији (Obšust 2015), будући да *доњоземске Словаке* евангеличке конфесионалне припадности треба перципирати као „етноконфесионалан феномен“ (видети Кмећ 2010). Имајући у виду комплексност у конструкцији идентитета етничких заједница Словака на широком простору *Доње земље*, потребно је у форми дигресије указати и на значај конфесионалне компоненте у контексту сагледавања спецификаума колективног идентитета *доњоземских Словака*, односно припадника словачке националне мањине који живе у Србији.

Поред Гимназије Јана Колара, 8. фебруара 1919. године, основана је и штампарија у Бачком Петровцу у којој је од њеног оснивања штампан читав низ периодичних и других публикација на словачком језику, те је у том смислу њен значај за одржавање националног идентитета словачке заједнице заиста фундаменталан. Иницијална идеја за оснивање штампарије потекла је од учитеља Јулијуса Кубањија (Július Kubány) и од Јана Чајака (Ján Čajak), иначе двојице истакнутих појединаца који су, као што је поменуто, заслужни и за оснивање Гимназије. Иницијална идеја за оснивање штампарије проистекла је из потребе да се створи одређена издавачка продукција књига на словачком језику. Како према години настанка, тако и према иницијалној концепцији, настанак штампарије је дакле у блиској корелацији са настанком Гимназије.

У Архиву Војводине постоји архивска грађа из које се могу црпети драгоцене информације о пословању штампарије, практично од њеног оснивања. У том смислу потребно је навести као пример неколико докумената попут различитих записника са редовних главних скупштина штампарије, записника са збора акционара, годишњих и финансијских извештаја, као и различитих дописа Краљевској банској управи.³⁶ Поред наведеног, интересантна је и брошура „Основна правила штампарије деоничарског друштва у Петровцу“,³⁷ али и неколико примерака листа *Народно јединство* (*Národná jednota*) који је представљао новински лист штампан у штампарији.³⁸

Генерално посматрано, штампарија у Бачком Петровцу је кроз своју издавачку делатност значајно доприносила просветном, кул-

³⁶ Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 126, Краљевска банска управа Дунавске Бановине VIII-81.

³⁷ Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 126, Краљевска банска управа Дунавске Бановине VIII-83.

³⁸ Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 126, Краљевска банска управа Дунавске Бановине VIII-81, VIII-82, VIII-83.

турном, а у извесном смислу и научном животу словачке заједнице у Југославији и Србији.

Лутерански конфесионални идентитет и значај Словачке евангеличке а. в. цркве у заједницама *доњоземских Словака*

Круцијалан кохезиони фактор који је повезивао Словаке насељене на *Доњој земљи* као издвојен скуп етничких заједница у односу на Словаке који су остали да живе на „матичној“ територији *Горње земље*, односно на простору који заузима данашња Словачка, представља њихов доминантан конфесионални идентитет (Obšust 2015, 12). У том смислу, изузев бројних заједничких елемената материјалне културе који су се уочавали у различитим сегментима свакодневног живота *доњоземских Словака* на простору бројних енклава (видети Botik 1980, 2007), као битан заједнички кохезиони елемент истицао се и доминантан облик њиховог конфесионалног идентитета који је код већине *доњоземских Словака* био и још увек јесте евангелички, тј. лутерански.³⁹ Генерално посматрано, верски аспект је у великој мери утицао на опстанак бројних словачких заједница на простору *Доње земље*, као и на специфичан облик њиховог културног развоја у овим срединама.

Верски, односно конфесионални идентитет је код *доњоземских Словака* у прошлости представљао круцијални фактор у контексту испољавања различитих идентификацијских облика, а уједно је и у смислу формирања локалних идентитета у различитим словачким енклавама имао истакнуту улогу. Заправо, он је представљао најзначајнији кохезиони елемент у новоформираним словачким заједницама (тзв. енклавама) које су створене на различитим локацијама досељавањем Словака из различитих делова тзв. *Горње земље*. Овакав значај конфесионалне компоненте не изненађује, с обзиром на то да се велики део словачког становништва исељавао из својих дотадашњих средина и насељавао просторе *Доње земље*, не само због примарних социјалних,

³⁹ Са изузетком дела становника Бекешчабе и приближно половине становника села Селенча у Србији који су римокатоличке вероисповести, сви *доњоземски Словаци* су били и још увек јесу већином лутеранске вероисповести (видети: Botik 2011, 33. и даље).

тј. економских разлога, него и због чињенице што су се налазили под притиском интензивне рекатолизације, односно контрареформације. Од формирања нових насеља, односно од досељавања, лутеранска конфесионална припадност је, у складу са њеним идејним премисама, утицала и на развој образовања словачких доњоземских заједница, што се рефлектовало тиме да су по правилу у новоформираним словачким насељима одмах по досељавању словачких колониста уз парохијске домове и цркве, грађене и црквене школе, што је консеквентно доприносило високом степену писмености чланова заједница. Иако су словачки досељеници у новим срединама стварали црквену организацију по устаљеним моделима какви су постојали на просторима са којих су се доселили, конфесионални идентитет у новим срединама имао је наглашенију етничку, односно националну димензију и као такав је представљао изузетно важан чинилац новостворених заједница који је одржавао њихову компактност у наредним деценијама (Obšust 2015, 14).

Круцијалну компоненту за конфесионални контекст спецификума словачког верског идентитета имао је особени облик богослужења и црквених књига, односно језика на коме су оне биле написане. Заједнице *доњоземских Словака* су још од периода колонизације *Доње земље* употребљавале тзв. *дидлијски чешки*, односно језик *Кралицке дидлије*. Он је употребљаван у контексту богослужења и коришћен је од словачких доњоземских лутерана још на просторима са којих су се доселили. Утемељен на такав начин, представљао је битан заједнички спецификум доминантне већине Словака који су живели на простору Јужне Угарске (Obšust 2015, 12). Ова форма језика настала је у шеснаестом веку и на њему је написана тзв. *Кралицка дидлија* чији је превод начињен од изворних језика попут јеврејског, грчког и армејског, а не из латинске *Vulgate*. Међутим, потребно је напоменути да *дидлијски чешки*, свакако није представљао матерњи језик словачких колониста који су насељавани на просторима Јужне Угарске, већ су га они у потпуности временом присвојили тако да је он постао њихов литургијски, писани и обредни језик који је остао у употреби на простору словачких енклава далеко дуже него на простору Словачке, односно дуго након Штурове кодификације словачког књижевног језика (Obšust 2015, 12). О огромном утицају који је имао тзв. *дидлијски чешки*, сведочи и чи-

њеница да и данас старије особе које су активни верници *Словачке еванђеличке а. в. цркве у Србији*, одлично знају текстове црквених песама из црквених песмарица (*Kancional; Tranoscia; spevník Juraja Tranovskeho Cithara*), које су као и тзв. *Краљица дибљија* писане на овом језику.⁴⁰ *Краљица дибљија* и *Tranoscus (Cithara sanctorum od Juraja Tranovskeho)* у прошлости су представљали предмете који су са посебним поштовањем чувани практично у сваком дому словачких лутерана на простору *Доње земље*, а уједно често и једине предмете које су они понели са собом са простора на којима су живели пре колонизације, тј. пре насељавања *Доње земље*.⁴¹ *Краљица дибљија* и *Песмарица* су практично представљале породичне реликвије у којима су се налазиле уписане породичне историје и генеалогije, док су у контексту заједнице као целине, оне имале функцију симбола њеног верског, али и националног идентитета. Управо ова национална компонента *дибљијској чешкој* рефлектује се и кроз чињеницу што је овај језик у словачким срединама „словакизиран“, те је у том смислу изузев примарне сакралне, временом стекао и профану димензију, као и реалну употребу. Тај процес „словакизације“ *дибљијској чешкој* се у извесном смислу уз различите локалне варијације примећивао како у променама у контексту лексике, тако и у правцу његовог изговора, док су у идентитетском смислу, поједини доњоземски аутори у прошлости *дибљијски чешки*

⁴⁰ Познавање текстова из старог канционала проистиче из чињенице што је он био у употреби у црквеном богослужењу код Словака лутеранске вероисповести у Србији чак до 1996/1997. године, односно до увођења нове збирке црквених песама са текстовима на словачком књижевном језику. *Краљица дибљија* је изашла из званичне употребе пре неколико деценија и такође је потиснута словачким преводом, али је код Словака у Србији коришћена дуже него у Словачкој. Везаност за стару песмарицу (*spevník*) уочена је и приликом антрополошких истраживања у насељу Ковачица, посебно код респондената старијих од седамдесет година са наглашеним верским идентитетом (видети: Obšust 2015).

⁴¹ Поменуте књиге су се током прошлости у већини породица изузетно чувале, биле су пресвучене кожом и одржаване, често су украшаване, изнова везиване и као такве преносиле су се са генерације на генерацију. На бројним примерцима *Краљице библије* и песмарице, као и на примерцима других црквених књига попут *Funebrala* или *Pašia*, често су на корицама од коже стилизованим словима уписивана имена њихових власника. Приликом теренских истраживања у насељу Ковачица током 2013. године, старији испитаници су радо и поносно показивали примерке ових књига које су наследили од својих предака. У њима су често исписивана и породична стабла, односно датуми рођења, крштења као и смрти неких од њихових предака (Obšust 2015, 13). Оваква тенденција исписивања битних датума, породичних стабала, говора са сахрана, крштења и другог у црквене књиге верника које су коришћене практично свакодневно, била је присутна и уочљива је на читавом просору *Доње земље* (видети: Botik 2011).

чак називали *словачким језиком* или *библијским словачким* (видети Botik 2011).⁴²

Компактност и кохезија конкретних доњоземских словачких заједница у различитим енклавама је дакле примарно проистицала из конфесионалне припадности њених становника. У том контексту, како је то приметила Ева Крековичова, словачки етнолог, евангеличка црква је – захваљујући томе што је на просторима *Доње земље* успоставила *библијски чешки* као литургијски и писани језик који се изучавао у школама – одиграла кључну улогу у опстанку словачког језика, словачког облика идентификације и читавог низа различитих словачких културних елемената на овим просторима (видети Krekovičova 2000). Односно, успостављена црквена организација на простору *Доње земље* која је на конкретним локацијама деловала у форми црквених општина – зборова (*cirkevny zbor*) са парохијалним већима тзв. *їрездїїтеријумима*, имала је кључну улогу у општем развоју заједница, посебно у сфери образовања, а практично је била кључна и за све остале аспекте живота појединаца у оквиру заједнице, али и за саму заједницу као целину (Obšust 2015, 14). Конституисана на оваквом принципу, евангеличка конфесионална припадност је веома брзо након досељавања словачких колониста у нове средине запараво постала кључни део њихових индивидуалних и групних идентитета, тј. основни кохезиони фактор који је између осталог у одређеној мери имао и функцију носиоца „моралних закона“, као и „традиционалног права“, унутар заједница, тј. конкретних места насељених Словацима.

Историјат Словачке евангеличке цркве аугсбуршке вероисповести (*Slovenská evanjelická augsburského vyznania cirkev*), у местима насељеним Словацима на простору данашње Србије, као и на ширем простору *Доње земље*, изузетно је опширан и његово разматрање свакако превазилази оквире ове публикације. Међутим, како би се правилније разумео круцијални значај лутеранског конфесионалног идентитета у словачким заједницама на простору *Доње земље*, на који је претходно указано, неопходно је укратко изнети и неке основне констелације у

⁴² Осим наводењења читавог низа локалних обичаја кроз које се рефлектује значај који је верски идентитет имао за различите словачке заједнице на просторима *Доње земље* у прошлости (видети: Krekovičova 2000), значај ових књига огледа се и у контексту личне побожности појединаца како у свакодневним молитвама, тако и кроз молитве везане за излечење од болести, за принос, летину, род, против града, временских непогода, итд. (видети: Botik 2011).

конкретним временским и просторним контекстима који су у вези са досељавањем словачких лутерана на широке просторе *Доње земље*, па самим тим и на територију Србије. Након потписивања Карловачког мира 1699. године, као и Пожаревачког мира 1718. године, целокупна територија коју данас заузима АП Војводина постала је саставни део Хабзбуршке монархије. На опустошене и демографски слабо насељене просторе који постају саставни део тзв. Војне границе или пак делови цивилне, тј. жупанијске власти, од 1690. године се досељава становништво српског етничког порекла, што кулминира 1740. године. Ипак, упркос овом у историјском и социолошком смислу специфичном миграционом салду, бројни делови данашње АП Војводине и даље остају ненасељени. Политички, догматско-конфесионални и искључив приступ ка римокатоличкој вери и одсуство толеранције према другим конфесијама оновремене царице Хабзбуршке монархије Марије Терезије, која је владала између 1740. и 1780. године, консеквентно је узроковао појачан интензитет процеса контрареформације. Тенденциозно и прилично агресивно залагање Марије Терезије у контексту ширења утицаја римокатоличке цркве и превођење становништва из других конфесија у римокатолицизам кроз читав дијапазон стратегија, укључујући новчане подстицаје и социјалне привилегије, узроковало је код дела становништва неримокатоличке вероисповести различите облике револта који су доводили до миграција. Тако се нпр. значајан број Срба средином осамнаестог века иселио из јужних делова Хабзбуршке монархије у Царску Русију, у области назване Нова Србија и Славеносрбија (видети Костић 2001). Последица ових миграција, тј. одсељавања, била је демографско пражњење стратешки значајних подручја Хабзбуршке монархије на њеној граници према Османском царству. Последично је исељавање становништва са ових простора резултирало крајње неповољним демографским, али пре свега војно-стратешким положајем Хабзбуршке монархије, што је уједно довело и до попуштања догматског става Марије Терезије у контексту њеног односа према другим конфесијама које су егзистирале у Монархији. Односно, због стратешких разлога, долази до већег степена толеранције према верским слободама припадника других конфесија у јужним деловима царства, чиме се уједно стварају предуслови за насељавање становника на овим просторима који су живели у деловима Хабзбуршке монархије где је био интензиван процес контрареформације. Заједно са својим сином Јосифом II Хабзбуршким (Josef Benedikt August Johann Anton Michael

Adam) као сувладаром, Марија Терезија је приступила подстицању насељавања јужних делова Хабзбуршке монархије, а особито Војне границе становницима неримокатоличке вероисповести. Ово је спроведено кроз читав низ политичких одлука које су се рефлектовале већим степеном толеранције према њиховој конфесионалној припадности. Ови стратешки и политички потези, резултирали су насељавањем јужних простора Хабзбуршке монархије различитим националностима и припадницима различитих конфесија међу којима су били и Словаци лутеранске конфесионалне припадности. Међутим, тек доношењем Патента о толеранцији 1781. године од стране Јосифа II којим је изједначен статус свих хришћанских конфесија у Хабзбуршкој монархији (лутерана, калвина и православаца), дошло је до пуног остваривања верских слобода свих хришћанских цркава, а уједно и ограничавање до тада енормног утицаја римокатоличке цркве.

Иако су лутеранске црквене општине од досељавања Словака на *Доњу земљу*, активно деловале како у верском, тако и у просветном контексту, тек стварањем Краљевине СХС указала се потреба за формирањем посебне бискупије. Тако је 1921. године формирана Словачка евангеличка а. в. црква у Краљевини СХС. Седиште бискупије се након Старе Пазове до почетка шездесетих година двадесетог века налазило у Бачком Петровцу, док се данас седиште Словачке евангеличке а. в. цркве налази у Новом Саду. Заправо, у институционалном смислу, Словачка евангеличка а. в. црква је на овим просторима иницијално формирана (организована) са националним предзнаком, када су бројне црквене општине које су деловале на овим просторима од досељавања Словака обједињене јединственом кровном организацијом – *Словачком евангеличком а. в. црквом у Краљевини Срба Хрватиа и Словенаца*.⁴³

Из свега претходно наведеног може се, дакле, извести закључак да је у прошлости конфесионални идентитет, поред локалног, заправо

⁴³ Поред Словачке евангеличке а. в. цркве, постојала је и Немачка евангеличка а. в. црква (званичан назив од 1931. године) која је формирана недуго након организовања словачке и чији су верници већином били немачке и у нешто мањој мери мађарске и словеначке националне припадности. Управо су неки од разлога за издвајање Немачке евангеличке цркве, поред лингвистичких, били и национални, који су се рефлектовали у низу неслагања између Словака лутерана и Немаца лутерана у периоду између два светска рата, што је коначно резултирало стварањем две евангеличке а. в. цркве конципиране на националним основама (видети: Бјелјац 2003; такође: Kuburić 2010).

представљао примарни ниво идентификације појединаца са заједницом *доњоземских Словака*, док данас он има далеко мање наглашену функцију, иако и даље представља битну форму идентификације посебно код старијих припадника и припадница словачке националне мањине у Србији (видети Obšust 2015). *Словачка еванђеличка а. в. црква у Србији* на простору Србије у савременом контексту представља, као што је и у прошлости представљала, специфичан облик особите форме словачке националне цркве, с обзиром на то да се у свим црквеним општинама богослужења обављају искључиво на словачком језику и да су њени припадници у Србији доминантно припадници словачке националне мањине. У том смислу, *Словачка еванђеличка а. в. црква у Србији* представљала је битан институционални носилац који је у прошлости вишеструко утицао и још увек у извесном смислу утиче на очување националног идентитета словачке заједнице у Србији.⁴⁴

Словачке народне свечаности као рефлексја националног идентитета словачке националне мањине у Србији

Поред значаја Словачке еванђеличке а. в. цркве и Гимназије у Бачком Петровцу, за групни идентитет Словака на простору Србије у институционалним оквирима његових манифестација значајну улогу имају и Словачке народне свечаности, које су по први пут 1919. године одржане у Бачком Петровцу као културном средишту Словака у оновременој Краљевини СХС. На првим свечаностима, одржаним 28. августа 1919. године, окупио се значајан број Словака из различитих средина са простора Краљевине СХС поводом договора о избору словачких делегата који су требали да оду у „Народно представништво“ у Београд, у склопу припрема за оснивање словачке средње школе, тј. ниже гимназије и набавке адекватне литературе за њену наставу. У том смислу, оснивање Гимназије, као и покретање Словачких народних свечаности заправо потичу из исте иницијативе настале у малој локалној средини у оновременом повољном друштвеном и политичком контексту.

⁴⁴ О рефлексјама лутеранског конфесионалног идентитета у савременом друштвеном контексту међу припадницима словачке националне мањине у Србији видети: Obšust 2015.

Ова манифестација је од својих почетака пролазила кроз различита прекомпоновања и надограђивања у смислу њеног програма, али је практично од самог настанка постала нека форма круцијалне свенационалне светковине припадника словачке националне мањине на простору Војводине, односно Србије, тј. оновремене Краљевине СХС. Од самог почетка, односно од оснивања, концепција Свечаности је обухватала широки дијапазон догађаја. У почетку су свечаности започињале соколским слетовима, што у друштвеном и оновременом политичком контексту јасно указује на њихов национални, филословенски, као и панславистички идеолошки карактер.⁴⁵ Тако су већ друге Свечаности, које су одржане 21. и 22. септембра 1920. године протекле у организацији „Соколског јединства“. Временом су спортске активности на свечаностима интензивирани, што је нарочито било изражено током двадесетих и тридесетих година двадесетог века. Међутим, од настанка, Свечаности су биле конципиране на националној основи, тако да су поред спортских, забавних и културних програма у склопу њих разматрана бројна питања важна за идентитет и егзистенцију Словака на овим просторима.

У Архиву Војводине постоји грађа која таксативно сведочи о програму Словачких народних свечаности током тридесетих година. Овом приликом ће бити указано на два документа која се односе на Словачке народне свечаности 1937. и 1939. године. Допис и извештај из 1937. године упућен Управном одељењу Краљевске банске управе, сведоче о планираном програму свечаности, односно пружају увид у форми кратког извештаја како су планирани програми протекли.⁴⁶ Судећи према овом плану програма и извештају (Прилог 3), Словачке народне свечаности су посетили бројни гости из словачких насеља и гости из иностранства попут бројних „најважнијих и најугледнијих личности“ из Чехословачке. Одржане су различите седнице Матице словачке и удружења „Чехословачких академичара“.⁴⁷ У извештају се наводи како су студенти који су присуствовали Свечаностима, а од којих је било око двадесет студената из Чехословачке, критиковали рад

⁴⁵ О карактеру Словачких народних свечаности у контексту њиховог значаја као јавних (соколских) вежби у периоду између два светска рата видети: Babiak 2005.

⁴⁶ Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 126, Краљевска банска управа Дунавске Бановине, 53780/1937.

⁴⁷ Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 126, Краљевска банска управа Дунавске Бановине, 53780/1937.

овог удружења указујући на материјалне проблеме студената са којима се сусрећу током студирања. Такође, динамична полемика се одвијала и у контексту рада Матице словачке, пре свега по питању појединих актуелних политичких проблема. Поред наведеног, на свечаностима је одржан и соколски слет, као и фудбалска утакмица, а изведена је и позоришна представа „Људи на санти“ од Л. Винтера. Извештај завршава у славофилском тону истичући блискост Чехословачке и Краљевине Југославије, односно Словака и Срба. Допис из 1939. године упућен Управном одељењу Краљевске банске управе, представља обавештење управи о планираном програму свечаности са сатнициом програма, док дескриптивни извештај сачињен након одржавања ове манифестације, писан у специфичном националном и славофилском тону, обавештава управу како је ова манифестација протекла.⁴⁸ Из садржаја ових докумената (Прилог 4) види се да је, између осталог, 1939. године програм свечаности обухватао следеће: састанке различитих одбора Матице словачке; скупштину чехословачких академица у Југославији; предавање Ристе Ковијанића о „Словенској идеологији Јана Колара, Људевита Штура и Шафарика“; скупштину чехословачких жена у Краљевини Југославији; соколске вежбе; позоришне представе „Медвед“ (А. П. Чехов), „Инкогнито“ (Ј. Паларик) и „Кијавица“ (Б. Нушић); расправе о програму рада и извештајима о раду Матице, фудбалске утакмице итд. На основу овог програма, као и извештаја, јасно се могу црпети подаци о политичком и националном карактеру свечаности, али и о забавним и спортским садржајима који су их пратили. О наднационалном, тј. славофилском и панславистичком карактеру свечаности управо сведочи предавање Ристе Ковијанића⁴⁹ које је он одржао о словенској идеологији кључних носилаца идеологије (све)словенске узајамности и панславистичких тенденција.⁵⁰ Уосталом, у самом извештају заменика среског начелника који га је саставио, наводи се како се цео програм „развијао у једном тону словенске братске узајамности и идеологије свесловенске“, као и да су „ове народне свечаности наших Словака одржане у духу потпуне лојалности и оданости нашој држави

⁴⁸ Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 126, Краљевска банска управа Дунавске Бановине, 53501/1939.

⁴⁹ О животу и раду Ристе Ковијанића видети: Кузмановић 2005, 2011, 2016.

⁵⁰ О словенским идеологијама уопштено, панславизму Људевита Штура, (све)словенској узајамности Јана Колара и славофилским тенденцијама Павела Јозефа Шафарика видети: Obšust 2013, 2014.

и клицањем слободној земљи Југославији и певањем како југословенске тако и словенске химне⁵¹. Цео извештај је писан са наглашеним политичким тоном у коме се рефлектује општа политичка ситуација током 1939. године, тако да се између осталог напомиње да је на свечаностима прочитан и поздравни телеграм Едварда Бенеша „бившег председника Чехословачке републике“ који је послат из Лондона где се он налазио након окупације Чехословачке од стране националсоцијалистичке Немачке. Из укратко приказаног садржаја наведене архивске грађе, јасно се може стећи слика програмске концепције свечаности у међуратном периоду. Генерално посматрано, на свечаностима су поред спортских и културних активности, још од самог њиховог оснивања, вођене дебате о различитим темама везане за егзистенцију словачке националне заједнице на овим просторима. Свечаности су већ деценију након њиховог првог одржавања прерасле у водећу манифестацију Словака у Србији, односно оновременој Југославији. О томе сведочи и чињеница да је 1928. године, између осталог, био вреднован успех претходних десет манифестација. Том приликом је учитељ Јан Чајак констатовао да „Свечаности без сумње представљају најважнији догађај у животу словачког народа, да говоре у прилог националног припадања, о срдачном осећају захвалности и о јакој вољи“⁵². Управо ова Чајакова констатација уједно репрезентује свенационални и изражени идентитетски значај ове манифестације сагледане кроз данашњу призму опсервације као манифестације са израженим целонационалним карактером словачке националне мањине у Србији.

О свенационалном карактеру Словачких народних свечаности сведочи и иницијална тенденција везана за њихово оснивање. Односно, мисао о концентрацији Словака из свих делова Краљевине СХС, барем једном годишње на једном месту са циљем да виде један другог, разговарају међусобно, да се забаве и надовежу нове пријатељске контакте и уопштено да се сусретну у заједничком кругу, потекла је од учитеља Јулиуса Кубањија који је за место сусретања одредио Бачки Петровац као средиште (метрополу) југословенских Словака (Babiak 1995, 515). Управо ова иницијална замисао концепције Словачких народних свечаности опстала је до данас, без обзира на прекиде у

⁵¹ Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 126, Краљевска банска управа Дунавске Бановине, 53501/1939.

⁵² <https://www.slovackizavod.org.rs/sr/manifestacije/slovacke-narodne-svecanosti>, приступљено 18. јуна 2019.

организовању овог догађаја, односно на вишегодишњи временски хијатус када свечаности нису одржаване. Свакако, од свог настанка, августовске свечаности су у Петровцу обједињавале широк спектар различитих посетилаца и временом су, изузев неоспорног словачког националног карактера, попримиле и истакнути спецификум везан за локални идентитет становника Бачког Петровца. Иако су успостављене 1919. године, током Другог светског рата оне нису одржаване пошто нису одговарале мађарским окупационим властима. Обновљене су 1945. године, али након само неколико година редовног одржавања, уследио је вишедеценијски прекид. Односно, од 1953. до 1990. године, свечаности нису одржаване с обзиром на то да су имале наглашену националну димензију, што свакако није кореспондирало са официјалним идеолошким имагинаријумом социјалистичке Југославије. У том смислу, за правилно сагледавање идентитетског значаја свечаности као свенационалне манифестације, потребно је разликовати три хронолошка периода: први, од 1919. до 1939. године, други, од 1945. до 1953. године и трећи који је започео обнављањем свечаности 1990. године и који траје до данас. Док су у међуратном периоду оне поред националног имале и наглашен филозофски карактер који се најбоље рефлектовао како кроз одржавање соколских слетова, тако и кроз друге програме, од 1990. године свечаности карактерише искључиви национални карактер, односно особености које су везане за рецепције и манифестације колективног идентитета Словака у Србији. Посебно је интересантан други период одређен на хронолошки оквир између 1945. и 1953. године када су свечаности по својој концепцији, свакако плански, попримиле и додатну социјалистичку, тј. нову политичку димензију, што се уједно рефлектовало и визуелно на особеним графичким решењима плаката свечаности (Прилог 5). Управо овај период од завршетка Другог светског рата до укидања свечаности чини се посебно интересантним, с обзиром на инфлуенције новог идеолошког система новоформираног политичког ентитета на концепт манифестације, која је базично носила национални предзнак. Односно, у концепцију манифестације се у овом периоду инкорпорирају идеје и пароле везане за социјалистичку Југославију, култ Јосипа Броза Тита, концепцију братства и јединства итд. Уједно, остају присутни и стари идеолошки концепти попут оног о словенској узајамности, али се они рефлектују и интерпретирају у складу са официјалном идеологијом ФНРЈ. Међутим, упркос уношења оваквог

новог политичког и идеолошког хабитуса, због чврстог националног предзнака, Свечаности за оновремени идеолошки и политички систем нису биле адекватне, што је на крају резултирало и њиховим укидањем, као и уосталом укидањем Матице словачке, на шта ће бити указано касније у тексту. Уједно, након Другог светског рата, на Свечаностима се између осталог расправља и о недостатку културних радника, о изолованости интелектуалаца у оквиру саветовања културних и просветних делатника, а почетком педесетих и о недовољној медијској покривености ове манифестације, као и о опадању интересовања за њу. На крају, организација око Свечаности упада у кризу, па се уосталом расправља и о премештању ове манифестације у Ковачицу. Трећи, тј. нови период, који почиње са обнављањем свечаности у коме оне концепцијски садрже специфичну официјалну димензију везану за словачку националну мањину у Србији, обележен је и чињеницом да су свечаности од 2009. године од стране Националног савета Словака у Србији означене као „празник свих Словака који живе у Србији“.⁵³ Током периода њиховог одржавања, медији на словачком језику који постоје у Републици Србији, како штампани, тако и електронски, значајну пажњу посвећују програмима ове манифестације.⁵⁴

Словачке народне свечаности представљале су и представљају место окупљања бројних припадника словачке националне мањине и неку форму свенационалне манифестације са низом програма који је у вези са неговањем израза тзв. словачке традиционалне културе на овим просторима. Уједно, оне су у блиској корелацији са Гимназијом Јана Колара, с обзиром на то да се на свечаностима управо веома често окупљају бивши ученици ове гимназије, али и бројни Словаци из Словачке и других земаља, као и Словаци из Србије који живе и раде у Словачкој. У том смислу, Словачке народне свечаности представљају националну светковину, док Бачки Петровац током августа док се Свечаности одржавају, представља специфично место окупљања Словака у Србији.

⁵³ <https://www.slovackizavod.org.rs/manifestacije/slovacke-narodne-svecanosti>, приступљено 18. јуна 2019.

⁵⁴ О овоме најрепрезентативнију слику пружају издања словачког недељника *Hlas ľudu* од 1990. године до данас и то конкретно августовски бројеви овог листа који доста пажње посвећују тематским програмима свечаности. Такође, слична ситуација је и са информативним и другим телевизијским емисијама РТВ-а на словачком језику. У контексту јубилеја 100 година Словачких народних свечаности, током јуна 2019. године, изашла је серија новинских чланака посвећених историјату Свечаности.

Као што је већ више пута истакнуто, на Свечаностима су у контексту расправа о националним, политичким и културним питањима, често покретане различите иницијативе. Тако је управо током Словачких народних свечаности 1932. године одржано конститутивно заседање Матице словачке у Југославији у згради Гимназије у Бачком Петровцу (Прилог 6).⁵⁵ Дакле и сам настанак Матице словачке у иницијалном контексту њеног оснивања везан је за Бачки Петровац, али у просторном и идејном смислу и за Гимназију Јана Колара и Словачке народне свечаности.

Значај Матице словачке као најбитније националне институције Словака у Србији

Овом приликом неће бити разматран историјат деловања Матице словачке у Србији с обзиром на то да је та тематика обрађена и штампана у читавом низу публикација, односно да превазилази тематски фокус ове студије. У том смислу, биће укратко указано само на базичне аспекте који се односе на Матицу словачку у Србији у контексту њеног значаја за национални и друге облике колективних идентитета Словака на овим просторима.

Као што је већ поменуто, Матица словачка у Краљевини Југославији, основана је 1932. године. Иницијатива за њено формално оснивање потекла је из тенденција словачких интелектуалних елита које су се од 1918. године окупљале на Словачким народним свечаностима. Формирана је са намером да се установи кровна организација која би била најважнија национална институција словачке заједнице у оновременој Југославији и која би била посвећена продубљивању контаката између Словака у Југославији и Словака у Чехословачкој. Свакако, идеје за оснивањем Матице међу *доњоземским Словацима* су знатно старије и сежу у другу половину деветнаестог века (видети Sirácky 2012, 11). Оснивању Матице словачке у Краљевини Југославији, претходило је

⁵⁵ Такође, током 26. Словачких народних свечаности одржаних 1949. године, отворен је музеј за који су експонати прикупљани путем рада културно-уметничких друштава, а из кога је касније проистекао Музеј војвођанских Словака као још једна културна институција са седиштем у Бачком Петровцу.

скупљање различитих збирки етнолошких предмета и литературе по селима у којима су живели Словаци, док је сама припрема за њено оснивање уско у вези са деловањем Матице словачке у Мартину (Словачка), која је основана по узору на Матицу српску 1863. године.⁵⁶ У оснивању Матице словачке у Југославији 18. маја 1932. године учествовали су Словаци из различитих села, односно 132 оснивача. Одмах након оснивања, Матица је имала 350 редовних чланова. Први председник је био др Јан Булик, а потпредседник Самуел Штарке, иначе један од кључних носилаца идеје оснивања Гимназије у Бачком Петровцу, бискуп Словачке евангеличке а. в. цркве од 1933. године и председник Матице словачке у Краљевини Југославији од 1935. године.

Од свог оснивања Матица словачка у Краљевини Југославији, поред улоге која се односила на интензивирање контаката између Словака у Краљевини Југославији са Словацима у Чехословачкој, требало је да се бави и очувањем националног идентитета југословенских Словака, што је током свог деловања и радила кроз читав низ активности. Тако се већ од почетка, малобројна словачка интелигенција у Бачкој, Банату и Срему, ангажовала у свесловачким национално-културним и народнополитичким активностима, трудећи се да у смислу ставова делује на „јединству љубитеља народа и словачког живота“ (цит. према Bartalská 2012, 13). Архив Матице словачке у Мартину, садржи велики фонд архивске грађе која сведочи о кореспонденцији и вишедимензионалној сарадњи између Матице словачке у Словачкој и Матице сло-

⁵⁶ Прва идеја о оснивању Матице словачке (*Matica slovenská*) налази се у писму Павела Јозефа Шафарика упућеном Јану Колару 1827. године. Шафарик је при томе био инспирисан деловањем Матице српске која је настала 1826. године као прва институција овог типа у славофонском окружењу. Матица словачка заправо представља целодржавну словачку културну установу са седиштем у словачком граду Мартину. Она је конзервациона и депозитна библиотека која похрањује словачка документа која се односе на Словаке и Словачку. Ингеренције ове установе су управљање и похрањивање књижних фондова, делује у области рестаурације, конзервације, копирања и дигитализовања документације, управља каталозима, монографијама библиотека и координацијом њиховог рада. Историјат Матице словачке је динамичан и уско везан за филословенске традиције, као и за процесе словачке националне еманципације. Такође, он је у уској корелацији и са српско-словачким везама. Њена делатност је била обустављена 6. априла 1875. године, док је 12. новембра исте године она распуштена на иницијативу оновремених мађарских националистичких кругова, када јој је истовремено одузета и сва имовина. На интерпелацију српског посланика у угарском сабору Светозара Милетића поводом заустављања делатности Матице словачке, министарски председник гроф Коломан Тиса одговорио је да он у Мађарској не познаје никакав словачки народ и да је делатност Матице словачке противпатриотска и противдржавна. Делатност Матице је обновљена тек 1919. године након распада Аустроугарске, тј. након формирања Прве Чехословачке републике.

вачке у Југославији у хронолошком распону од 1932. до 1948. године, када је Матица словачка у ФНРЈ као институција са децидним националним предзнаком укинута с обзиром на то да по својој концепцији није одговарала оновременим идеолошким премисама новоформираног политичког ентитета. Њена делатност је обновљена тек 1990. године под именом Матица словачка у Југославији, да би касније у складу са политичким околностима преименована у Матицу словачку у Србији. Под овим именом делује и данас са седиштем у наменској згради у Бачком Петровцу. Уколико се укратко направи хронолошки пресек деловања Матице словачке у Србији, односно Југославији, он се може поделити на три периода: први, од њеног оснивања 1932. до 1941. године; други, који се поставља у временски оквир од 1945. до 1948. године и трећи, од 1990. године до данас. На основу ове хронолошке шеме, виде се два хијатуса када Матица није деловала и то током Другог светског рата и у временском распону од 1948. до 1990. године.⁵⁷

Архив Војводине у својим фондовима чува бројне значајне документе везане за деловање Матице словачке у Југославији, од којих су свакако најзначајнији „Записник оснивајуће главне скупштине Матице словачке у Југославији“, која је одржана 14. и 15. августа 1932. године у Петровцу, односно одобрење правила „Матице словачке у Југославији“ (Прилог 7).⁵⁸ Судаћи према садржају овог значајног документа, који заправо представља оснивачки акт Матице словачке у Краљевини Југославији, наводи се да је „при свечаном акту оснивања Матице словачке у Петровцу првог дана било присутних више од 1500 лица, од којих је чланова било 200“.⁵⁹ Такође, записник пружа увид и о значајним личностима које су присуствовале овом догађају, о избору председника, потпредседника и секретара, о слању учесника оснивачке скупштине поздравних телеграма краљу Александру I Карађорђевићу и председнику Чехословачке Томашу Гарику Масарику. Судаћи по садржају овог документа, сазнаје се да је на оснивачкој скупштини изведена химна „Хеј Словаци“, као и да су свечаности, тј. оснивачкој скупштини, присуствовале бројне делегације и државни службеници

⁵⁷ Опширније о делатности Матице словачке у Краљевини Југославији видети: Sirácky 2012; Bartalská 2012; Labáth 2012 и Podhradský 2012.

⁵⁸ Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 126, Краљевска банска управа Дунавске Бановине II-3087/1933.

⁵⁹ Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 126, Краљевска банска управа Дунавске Бановине II-3087/1933.

са простора Краљевине Југославије, као и из Чехословачке републике. Поред наведеног документа, у Архиву Војводине чува се и друга архивска грађа која се односи на деловање Матице словачке попут оног у којем Оснивачки одбор Матице словачке обавештава просветно Одељење да ће се главна оснивачка скупштина Матице словачке одржати 14. августа 1932. године у Бачком Петровцу,⁶⁰ или документа чији садржај сведочи о томе да Матица словачка у Југославији са седиштем у Петровцу (Бачка) обавештава Одељење да ће се 30. октобра одржати народна свечаност у организацији Матице словачке и Словачке евангелистичке цркве у Југославији, у циљу прославе 25-годишњице чувеног *Ковачичкој њроцеса*.⁶¹ У овом допису се подсећа како је 97 Словака било суђено и осуђено ради насилног онемогућавања богослужења на мађарском језику у „словачкој цркви“, при чему се Одељење просвете моли „да се дозволи одсуство учитељима чехословачких одељења основних школа ради присуства“ конгресу који је планиран у склопу обележавања ове годишњице.⁶² Поред наведених, интересантан је и допис упућен Краљевској банској управи у којем се наводи како је чехословачки народни посланик др Јурај Славик посетио Бачки Петровац у којем се састао са председником Матице словачке у Југославији др Јанком Буликом и евангеличким бискупом Штарке Самуелом, као и како је између осталог посетио Гимназију, просторије Матице словачке, цркву, штампарију и седиште листа *Народно јединство*.⁶³ Такође, у извештају се наводи и како је бивши чехословачки министар и народни посланик Јурај Славик, који је иначе у Краљевину Југославију дошао како би као представник Чехословачке присуствовао интернационалној конференцији, приликом његове посете Бачком Петровцу редактору *Народној јединства* дао следећу изјаву: „Био сам само кратко време у Петровцу а нисам могао доћи у додир са нашим Словацима него сам из погледа, песама и стисака руку установио да сте добри Словаци. Из погледа на омладину уверио сам се у оптимизам који слу-

⁶⁰ Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 126, Краљевска банска управа Дунавске Бановине IV-44156/1932.

⁶¹ Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 126, Краљевска банска управа Дунавске Бановине IV-57590/1932.

⁶² Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 126, Краљевска банска управа Дунавске Бановине IV-57590/1932.

⁶³ Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 126, Краљевска банска управа Дунавске Бановине II-66158/1934.

жи малом народу. Наша ће будућност ипак доћи, а ми у словенској⁶⁴ и ви ту у Југославији морамо да се старамо да будемо леви и добри и да осигурамо лепши и бољи живот нашем покољењу.⁶⁵ Из садржаја овог дописа се између осталог могу црпети информације о делатности Матице словачке у контексту њеног одржавања контаката са истакнутим Словацима у Словачкој, односно оновременој Чехословачкој.

Основни циљеви Матице словачке од њеног оснивања били су везани и односили су се на развој, испољавање и унапређивање колективних права Словака у Србији, на испољавање и очување националног идентитета и „националне свести“ Словака у области просвете, школства, науке, културе и уметности, на издавачку делатност, јавно информисање итд. У том контексту Матица словачка у Србији (раније у Југославији) представљала је и представља неку форму кровне организације везане за неговање и афирмисање словачког националног идентитета припадника словачке националне мањине на овим просторима. Дакле, она представља, барем у официјалном смислу, установу од круцијалног значаја за Словаке који живе на овим просторима. О истакнутој институционалној улози Матице сведочи и чињеница да је она у уској историјској вези са најзначајнијом националном манифестацијом Словака у Србији, односно да је данас Матица словачка главни носилац организације Словачких народних свечаности у Бачком Петровцу које представљају најистакнутију официјалну манифестацију везану за учвршћивање националног идентитета припадника словачке националне мањине у Републици Србији.

⁶⁴ Мисли се на Словачку – примедба обрађивача архивске грађе.

⁶⁵ Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 126, Краљевска банска управа Дунавске Бановине П-66158/1934.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

На претходним страницама ове кратке публикације, указано је на значај Словачке евангеличке а. в. цркве и лутеранског конфесионалног идентитета, Гимназије Јана Колара, Матице словачке и Словачких народних свечаности у контексту официјалног одржавања и испољавања спецификаума националног идентитета словачке заједнице која већ више од два и по века егзистира на простору Србије. На крају ове студије, неопходно је у најкраћим цртама додатно појаснити комплексност проблематике која је везана за групне, односно колективне идентитете припадника словачке националне мањине који живе на различитим локацијама на простору Републике Србије.

У том смислу, потребно је истаћи да групни идентитет, укључујући и национални идентитет Словака у Србији, не представља јасно дефинисану и монолитну категорију, већ комплексни феномен који упркос појединим базичним сегментима који се односе на јасно дефинисани етнички и лингвистички супстрат заправо није у потпуности постојан, већ је временом пролазио и пролази кроз активне процесе делимичног прекомпоновања. Односно, групни идентитети *доњоземских Словака* посматрани на општем нивоу, представљају релативно динамичне категорије које проистичу и које су током прошлости проистицале из фондуса друштвених и политичких констелација у конкретним хронолошким и просторним оквирима. Акцептујући претходно наведено, у контексту анализа тематике везане за групне идентитете *доњоземских Словака*, као и конкретно Словака који живе у Србији, мора се имати у виду основна чињеница везана за различитости постојећих нивоа идентификације припадника словачке националне мањине, како у прошлости, тако и у савременом контексту.⁶⁶ Односно, иако

⁶⁶ Ове варијације у контексту примарне идентификације (локалне, регионалне, националне и конфесионалне) установљене су и антрополошким истраживањима спроведеним у неколико села и насеља у којима живе припадници словачке националне мањине. Односно, приликом истраживања на терену спроведених са преко стотину испитаника различите старости, пола и степена образовања, методом неструктурисаног интервјуа и методом

посматрано споља, заједница Словака у Србији делује прилично јасно дефинисана пре свега лингвистичком компонентом из које се у пресудној мери манифестује и национална, тј. иако је словачка заједница дефинисана и издвојена у односу на остале специфичним елементима тзв. *традиционалне (народне) културе*, а у знатној мери и професионалним идентитетом и свакако особеним лингвистичким спецификумом, колективни идентитет Словака у Србији није јединствен и састоји се од читавог низа унутрашњих варијација и зависи од широког фондуса друштвених и политичких чинилаца, али и од од конкретног временског и просторног контекста (Obšust 2015, 6). Према томе, групни идентитети, а пре свега национални идентитет Словака у Србији, као најизраженији и највидљивији облик идентитета који посматрано споља делује компактно и јасно одређен, заправо садржи читав низ унутрашњих слојева, односно не представља концизно одређену и дефинисану хомогену целину, већ у себи обухвата читав низ елемената који се прожимају у првом реду са локалним и регионалним, али и са професионалним облицима идентификације. Проучавањем групних идентитета Словака у Србији путем теренских истраживања, медијских садржаја и проучавањем одређених тематских група на друштвеним мрежама, потврђује се констатација С. Хала о флуидности идентитета. Односно, може се констатовати да различити колективни идентитети који постоје код припадника словачке националне заједнице у Србији, уосталом као и сви групни идентитети, представљају променљиве категорије са интерним слојевима који су међусобно испреплетани, без обзира на то колико они споља посматрано делују постојано и концизно дефинисани. Колективни идентитети, као непостојане динамичне категорије, нису сингуларни него су непрестано изложени процесима умножавања, али и спајања (видети Hall 2001) и настају преко различитих антагонистичких дискурса и пракси које се често међусобно преплићу и преламају (видети Eriksen 2004; такође Smit 2010). Као такви, они су често флуидни, односно „коњунктурни“ (видети Clifford 1988, 10–11), због чега морају да пролазе кроз непрекидне процесе обнављања и утврђивања. Због тога, идентитете треба увек посматрати као питање идентификовања, а идентификовање

посматрања са учествовањем у Ковачици, Бачком Петровцу, Кисачу, Гложану, Кулпину, Пивницама, Арадцу, Падини и Новом Саду у периоду између 2011. и 2014. године, установљен је сложен низ различитих облика идентификација респондента који се креће од локалног, преко регионалног до професионалног и националног (видети: Obšust 2012, 2015).

увек садржи дијалошку подлогу (видети Bauman 1999). Управо се кроз сагледавање различитих идентификација припадника словачке националне мањине, може утврдити интерни ниво преламања и разноликости који свакако не искључује тренутно доминантно наглашени национални и свакако конфесионални идентитет. Односно, без обзира на интерну флуидност колективних идентитета Словака у Србији, њихова етничка, лингвистичка и свакако конфесионална компонента је јасна и недвосмислена, али и тако устројена, она свакако у зависности од појединца варира. Од периода стварања првих словачких енклава на простору *Доње земље*, облик идентификације се мењао и варирао је у зависности од конкретног локалног контекста. У том смислу, он се веома често формирао у односу на друге, тј. околне етницитете. Дакле, увек је морао постојати концепт *Друїої* без обзира на то колико је он био наглашен.

У контексту колективитета, још од насељавања енклава на простору *Доње земље*, иако је локална идентификацијска премиса током деветнаестог века поред конфесионалне била најистакнутија (видети Divišanová 1996), национални облик идентификације је свакако био присутан. Ипак, он је био секундаран у односу на примарне облике локалне и конфесионалне идентификације. Временом, од краја деветнаестог века, национални концепт идентификовања се постепено интензивирао, односно на простору *Доње земље* постаје доминантан почетком двадестог века, што се између осталог рефлектује и кроз покретање и садржај часописа *Dolnozemský Slovák*. Након 1918. године и формирања Краљевине СХС, он је прилично наглашен и манифестује се кроз читав низ рефлексија. Управо оснивање институција попут Гимназије и Матице словачке, или покретање свенационалне манифестације Словачких народних свечаности, јасно репрезентују његову спољну постојаност у овом периоду. У том смислу, оснивање словачких културних и просветних институција и националних светковина попут Словачких народних свечаности, са једне стране је представљало резултат вишедеценијских процеса консолидације словачког националног идентитета међу Словацима који су насељавали ове просторе, док су са друге стране, управо ове институције и манифестације значајно утицале на даље јачање националног облика идентификације међу Словацима у Србији, односно Југославији. У том смислу, Матица словачка, Гимназија Јана Колара, Словачке народне свечаности, као и Словачка евангеличка а. в. црква конципирана са националним пред-

знаком на овим просторима која је проистекла из раније наглашеног конфесионалног идентитета, у суштини се могу перципирати као исходиште, али и као катализатори, тј. као институционални носиоци националног идентитета словачке националне мањине у Србији. Архивска грађа која се односи на Словаке, а на коју је указано у претходном тексту, недвосмислено потврђује овакво становиште.

На основу досадашњих истраживања проблематике групних идентитета *доњоземских Словака* и на основу свега претходно наведеног, може се констатовати да је форма некаквог заједничког *доњоземској словачкој националној идентитету* почела да се конструише већ у првим деценијама након досељавања Словака на просторе *Доње земље*. Међутим, она се првенствено конструисала од стране изузетно мале групе образованијег слоја становништва и као таква је имала изразито лимитирани оквир. При томе, за већину словачког сеоског доњоземског становништва које се практично у целини бавило пољопривредом и сточарством, овај облик идентификације или уопште није постојао или је био у потпуности маргиналан у односу на локалне и конфесионалне облике идентификовања, на шта је већ указано. Међутим, упркос овој чињеници, бројни истраживачи који су се бавили и који се баве различитим аспектима историје и културе *доњоземских Словака*, истицали су како се словачке заједнице на простору *Доње земље* морају анализирати као целина, како би се на основу тога сагледале унутрашње специфичности конкретних заједница (словачких енклава) на конкретним локацијама. Свакако, од почетка се уважавала чињеница да је простор *Доње земље* заправо састављен од низа издвојених локација или група локација од којих је свака имала сопствене специфичности, али које су се одликовале низом заједничких елемената.⁶⁷ На ову чињеницу је указао и један од најзначајнијих аутора који је проучавао историју и културну историју словачких заједница на просторима *Доње земље*, историчар Јан Сирацки. Он је акцендовао како се нарочито у периоду пре 1918. године, *Доња земља* мора посматрати као

⁶⁷ Према мишљењу доминантне већине аутора који су се бавили проблематиком колонизације *Доње земље*, простор на којем су се током друге половине осамнаестог и у деветнаестом веку формирале многобројне међусобно удаљене словачке енклаве које су биле груписане у три веће зоне (око Бекешчабе, око Арада у румунском делу Баната и на простору данашње АП Војводине) и у којима је крајем деветнаестог века живело око 140 хиљада словачких колониста (видети: Siracky 1975), представљао је и до 1918. године издвојени простор од територије тзв. *Горње земље* тј. данашње Словачке.

целина будући да је само на такав начин могуће проучавати заједничке као и специфичне појединачне елементе конкретних словачких заједница које су живеле на различитим локацијама јужне Угарске (видети Siracky 1980). На простор *Доње земље*, као на специфичан облик јединствене културне области, свакако са посебним особеностима различитих простора и микролокација унутар ње, указао је и словачки етнолог Јан Ботик у контексту својих етнолошких проучавања (видети Botik 2011). Међутим, без обзира на постојање заједничких елемената који спајају бројне словачке енклаве које су током процеса колонизације од друге половине осамнаестог и током деветнаестог века формиране на простору *Доње земље*, веома је тешко заједницу Словака на овом простору посматрати као монолитну, чак и у периоду док се она налазила у границама једног политичког субјекта, односно до 1918. године. Након овог периода, односно распадом Аустроугарске, словачко становништво се, како на простору који данас заузима Словачка тако и на различитим просторима *Доње земље*, нашло у саставу различитих држава и у складу са новим политичким, друштвеним и културним констелацијама, кренуло је сопственим правцима развоја. Дакле, о некаквом јасно дефинисаном словачком доњоземском колективитету након 1918. године није могуће говорити, док је у временском периоду до ове године он видљив, али садржи читав дијапазон интерних варијетета. Ипак, с друге стране, *Доња земља* у територијалном смислу као посебан простор у односу на тзв. *Горњу земљу*, односно данашњи простор Словачке, од почетка се у литератури дефинисала и перципирала као посебна јединица, односно као јединствена просторна целина са низом унутрашњих поткатегорија међусобно повезаних разним заједничким сегментима (Obšust 2015, 11).

Када је конкретно реч о савременим облицима идентификације припадника словачке националне мањине, може се констатовати да је национални облик идентификације данас најизраженији. Односно, он представља заједничку референцу којом се манифестује колективитет, тачније одређење којим се дефинише словачка национална заједница у Србији у односу на *Друје*. У том смислу, рефлексije националног идентитета Словака у Србији су на општем нивоу прилично уочљиве. Приликом антрополошких истраживања на различитим локацијама, ниво идентификације се значајно разликовао, односно констатован је читав низ варијација међу испитаницима. Ипак, генерални утисак је да етницитет код већине Словака у Србији, посебно код оних који

живе на локацијама где Словаци представљају релативну или апсолутну већину, представља изузетно битан, а најчешће и примарни ниво идентификације (видети Obšust 2015). Овакву тезу потврђују и ставови већине испитаника словачке националне припадности који живе у различитим селима, са којима су у протеклих неколико година обављени разговори. Једини изузетак у том контексту представља Стара Пазова и у одређеној мери можда Нови Сад који репрезентује урбану средину са специфичном словачком заједницом, формираном миграцијом Словака са различитих локација.

Без тенденције да се овом приликом улази дубље у анализу савремених облика идентификације припадника словачке националне мањине, на крају ове кратке публикације, а у складу са њеном тематском концепцијом, треба истаћи да на одржавање националног идентитета Словака у Србији у значајној мери утиче и изузетно богат друштвени и културни живот ове националне мањине, који се рефлектује у читавом низу различитих пракси од којих су поред низа фестивала, сусрета књижевника и позоришне продукције, свакако најзначајније Словачке народне свечаности. Поред тога, прилична постојаност словачких заједница на већини локација на којој припадници ове националне мањине живе, утемељена је и на читавом низу других рефлексивних од којих се посебно истичу изузетно видљиви културни и просветни контакти између Словака у Србији са Словацима у Словачкој посебно појачани у протекле две деценије. Такође, компактност заједница у појединим претежно словачким селима условљена је још увек релативно високим процентом ендегације, који нпр. у Старој Пазови или у већини других етнички мешовитих средина уопште није изражен, иако је представљао изузетно уочљиву тенденцију међу словачким житељима ових насеља до шездесетих година двадесетог века (Obšust 2015, 17–18). Односно, док се у појединим селима и данас уочава прилично висок степен ендегености, у другим претежно мешовитим срединама у којима Словаци не представљају апсолутну или релативну већину, прилично је наглашена егзогеност словачког дела становништва. Посматрано из данашње призме опсервације, јасно је да је управо висок степен ендегације у различитим срединама у којој су живели Словаци на простору *Доње земље*, а који је био изузетно наглашен до првих деценија двадесетог века, у највећој мери допринео опстанку већине ових заједница до данас.

Kristijan Obšust
Nebojša Kuzmanović

KOLEKTÍVNE IDENTITY SLOVÁKOV V SRBSKU

Význam slovenských kultúrnych a osvetových inštitúcií a
konfesijnej identity pre konštruovanie a reflexie
národnej identity Slovákov v Srbsku

Druhé vydanie

PREDSLOV

Táto stručná publikácia je tematicky zameraná na problematiku týkajúcu sa kolektívnej identity slovenskej národnostnej menšiny v Srbskej republike, respektíve významu strešných kultúrnych a osvetových inštitúcií, akými sú Matica slovenská, Gymnázium Jána Kollára, celonárodná manifestácia Slovenské národné slávnosti a úlohe konfesijnej identity pre konštrukciu a reflexie skupinových identít príslušníkov slovenskej národnostnej menšiny. Osobitný dôraz sa kladie na význam týchto inštitúcií v kontexte oficiálneho formovania špecifik národnej identity Slovákov v Srbsku, s rešpektovaním konkrétneho chronologického a priestorového kontextu, respektíve konkrétneho diapazónu spoločenských konštelácií. Pri písaní neexistovala tendencia zachádzať do funda zložitých otázok týkajúcich sa tejto problematike, ale táto štúdia mala za cieľ poskytnúť najzákladnejšie zobrazenie konštelácií vzťahujúcich sa na uvedenú problematiku.

Metodologicky, štúdia sa opiera o kritickú analýzu existujúcej publicistickej a odbornej literatúry, na zatiaľ nepublikované archívne materiály z fondov Archívu Vojvodiny a na predtým vykonané terénne antropologické výskumy identifikačných vzťahov a existujúcich reflexií kolektívnych identít príslušníkov slovenskej národnostnej menšiny, ktorí viac ako dve a pol storočia osídľujú rôzne lokality na území dnešnej AP Vojvodiny, respektíve Srbskej republiky.

Prvotne, publikácia vznikla v kontexte zaznamenávania jubilea stého výročia založenia Gymnázia Jána Kollára, Slovenských národných slávnosti a tlačiarne, ktoré sú, z aspektu lokality, späté s Báčskym Petrovcem, tradičným kultúrnym a osvetovým strediskom Slovákov v Srbsku.

Titulok a podtitulok publikácie sú rámcovo definované v súlade so zameraním na jej tematický koncept, zatiaľ čo samotná štúdia je štruktúrne členená na tri samostatné celky. Na jej konci sa nachádza zoznam bibliografických odkazov, použitého archívneho materiálu z fondov Archívu Vojvodiny a zoznam ďalších používaných zdrojov.

ÚVODNÉ ÚVAHY

Vniknutie do širokej a zložitej problematiky, vzťahujúcej sa na migračné procesy Slovákov na územie dnešnej AP Vojvodiny, respektíve Srbskej republiky, určite prevyšuje rámce tejto publikácie. Avšak predtým ako poukážeme na základné konštelácie, ktoré sa vzťahujú na kultúrny a osvetový život Slovákov v Petrovci v období medzi prvou a druhou svetovou vojnou a na základné charakteristiky kolektívnych identít príslušníkov slovenskej národnostnej menšiny v Srbsku, potrebné je zdôrazniť základné fakty v súvisi s historickým kontextom dosťahovania príslušníkov slovenského etnického spoločenstva, ktorí od polovice osemnásteho storočia žijú na území, ktoré dnes v administratívnom zmysle zahŕňa územie AP Vojvodiny. V tejto súvislosti treba spomenúť základné premisy historického, kultúrneho, chronologického a priestorového kontextu, ktorý sa vzťahuje na problematiku *dolnozemských Slovákov*. S cieľom získať základný prehľad vyššie uvedenej tematiky, vo forme stručného prehľadu, hneď na začiatku, bude prezentovaný základný diapazón konštelácií, ktorý je nevyhnutný pre správne pochopenie problematiky tejto publikácie, a vzťahuje sa na zohľadnenie významu slovenských kultúrnych a osvetových inštitúcií v Bačkom Petrovci,¹ ako základných činiteľov súvisiacich s udržiavaním špecifik slovenskej národnej identity na území Srbskej republiky.

Pojem *dolnozemskí Slováci* (*Slováci z Dolnej zeme*), používaný v kontexte vedeckej a odbornej literatúry (pozri Botík 2007), odvodený je z termínu *Dolná Zem*, ktorým sa však, na generatívnej úrovni, definuje priestorový kontext, ktorý Slováci osídľovali. Spočiatku pojem *Dolná zem* predstavoval geografickú determinantu, podľa ktorej bola nazvaná juhovýchodná časť

¹ Báčsky Petrovec predstavuje historické, kultúrne a osvetové stredisko slovenského národnostného spoločenstva v Srbsku. Niekoľko kultúrnych a osvetových ustanovizní, vzťahujúcich sa k slovenskej národnostnej menšiny, sa nachádza v tejto osade, z ktorých najmä treba zdôrazniť: Maticu slovenskú v Srbsku, Gymnázium Jána Kollára, Slovenské vydavateľské centrum, Múzeum vojvodinských Slovákov, Slovenské vojvodinské divadlo atď. Podľa sčítania obyvateľstva z roku 2002, v Bačkom Petrovci z celkového počtu obyvateľov, 82,48 percenta malo slovenskú národnostnú príslušnosť. Nadalej, v tejto osade sa od roku 1919 organizuje ústredná národná udalosť spojená so slovenským spoločenstvom žijúcim na území Srbskej republiky, pod názvom Slovenské národné slávnosti.

Maďarska a neskoršie, v rámci slovenskej odbornej literatúry, tento termín dostal oveľa širší význam (Obšust 2015, 7). Čiže, týmto pojmovým určením je obsiahnutý celý kolonizačný proces, t. j. sťahovanie Slovákov z územia Slovenska na juh, z ktorého vzišol rad osád (enkláv) na území Maďarska, Srbska (Vojvodiny), Rumunska a v menšej miere Chorvátska (Slavónska), a neskôr aj Bulharska (pozri Botík 2007). Okrem toho je potrebné poznamenať, že termín *Délvidék* (dolný koniec), je prevzatý z maďarskej historiografie, kde sa ním označujú uhorské južné pokrajiny (Slavónsko a Vojvodina), zatiaľ čo sa termín *Felvidék* (horný koniec) používa na označenie dnešného Slovenska (Dugački 2011, 54).² Slovenský etnograf a profesor Ján Botík, pojmové určenie *dolnozemskí Slováci* definuje ako nejaký typ konštruktu, ktorý zahŕňa niekoľko foriem kolektívnych identít, respektíve bez ohľadu na to, že sa *dolnozemskí Slováci* identifikujú spoločným etnonymom: Slováci, rozdelení sú do viacerých základných skupín podľa toho, v ktorom štáte žijú (Obšust 2015, 8). V tejto súvislosti sa pred základné etnonymum pridáva prefix označujúci štát, ktorého sú obyvateľmi a štátnymi občanmi. Tak sa, napr. pre *dolnozemských Slovákov* žijúcich na území Maďarska používa pojem *maďarskí Slováci* alebo *Slováci v Maďarsku*, pre tých, ktorí žijú v Rumunsku používa sa pojem *rumunskí Slováci* a *Slováci v Rumunsku* atď. (pozri Botík 2007). Profesor Miroslav Kmeť, diskutujúc o charakteristikách názvu *dolnozemskí Slováci*, s argumentmi poukazuje na historickú skutočnosť, že sa po Trijanone názov dolnozemskí Slováci vzťahuje na všetkých príslušníkov tejto etnickej skupiny, ktorí žijú južne od horného toku Dunaja a rieky Ipel'. Teda pod názvom dolnozemskí Slováci máme na mysli všetkých Slovákov, ktorí žili (aj podnes žijú) na území dnešného Rumunska, Srbska, Chorvátska a Bulharska (Kmeť 2012, 10). S výnimkou kontextu slovenskej odbornej literatúry, takáto terminológia sa veľmi často používa aj v tvare súčasných foriem identifikácie Slovákov z konkrétnych štátov.³ Pojmy *Dolná*

² O problémoch terminológie, t. j. významu pojmového určenia *Dolná zem* pozri: Botík 2007, 2011; tiež: Dugački, 2011.

³ Slováci, žijúci na územiach súčasných štátov, ktoré zahrňujú priestor, v rámci odbornej literatúry zaradený pod geografickú determinantu, respektíve konštrukt *Dolná zem*, veľmi často sa identifikujú takým spôsobom, že etnickému pojmovému určeniu: Slovákov, pridávajú názov štátu v ktorom žijú, respektíve štátu narodenia. V tomto zmysle, takýto tvar identifikácie v súčasnom kontexte predstavuje koncíznejšie definovanú formu vo vzťahu k pojmu *dolnozemskí Slováci*, často používanému súbežne, a bol používaný od nastahovania Slovákov do rôznych oblastí *Dolnej zeme* do prvej svetovej vojny, a to predovšetkým v kontexte jednotlivých politických tendencií vtedajších zástupcov slovenských intelektuálnych elít, ktorí žili v rôznych oblastiach *Dolnej zeme* v rámci jednotnej politickej

zem a dolnozemskí Slováci, rovnako ako aj *Horná zem a hornozemskí Slováci*, ktorý sa vzťahuje na Slovákov z územia dnešného Slovenska, sa objavujú sa v zdrojoch ešte z osemnásteho storočia a sú často používané v priebehu celého devätnásteho storočia (Divičanová 1996). Anna Divičanová, ktorá skumala skupinové identity Slovákov v Békešcabe v minulosti zdôraznila, že miestna identita bola oveľa vyjadrenejšia forma identifikácie, ako to pre Slovákov z Békešcaby predstavovala forma ich identifikácie ako *dolnozemských Slovákov* (pozri Divičanová 2007). Na druhej strane, existujú i určité zdroje, ktoré svedčia o úsilí a iniciatíve jednotlivcov aby, ešte v druhej polovici devätnásteho storočia, afirmovať *dolnozemských Slovákov* ako jednotný územný a etnický celok (Botík 2011). Jedna z reflexií tejto iniciatívy je práve založenie časopisu *Dolnozemský Slovák* v roku 1902.⁴

Bez tendencie ďalej rozoberať význam pojmu *dolnozemskí Slováci*, treba zdôrazniť, že tvar identifikácie a skupinovej identity, ktoré sa označujú týmto pojmovým určením, sú prítomné ešte v období slovenského osídľovania územia *Dolnej zeme* a že od samého počiatku mal svoje špecifické reflexie. Čiže, korenšpondoval aj s inými formami identifikácie, pričom sa najmä prelínal s rôznymi miestnymi a, prípadne regionálnymi identitami *dolnozemských Slovákov* (Obšust 2015, 9). Napriek tejto konštatácii nastoluje sa otázka, či a ako tento druh skupinovej identity mohol vzdorovať asi oveľa výraznejším miestnym identitám Slovákov roztrúsených po rozsiahlom území Južného Uhorska, v desiatkach vzájomne vzdialených lokalít (enkláv alebo skupín enkláv), ktoré boli umiestnené na rôznych územiach a vzá-

entity, t. j. ako súčasť rakúsko-uhorskej monarchie. O skoršom frekvenčnom používaní tohto pojmu v kontexte kolektívnej identifikácie Slovákov, významné indicie poskytuje aj názov časopisu *Dolnozemský Slovák*, ktorý vychádzal v Novom Sade od októbra 1902 do januára 1920, s prerušením v priebehu prvej svetovej vojny. Tento mesačník, ktorého majiteľom bol novosadský advokát a vydavateľ Miloš Krno a šéfredaktorom významný novosadský právnik Ludovít Mičátek, predstavoval vedúci spoločensko-politický časopis Slovákov na priestoroch, ktoré zahŕňuje *Dolná zem* (Obšust 2015, 8). Časopis mal za cieľ „služiť záujmom a zblížovaniu Slovákov na tzv. Dolnej zemi v súlade s národnými potrebami“ (cit. podľa Dugački 2011). V časopise, ktorý okrem z oblasti Banatu, Bačke, Sriemu a Slavónska, mal spolupracovníkov aj z Nadlaku, Békešcaby a ďalších miest a dedín z územia Južného Uhorska, boli publikované prílohy, ktoré sa vzťahovali na poľnohospodárstvo a priemysel, ale väčšinou boli uverejňované správy z tzv. národného života, ekonomike, ako aj listy čitateľov. Časopis najviac kladol dôraz na témy, ktoré boli späté s rôznymi aspektmi kultúrneho, spoločenského a politického života Slovákov na *Dolnej zemi* s cieľom ich spoločného pôsobenia v smere rozvoja vzdelávania a boja proti maďarizácii (pozri: Dugački 2011).

⁴ Intelektuáli, zhromaždení okolo tohto časopisu, istotne Slovákov, obývajúcich rozsiahle územie *Dolnej zeme*, percipovali ako určitú formu kolektívnosti, takže sa v tomto smere aj sami identifikovali ako *dolnozemskí Slováci* (Obšust 2015, 9).

jomne sa odlišovali, medziiným, etnickými zloženiami ich bezprostredných okolí.⁵

Všeobecne možno povedať, spoločenstvá Slovákov, ktoré sa usadili na rôznych územiach, označených spoločným pojmom *Dolná zem*, v nových prostrediach (tzv. enklávach) si v najväčšej miere zachovali základné prvky svojej hmotnej a nehmotnej kultúry, prinesenej z územia, z ktorého sa dosťahovali, aj keď postupne prijímali aj jednotlivé prvky existujúceho obyvateľstva na území, na ktoré sa dosťahovali (pozri Botík, 1980, 2007, 2011). V tomto ohľade z jednej strany, novopríchodzé slovenské obyvateľstvo sa pomerne dobre prispôbovalo novému prostrediu a okoliu zatiaľ čo si, z druhej strany udržalo a zachovalo svoje špecifické kultúrne prvky, ktoré si prinieslo so sebou, predovšetkým jazyk, zvyky a kroje (pozri Bosić 1970). Uvedené prvky, v skutočnosti aj v súčasnom kontexte, sú základné aspekty, ktorými sa v kruciálnom zmysle definujú príslušníci slovenskej národnostnej menšiny v Srbsku. V každom prípade, oni sa časom podrobili celému radu modifikácií, ale lingvistická a konfesijná zložka, ale tiež do značnej miery aj celkový korpus nehmotných prvkov spojených predovšetkým so zvykmi, t. j. premisami tzv. ľudovej tradície, zostal kľúčový v kontexte národnej identifikácie Slovákov v Srbsku.⁶ Takisto, dôležitú charakteristiku rôznych spoločenstiev *dolnozemských Slovákov* v minulosti, ktorá je aj dnes výrazne prítomná medzi Slovákami v Srbsku, predstavuje „pripútanosť k obrábatelnej pôde.“ Všetky spoločenstvá Slovákov, ktorí žili v rôznych de-

⁵ Hoci stratil svoj význam po prvej svetovej vojne, respektíve po rozpade rakúsko-uhorskej monarchie, táto forma skupinovej identity zostala prítomná aj po vzniku nových politických entít v roku 1918. Taktiež jej rôzne reflexie sú prítomné aj v súčasnom spoločenskom a kultúrnom kontexte, ako u Slovákov v Srbsku, tak aj u Slovákov žijúcich na území Maďarska, Rumunska a Chorvátska. V tomto ohľade, medziiným, takáto forma identifikácie vlastne zahŕňa kolektívne identity slovenských spoločenstiev v uvedených krajinách, ale súčasne korešponduje a prelína sa s nimi, alebo dokonca môže predstavovať alternatívnu formu vyššie uvedených. Obnovenie časopisu *Dolnozemský Slováčok* roku 1996, ktoré sa začalo spoluprácou niekoľkých slovenských inštitúcií a jednotlivcov z vtedajšej ZRJ, Maďarska a Rumunska, možno najlepšie svedčí o tom. Tiež údržba a zakladanie udalosti *Dolnozemský jarmok* v roku 2008, ako aj potenciovanie tejto formy skupinovej identity v kontexte slovenskej literatúry, médií a kultúrnej tvorivosti nasvedčuje, že táto forma identity je určite prítomná, čo je okrem iného viditeľné aj na sociálnych sieťach v určitých formách (pozri: Obšust 2015; tiež Štefanko 2006).

⁶ V tomto kontexte je potrebné zdôrazniť význam „tradičného slovenského kroja“, respektíve treba poukázať na prvok identity ženského ľudového kroja, ktorý sa zachoval v jednotlivých prostrediach (najmä v Kovačici a Padine) dodnes, avšak výlučne len u niektorých žien vo veku nad sedemdesiat rokov (pozri Obšust 2015, 7–8). Ženský slovenský ľudový kroj ešte len pred niekoľkými desaťročiami, v podstate predstavoval určitú formu základných etnických špecifik, ktoré zdôrazňovali identitu Slovákov v Juhoslávii, respektíve Srbsku (pozri: Bosić 1987).

dinách v oblasti označenej ako *Dolná zem*, prakticky od dosťahovania na nové územia, boli výnimočne späté s obrábateľnou pôdou, ktorá znamenala základ ich spôsobu hospodárenia z ohľadom na to, že sa takmer všetci členovia spoločností zaoberali rôznymi formami poľnohospodárskej výroby. Od príchodu do nového prostredia, slovenskí kolonisti mali výnimočne zvýraznenú tendenciu k nadobudnutiu čím väčšej plochy obrábateľnej pôdy, takže v tom kontexte táto tendencia obsahovala od začiatku zvýraznený sociálny rozmer a následne spôsobila diferenciácie vo vnútri konkrétnych dolnozemských slovenských spoločností, ktoré vplývali na celý rad segmentov každodenného života jednotlivcov (Obšust, 2015 18). Jan Botík správne poukázal na to, že voľná obrábateľná pôda vlastne predstavovala „magnet“, pre ktorý kolonisti osídľovali územie *Dolnej zeme* a že sa úsilie nadobúdnúť pôdu, prítomné v slovenských spoločnostiach na tomto území, stalo ústrednou témou každého historika, publicistu, básnika a maliara, ktorí nechali svedectvá o rôznych spoločnostiach *dolnozemských Slovákov*. V tomto ohľade, J. Botík ukazuje na zápisky, ktoré zanechal Andrej Mráz. On v svojej eseji o vojvodinských Slovákoch napísal: „že nielenže oni (*Slováci*) lipli za tamojšou pôdou, ale si oni túto pôdu privlastnili. Kým im, počas prvej generácie po dosťahovaní, ona bola cudzia, postupne splyvali s ňou a vrastali do nej. Hlboko” (cit. podľa Botíka 2011, 28). Práve takáto percepčia pôdy a obrábateľnej plochy, ktorá dokonca, okrem výrazného procesu proti-reformácie, aj bola príčina primárneho osídlenia na územie *Dolnej zeme*, pre Slovákom znamenala kruciólny prvok, ktorý určoval ich súkromný život vo vnútri spoločnosti v minulosti, a to sa prejavuje v celom korpuse reflexií medzi Slovákami v Srbsku aj dnes. Túto odovzdanosť k obrábateľnej pôde a pripútanosti k nej, ako to spozoroval Botík, najlepšie definuje Andrej Mráz v uvedenej eseji: „Náš človek chcel aby táto pôda patrila jemu. Nevie, či si tento sklon priniesol so sebou zo starej vlasti, ale lipnutie k pôde sa stalo ústredným pocitom *dolnozemských Slovákov*. Toto úsilie formovalo ich záujmy, kvôli nej sa ženili a vydávali, kvôli nej drali a kvôli nej zanedbávali ostatné, potrebné k životu” (cit. podľa Botíka 2011, 28). Takáto pripútanosť k pôde, na ktorú ukázal Mráz je, v určitom kontexte, viditeľná a to aj v súčasnom kontexte, aj keď rozhodne nie je ani zďaleka výrazné ako kedysi. V Padine, a najmä v Kovačici, pripútanosť k pôde mala zvláštny rozmer, z ktorého vychádzali významné sociálne diferenciácie medzi ich obyvateľmi v minulosti, a ktoré sa, okrem iného, odrážali celým radom následkov a reflexií (pozri Obšust 2015). Pripútanosť k obrábateľnej pôde, ktorá bola v takej miere zvýraznená medzi obyvateľmi takmer všetkých slovenských

enkláv na *Dolnej zemi* v minulosti, v skutočnosti predstavovala základný faktor, ktorý podmieňoval každodenný život jednotlivcov, t. j. príslušníkov rôznych slovenských spoločenstiev (pozri Botík 2011).

Pokiaľ ide o samotný proces migrácie Slovákov z územia dnešného Slovenska na rôzne územia *Dolnej zeme*, podľa historika Jana Siráckeho, on sa konal v troch etapách. Sirácky prvú etapu umiestňuje do chronologického rámca od 1690 do 1710, druhú od 1711 do 1740, kým za tretiu, respektíve poslednú etapu, ktorá súvisí aj s dosťahovaním Slovákov na územie dnešného Srbska, Sirácky vymedzuje časovým obdobím rokov 1740 až 1780 s poznámkou, že v kontexte sekundárnych migrácií zahrňuje aj časť devätnásteho storočia (pozri Sirácky 1995, 53–54).⁷ Prvé slovenské osady na území dnešnej Srbskej republiky, boli formované z prisťahovaných Slovákov na území južnej časti Báčke. Historický kontext ich dosťahovania na toto územie, a tak aj na územie Báčskeho Petrovca, treba vnímať v rámci ekonomických potrieb za pracovnou silou Veľkého futockého panstva po zakúpení tohto majetku Mihajlom Čarnojevičom roku 1744. Respektíve, z ohľadom na to, že Mihajlo Čarnojevič po zakúpení panstva nemohol nájsť dostatok pracovnej sily, prišiel do styku s Matejom Čaním z Málinca, čo za výsledok malo príchod prvých slovenských kolonistov prevažne z územia dnešného stredného Slovenska z okolia Novohradu a Hontu, na jar v roku 1745.⁸ Avšak, podľa niektorých zdrojov, ale predovšetkým na základe jednotlivých priezvisk (genealogických výskumov), je možné konštatovať, že sa prví obyvatelia Petrovca taktiež dosťahovali aj z Liptovskej, Turčianskej, ako aj Oravskej stolice. V každom prípade, Petrovec predstavuje najstaršie osídlenie Slovákov v Srbsku, respektíve miesto, na ktorom sa naprv usadili slovenskí kolonisti (Struhárik 1971, 10). Po vydaní Tolerančného paten-

⁷ O tematike súvisiacej s dosťahovaním Slovákov na územie dnešného severného Srbska, respektíve Vojvodiny, existuje veľmi rozsiahla odborná literatúra (pozri: Botík, 2007, 2011; Црњански, 2007; Sirácky, 1966, 1972, 1973, 1975, 1980, 1995; Gavrilović, 1971; Kmeť, 2010 2012; Kmeť, 1987 a iní).

⁸ Treba poznamenať, že v čase príchodu prvých slovenských kolonistov, Báčsky Petrovec bol obývaný devätnástimi srbskými rodinami. Najstaršia zmienka o osídlení siaha do trinásteho storočia, kedy bol uznaný ako samostatná farnosť s kostolom, ktorý bol zasvätený sv. Petrovi. Toponým Petrovec sa uvádza aj v historických prameňoch a analóh pätnásteho a šestnásteho, ako aj sedemnásteho storočia. V čase tureckého obdobia, Petrovec bol dedinka s 19, potom 5, a na konci šestnásteho storočia v ňom žilo 28 rodín. V roku 1733 v Petrovci bolo len 40 pravoslávnych domov. Prvé presné údaje o počte obyvateľov datuje z roku 1772, respektíve z obdobia vlády Márie Terézie, keď v Petrovci žilo 423 rodín, z ktorých 37 srbských. Na základe tohto údaju, môžeme zhruba konštatovať, že vtedy Petrovec mal asi 2.000 obyvateľov. Tento demografický údaj implikuje, že Petrovec v tom období predstavoval značne väčšiu osadu. Podrobnejšie o dosťahovaní Slovákov do Báčskeho Petrovca (pozri: Sirácky 1995, 68–71).

tu (*Toleranzpatent*) v roku 1781, do Petrovca prišli ďalšie rodiny z územia Zvolenskej, Novohradskej, Turčianskej a Peštianskej stolice. Najreprezentatívnejšie svedectvo o usadení Slovákov v Petrovci, v tom kontexte, istotne ponúka dodnes zachovaná kópia zmluvy o osídlení v maďarčine, podpísaná vo Futogu 25. mája 1747 (pozri Sirácky 1995). Táto zmluva svedčí o ekonomických aspektoch spojených s postavením Slovákov na pozemku Veľkého futockého panstva, respektíve o ich právach a povinnostiach. Dátum podpisu uvedenej zmluvy časom dostal obrysy nejakej formy kolektívnej identifikácie miestneho charakteru, pretože sa 25. Máj, v súčasnom kontexte, zaznamenáva ako „Deň Petrovca“.⁹

Okrem uvedenej zmluvy týkajúcej sa dosťahovania Slovákov do Báčskeho Petrovca, obdobné doklady a zmluvy existujú aj v kontexte zakladania iných sídiel (slovenských enkláv) na širokom území *Dolnej zeme*. Jedna takáto zmluva, napísaná v latinčine, ktorá je uložená v Archíve Vojvodiny a siaha až do roku 1772, svedčí o dosťahovaní Slovákov do osady Selenča.¹⁰ Naďalej, aj v starších fondoch Archívu Vojvodiny, existujú archíválie, ktoré poukazujú na rôzne aspekty týkajúce sa obdobia kolonizácie Slovákov na území Dolnej zeme, konkrétne Báčke, respektíve na rôzne segmenty problematiky, ktorá súvisí so skorou existenciou slovenských komunít na tomto území, a najmä s ich postavením v kontexte práv slovenských luteránskych spoločenstiev. Predsa, potrebné je poznamenať, že sa Slováci ako kolektív pod vlastným etnonymom zjavujú v malom počte dokumentov týkajúcich sa medzietnických vzťahov, príspevkov a osídlení.¹¹ S prihliadnutím

⁹ <http://www.slovackizavod.org.rs/sr/kultura-i-sira-javnost/kulturna-mapa/mesta/1835/1840>, navštívené dňa 30. mája 2019.

¹⁰ Archív Vojvodiny, Nový Sad, F. 2, Báčsko-bodrocká župa, 1772/358–360, Kolonizácia Selenče a pustatín.

¹¹ Na základe doterajšieho stupňa spracovania archívneho fondu F. 2, Báčsko-bodocká župa, možno predpokladať, že sa v archíváliách Slováci vlastne uvádzajú, keď sa hovorí o luteránoch v miestach, kde sa usádzali (rôzne cirkevno-náboženské, respektíve konfesijné záležitosti). Naďalej, uvádzanie Slovákov v starších archívnych fondoch Archívu Vojvodiny, týka sa platby daní v miestach ktoré obývali, rovnako ako aj v iných všeobecných prípadoch (pozri: Matković 1991, 1992, 1993; Matković 1994, 1997, 1998; Matković a Grosinger 1995, 1996; tiež Jakšić 2005). Pokiaľ ide o archívny fond F. 11, Torontálska župa, doklady, ktoré uvádzajú Slovákov sú väčšinou obmedzené na začiatok fondu a súvisia s otázkami ich dosťahovania na územie *Dolnej zeme* (z Békešskej župy na panstvo Gabriella Butlera – Bardán, ako aj miesta Komlós – Slovenský Komlós a Aradáč – Slovenský Aradáč). Naďalej, uvádzajú sa v dokumentoch, ktoré hovoria o nezhodách Slovákov kolonistov a rozhraničení s ostatnými národmi, napr. s Rumunmi a Srbmi, ako je podanie žiadosti o rozhraničení s Rumunmi v Komlósi a Srbmi v Bardáni. Slováci sa tiež uvádzajú aj v dokumentoch týkajúcich sa odvolania proti šľachtickým dávkam a poplatkom (Kristifor Nako), rovnako ako v rôznych zoznamoch a zobrazeniach majetkového stavu novopríchodzích Slovákov (daňové záväzky, zoznamy sésii,

na uvedené, potrebné je súhrnne poukázať na obsah niektorých z týchto dokumentov. V tomto ohľade, keď konkrétne ide o Báčsky Petrovec ale aj o ďalšie osady obývané Slovákami na území južnej a strednej Báčky, v starších archívnych fondoch Archívu Vojvodiny existujú nasledovné záznamy a dokumenty: Sčítanie obyvateľstva Petrovca a Kuly, zostavené na účel zdania pre vojenský rok 1746/1747; sčítanie obyvateľstva Petrovca a Kuly, ktoré chce zostať a toho, ktoré chce opustiť tieto miesta, ako aj súpis Slovákov – Petrovčanov, ktorí sa musia vrátiť späť, odkiaľ prišli;¹² Dokument, ktorého obsah nasvedčuje, že sa protestanti sťažujú, že nemôžu vyhovieť plateniu dane a sčítaniu, pretože neboli splnené sľuby, že dostanú kňaza a že kvôli tomu opustia miesto;¹³ List arcibiskupa, veľkého župana, Josipovi Bučanovi v ktorom sa, okrem iného, hovorí o náboženskej slobode Slovákov v Petrovci, Selenči, Kulpíne a Bajši;¹⁴ Zoznam daňových poplatníkov luteránov žijúcich na území Futockého panstva v Petrovci, Hložanoch a Kysáči;¹⁵ Doklad námestníckej rady v ktorom sa hovorí o náboženskej slobode Slovákov v Petrovci, Selenči, Kulpíne a Bajši;¹⁶ Doklad o cirkevných záležitostiach v Petrovci, Hložanoch a Kysáči;¹⁷ Kladná odpoveď na žiadosť obyvateľov obce Petrovec o vymenovaní učiteľa luteránskeho vyznania bez súhlasu aby ten istý vykonával kňazskú funkciu;¹⁸ Oznámenie námestníckej rady v súvisi so žiadosťou obyvateľov luteránov z obce Hložany o výstavbe modlitebnice, vymenovaní kňaza a učiteľa, ako aj o hmotných podmienkach;¹⁹ Dokumenty o náboženských nezhodách medzi Slovákami luteránmi a rímskokatolíkami v osade Selenča, neregulovaných daňových povinnostiach luteránov a žiadosti o vysťahovaní 120 luteránov zo Selenče.²⁰ V starších fondoch Archívu Vojvodiny, ako už bolo spomenuté, tiež sa uchovávaly archívne, ktoré svedčia o medzietnických nezhodách v niektorých osadách. V tomto zmysle, pri tejto príležitosti uvediem ako príklad dva doklady. Prvý z nich je z

počet dobytku, príspevky pre kňaza a učiteľa). Okrem uvedeného, v rámci tohto fondu, existujú dokumenty, ktoré svedčia o žiadostiach slovenských dosťahovalcov aby im boli potvrdené sľubované výhody dosťahovania, žiadosti aby im bola povolená výstavba kostola a/alebo školy, pridelený kňaz a učiteľ atď. (pozri: Jakšić 2008; tiež: Trbojević 2011).

¹² Archív Vojvodiny, Novi Sad, F. 2, Báčsko-bodrocká župa, 1746/136f.

¹³ Archív Vojvodiny, Novi Sad, F. 2, Báčsko-bodrocká župa, 1747/8.

¹⁴ Archív Vojvodiny, Novi Sad, F. 2, Báčsko-bodrocká župa, 1764/69.

¹⁵ Archív Vojvodiny, Novi Sad, F. 2, Báčsko-bodrocká župa, 1779/428–429.

¹⁶ Archív Vojvodiny, Novi Sad, F. 2, Báčsko-bodrocká župa, 1767/80b.

¹⁷ Archív Vojvodiny, Novi Sad, F. 2, Báčsko-bodrocká župa, 1779/428–429.

¹⁸ Archív Vojvodiny, Novi Sad, F. 2, Báčsko-bodrocká župa, 1779/60.

¹⁹ Archív Vojvodiny, Novi Sad, F. 2, Báčsko-bodrocká župa, 1779/286.

²⁰ Archív Vojvodiny, Novi Sad, F. 2, Báčsko-bodrocká župa, 1770/1,2.

roku 1783, a jeho obsah sa vzťahuje na žiadosť rumunského spoločenstva z Komlóša v ktorej sa žiada ochrana v dôsledku zmien v Urbáre, po príchode slovenského obyvateľstva.²¹ Obsah druhého dokladu z roku 1783 predstavuje sťažnosť Slovákov z Komlóša proti Rumunov, ktorí sa správajú násilne kvôli čomu často dochádza k bitke medzi nimi. Slováci sa tiež sťažujú aj na výber dane, napriek tomu, že sú, ako kolonisti, tri roky oslobodení od jej platenia.²²

Bez tendencie vhlbovať sa do opisu, respektíve chronologického prehľadu dejín Báčkeho Petrovca, potrebné je poznamenať fakt, že sa táto osada postupne v devätnástom storočí vykryštalizovala na centrum kultúry Slovákov, ktorí sa usadili na území, ktoré dnes zahŕňa AP Vojvodina. Samozrejme, že vyvrcholenie, v rámci inštitucionalizácie osvetového a kultúrneho života slovenského spoločenstva, Báčsky Petrovec dosiahol v desaťročiach po roku 1918, respektíve po rozpade rakúsko-uhorskej monarchie, keď v tejto dedine založili inštitúcie, akými sú Gymnázium Jána Kollára a Matica slovenská alebo celonárodné zhromaždenie akým sú Slovenské národné slávnosti, ktoré v oficiálnom zmysle majú kľúčový význam pre kultúrnu a národnú identitu slovenskej národnostnej menšiny v Srbsku, na čo podrobnejšie bude poukázané ďalej v texte.

Vývoj osvetového a kultúrneho života slovenského spoločenstva v Báčskom Petrovci a Slovákov všeobecne, ktorí sa usadili na území, ktoré v súčasnosti zahŕňa AP Vojvodinu, cez prizmu chronologickej observácie možno rozdeliť do dvoch etáp: na obdobie od dosťahovania do roku 1918 a na obdobie od roku 1918 až do dnešného dňa. Samozrejme, členenie by mohlo byť aj podrobnejšie, takže v tom kontexte treba korešpondovať so striedaním politických subjektov, respektíve politických entít na tomto uzemí. Avšak, v kontexte pozorovania inštitucionálneho rozvoja osvetového a kultúrneho života Slovákov na tomto uzemí, rok 1918 sa, vzhľadom na široký diapazón politických, kultúrnych a spoločenských konštelácií, argumentovane považuje za medzníkový. S prihliadnutím na vyššie uvedené, Báčsky Petrovec sa od polovice devätnásteho storočia do roku 1918, keď je v ňom, predovšetkým pôsobením jednotlivcov, zaznamenaná kultúrna a osvetová činnosť, mohol považovať, ako to dobre definoval Ján Kmeť za „ohnisko slovenskej kultúry vo Vojvodine a hlavné stredisko širšej srbsko-slovenskej vzájomnosti” (pozri Kmeť 1995). V kontexte rozvoja kultúrneho života Slo-

²¹ Archív Vojvodiny, Novi Sad, F. 11, Torontálska župa, Škatuľa 17/420.

²² Archív Vojvodiny, Novi Sad, F. 11 Torontálska župa, Škatuľa 20/851.

vákov v Petrovci, zaujímavé je všimnúť si, že v polovici devätnásteho storočia v tejto osade fungovali štyri školy a knižnica (od roku 1845), ktorá existovala aj v rámci tzv. Homolovej nedeľnej školy.²³ Naďalej, prvé divadelné predstavenie Slovákov v Báčskom Petrovci sa hralo 27. augusta 1866, o čom správu zaznamenal aj časopis *Sokol*. Zároveň, činnosť súvisiaca s konfesijným životom Slovákov sa rozvíjala zrýchleným tempom, respektíve zaznamenané sú početné aktivity súvisiace s miestnou farnosťou.²⁴

Pozorované vcelku, práve na základoch položených počas devätnásteho storočia a v prvom desaťročí dvadsiateho storočia, Báčsky Petrovec sa, po vzniku Kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slovincov, keď zmizol tlak procesu maďarizácie,²⁵ stal centrom kultúrneho a osvetového života slovenského spoločenstva, čím v istom zmysle zostaj aj dnes. Od príchodu na územie južnej Báčke, respektíve do Petrovca, Slováci sa, vďaka harmonickej koe-

²³ Kultúrny dejateľ Štefan Homola (1820–1881) pôsobil od roku 1845 ako kaplán v Bačkom Petrovci, kým v období od roku 1847 do roku 1849 pôsobil ako evanjelický kňaz v Bajši. Písal články do rôznych časopisov v slovenskom jazyku, a v roku 1845 založil nedeľnú školu v Petrovci, ktorú vybavil veľkým počtom kníh a časopisov. Kvôli jeho činnosti, dnešná knižnica v Bačkom Petrovci nesie jeho meno.

²⁴ Podrobnejšie o vzniku a vývoji farnosti v Báčskom Petrovci pozri: Vrbovský 1995.

²⁵ Maďarizácia predstavuje komplexný organizovaný asimilačný proces, pozostávajúci z radu praktických podnikov, aplikovaných zo strany nositeľov ideí vytvorenia maďarskej nácie, respektíve vedúceho politického establishmentu, ktorí riadili uhorské štátne štruktúry a v kontexte vtedajších spoločenských a politických tendencií pracovali na vytvorení maďarskej národnej identity. Treba však poznamenať, že tento proces v skutočnosti reprezentuje etnický motivovanú asimilačnú politiku, ktorá v sebe obsahovala silný antagonistickej postoj voči *Iným*, najmä voči obyvateľstvu všetkých slovanských etnických identít (slavofónnych spoločenstiev). Počiatky tohto procesu chronologicky korešpondujú so vznikom a konsolidáciou maďarskej národnej identity, respektíve možno ich sledovať od konca osemnásteho storočia. Proces maďarizácie prakticky v celom devätnástom storočí, respektíve až do konca prvej svetovej vojny, bol plánovaný a výrazne intenzívny. Základné úsilie a cieľ procesu maďarizácie bol ten, aby sa všetkým ostatným etnickým skupinám, ktoré žili na území Uhorska, zaviedlo používanie maďarského jazyka, ako aj ďalších prvkov maďarskej kultúry, respektíve aby boli úplne marginalizované a prakticky zničené etnické a národné identity nemaďarských spoločenstiev. Teda, existovalo úsilie aby etnické spoločenstvá, ktoré žili na území Uhorska, jednoducho prijali maďarský jazyk, a v tom kontexte aj maďarskú národnú identitu. Maďarizácia sa, v inštitucionálnom zmysle, začala v roku 1791, keď v skutočnosti bol vynesenej aj prvý zákon, ktorého ustanovenia sú jasne zahrnuté do tohto procesu. Istotne, že aj keď plánovite, samotný proces nemal rovnakú a konštantnú intenzitu, respektíve závisel od vtedajších zložitých spoločenských a politických okolností. Tak, v prvých desaťročiach bol výrazný, po potlačení revolúcie 1848/1849 pomerne spomalený alebo dokonca zastavený, kým po dosiahnutí tzv. rakúsko-uhorského vyrovnania vyvrcholil a stal sa veľmi intenzívny, až agresívny. S takou vysokou intenzitou, trval prakticky po rozklad rakúsko-uhorskej monarchie v roku 1918. Násilná politika, popretie základných ľudských, ako aj kolektívnych občianskych a národných práv iných národov, najmä slovanských etnických spoločenstiev, prispela k tomu, že Rakúsko-Uhorsko väčšina jeho obyvateľstva považovala za „väznicu národov“, čo nakoniec vyústilo aj jej rozkladom po porážke v prvej svetovej vojne v roku 1918. (pozri: Obšust 2015; tiež: Škvarna 2004).

xistencie s tamojšími Srbmi, v ktorých si našli spoľahlivých spojencov proti maďarizácii, stali politickým činiteľom, takže striedavo volili srbských a slovenských poslancov, v roku 1869 Viliama Paulinyho-Totha, a v priebehu rokov 1905 a 1906 Milana Hodžu (Sirácky 1996, 9). V tejto súvislosti, už v tomto období možno hovoriť o určitých aspektoch srbsko-slovenskej spolupráce v miestnom kontexte, respektíve o spoločnom politickom a spoločenskom pôsobení medzi *Dolnozemskými Slovákami* a srbským obyvateľstvom v Báčke, ktoré sa v nasledujúcich desaťročiach ďalej prehlbovalo a upevňovalo. Táto spolupráca v rámci spoločného uskutočňovania politických cieľov medzi Srbmi a Slovákami sa tiež prejaví aj na Veľkom národnom zhromaždení Srbov, Bunjevco a iných Slovanov, ktoré sa konalo 25. novembra 1918 v Novom Sade, kde z celkového počtu 757 delegátov, ktorí vyniesli rozhodnutie o zabratí Báčke, Banátu a Baranje k Srbskému kráľovstvu, respektíve Kráľovstvu Srbov, Chorvátov, Slovincov, 62 zástupcovia mali slovenskú národnú príslušnosť.

Keď konkrétne ide o proces maďarizácie, respektíve o vystavenosť *dolnozemských Slovákov* tomuto procesu, nutné je poukázať na jednu špecifickú udalosť, ktorá sa udiala v osade Kovačica, v južnom Banáte. Ide o udalosť, ktorú historik Ján Sirácky označil ako jednu z kľúčových v kontexte odporu proti procesu maďarizácie zo strany *dolnozemských Slovákov*, respektíve ako to formuloval, odporu, ktorý nasvedčuje, že *Slováci z Dolnej zeme* z národného a politického aspektu, nezaostávali vo vzťahu k Slovákom na Slovensku. Po tejto udalosti Kovačica sa stala známa v širšom kontexte, predtým než sa stala slávnou vďaka slovenským insitným umelcom (Sirácky 1996, 9). Táto udalosť vlastne znamená rad udalostí v Kovačici, ktoré sa začali v roku 1907 a v literatúre je označovaná ako *Kovačický proces*. Spomínané udalosti, ako už bolo uvedené, v súvislosti s miestnym odporom maďarizácii, reflektovali sa v kontexte boja miestnych Slovákov proti bohoslužbám v maďarskom jazyku. Respektíve, v kontexte intenzívnej maďarizácie, vedenie evanjelickej a.v. cirkvi v Uhorsku, na čele s biskupom Schultzom, snažilo sa zaviesť a zavádzalo maďarčinu ako bohoslužobný jazyk v mnohých osadách na území *Dolnej zeme* (Obšust 2015, 33). Vzдорujúc tohuto plánu, slovenskí veriaci evanjelického náboženstva v Kovačici odmietli uskutočnenie bohoslužieb v maďarskom jazyku, z ohľadom na to, že drvivá väčšina obyvateľov v dedine mala slovenskú národnosť. Po tom, čo skupina niekoľkých Maďarov žiadala od kňaza Jána Čaploviča, aby raz mesačne bohoslužby vykonával v maďarskom jazyku, ale extrémnejšia skupina slovenských veriacich prekážala vykonávaniu bohoslužieb v maďarčine tak, že revoltovaná spievala cirkevné

piesne po slovensky. Konflikt vyvrcholil v tzv. Turíčnu nedeľu (na Turíce), keď po proteste a speve, zástancovia bohoslužieb v maďarčine vstúpili do kostola vyzbrojení palicami a pištoľmi, po čom došlo k fyzickej konfrontácii medzi veriacimi (Obšust 2015, 33). Po tom došlo k eskalácii, respektíve k zásahu maďarských žandárov, ktorí zatkli časť veriacich. Ako epilóg týchto udalostí nasledoval súdny proces, ktorý bol neskôr v odbornej literatúre označený pojmom *Kovačický proces*. Súdnymi rozhodnutiami miestny kňaz bol odvolaný v júni 1907, zatiaľ čo na rôzne peňažné pokuty, viacdnové a viacnedeľné tresty odňatia slobody bolo odsúdených 97 zo 106 veriacich, proti ktorým sa viedol proces (pozri Čaplovič 1928). Táto udalosť sa časom stala významným segmentom v kontexte identifikácie obyvateľov Kovačice slovenského evanjelického a. v. vierovyznania, a v istom zmysle môže byť percipovaná ako súčasť kolektívnej pamäti obyvateľov tejto osady.²⁶

²⁶ Pri antropologických výskumoch skupinových identít a moderných foriem identifikácie obyvateľov Kovačice, ktoré boli roku 2013, po dobu niekoľkých mesiacov práce v teréne, vykonané metódou pozorovania s účasťou, stanovené sú určité aspekty reflexie spomienok spojených s tzv. Kovačickým procesom, na časti obavateľstva, u ktorého je zvýraznená konfesijná, náboženská a miestna forma identifikácie (pozri Obšust, 2015). Okrem iného, o kontexte významu tejto historickej udalosti v rámci kolektívnej pamäti časti obyvateľstva tejto osady, a predovšetkým v segmente kultúry spomienok miestnych farností, svedčí aj fakt, že pri príležitosti stého výročia *Kovačického procesu* na pamiatku tejto udalosti na nádvorí kostola umiestnili bustu kňaza Jána Čaploviča a pamätník s doštičkami, na ktorých sú zapísané mená odsúdených veriacich v súdnom procese. Na pamätníku je tiež napísané, že je venovaný „Martýrom – bojovníkom za náboženské a národné práva“, ktorí sa zúčastnili tejto udalosti, ako aj to, že pamätník postavili „vďační potomkovia“. Postavenie pamätníka, rovnako ako aj dva obrazy, ktoré nesú názov *Kovačický proces*, ktorých autormi sú dvaja najvýznamnejší predstavitelia kovačickej insity Martin Jonáš a Zuzana Chalupová, predstavujú významné indície v akej miere je táto udalosť zakorenená v kolektívnej pamäti Slovákov evanjelického vierovyznania v Kovačici, čo je zistené aj z rozhovorov s niektorými staršími respondentmi a respondentkami (Obšust, 2015 33–34). Okrem iného, tendencia v súvislosti so zavádzaním maďarčiny ako bohoslužobného jazyka koncom devätnásteho a na začiatku dvadsiateho storočia, konzekventne spôsobila aj vznik rôznych náboženských spoločenstiev, akými sú *Nazaréni* alebo *Modrý kríž* v slovenských dedinách na území *Dolnej zeme*, pretože sa jednotlivé náboženské spoločenstvá, ako napr. *Modrý kríž* v niektorých prostrediach, ako je Nadlak, vzdorovali procesom zavádzania maďarského jazyka do bohoslužieb (pozri: Botík, a Botíková, 2009; tiež: Botík, 2011, 43–45). Podrobnejšie o *Kovačickom procese* pozri: Блорожевић, 2012; tiež: Čaplovič, 1928; Jakšić, Milan a Jonáš, Pavel 2002.

VÝZNAM GYMNÁZIA JÁNA KOLLÁRA, SLOVENSKÝCH NÁRODNÝCH SLÁVNOSTÍ, MATICE SLOVENSKEJ A SLOVENSKEJ EVANJELICKEJ A. V. CIRKVI V KONTEXTE REFLEXIÍ NÁRODNEJ IDENTITY SLOVÁKOV V SRBSKU

Po rozpade rakúsko-uhorskej monarchie a vzniku Kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slovincov, respektíve po roku 1918, došlo k významným zmenám v rôznych segmentoch osvetového a kultúrneho života *dolnozemských Slovákov*. Rozdelenie duálnej monarchie konzekventne spôsobilo, že sa spoločenstvá *dolnozemských Slovákov* po roku 1918, ocitli v rôznych novovzniknutých politických entitách – štátoch, akým je Kráľovstvo SCHS, v Maďarsku, Rumunsku a v novovzniknutom Československu. Avšak aj napriek tomu, že sa spoločenstvá v slovenských enklávach na území Kráľovstva SCHS ocitli oddelené od novovzniknutého materského štátu, v kontexte uskutočňovania svojich politických práv, v rôznych segmentoch ich spoločenského a predovšetkým kultúrneho a osvetového života, došlo k náhlemu pokroku.

Len niekoľko mesiacov po formovaní nového štátu, respektíve počas roka 1919, v Báčkom Petrovci boli založené najvýznamnejšie inštitúcie slovenského spoločenstva, ktoré žilo na území novovzniknutého štátu. Ide o Gymnázium Jána Kollára, Slovenskú tlačiareň a podujatie známe pod názvom Slovenské národné slávnosti. Tieto dve inštitúcie a uvedené podujatie v inštitucionálnom zmysle, okrem Slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi a neskôr založenej Matice slovenskej, znamenajú strešné osvetové a kultúrne organizácie. Zároveň, z formálneho a právneho hľadiska predstavovali a predstavujú najvýznamnejšie inštitúcie pre zachovanie špecifickosti kolektívnych identít slovenskej národnostnej menšiny v Srbsku.

Gymnázium Jána Kollára ako strešná osvetová inštitúcia Slovákov v Srbsku

O zmene politického a spoločenského postavenia *dolnozemských Slovákov* po roku 1918, najlepšie svedčí fakt, že už 1. októbra 1919 v Báčskom Petrovci bolo založené Gymnázium Jána Kollára.²⁷ Táto osvetová inštitúcia sa už v Kráľovstve SCHS, ale aj Juhoslovanskom kráľovstve, stala najvýznamnejšou inštitúciou v oblasti osvetového a kultúrneho života slovenskej národnostnej menšiny od svojho vzniku, okrem Slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi, mala v inštitucionálnom zmysle kruciálnu úlohu pri tvarovaní rozsiahleho fondu rôznych segmentov kolektívnej identity slovenského národného spoločenstva na tomto území. Prvá časť budovy gymnázia (Príloha 1) bola postavená v roku 1923 zozbieraním dobrovoľných peňažných príspevkov a darov *dolnozemských Slovákov*, za pomoci finančných prostriedkov vlády Československej republiky, ako aj peňazí zozbieraných medzi Slovákami, ktorí v tej dobe žili a pracovali v SŠA a Kanade. Naďalej, obyvatelia Báčskeho Petrovca bez úhrady účinkovali v samotnej výstavbe objektu. Pred výstavbou účelového objektu, výučba prebiehala v alternatívnom priestore, respektíve v budove, ktorej dnešné umiestnenie predstavuje neoddeliteľnú súčasť oficiálnej kultúry spomienok, z ohľadom na to, že je na jej priečelí, v roku 1969, postavená pamätná doska v slovenskom jazyku.

Už podľa koncepcie svojho vzniku, založenie Gymnázia, berúc do ohľadu priestorový kontext v ktorom vzniklo (dedinské prostredie), predstavuje svojrázny fenomén. V kontexte školenia príslušníkov slovenskej národnostnej menšiny, už v dvadsiatych a tridsiatych rokoch dvadsiateho storočia, gymnázium navštevoval veľký počet jednotlivcov slovenskej národnej príslušnosti, ktorí prostredníctvom svojich rôznych profesionálnych povolaní zanechali významnú stopu ako na území Srbska (Juhoslávie), tak aj v spoločenskom živote na území Československa.

O viditeľnej aktivite gymnázia, prakticky od jeho vzniku, významné svedectvo poskytuje aj jeden doklad, ktorý sa nachádza v Archíve Vojvodiny, a vzťahuje sa na Správu Slovenského reálneho gymnázia v Báčskom

²⁷ Dva najdôležitejšie postavy, ktoré iniciovali založenie gymnázia boli vtedajší petrovský evanjelický kňaz Samuel Štarke (neskorší biskup Slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi v Juhoslovanskom kráľovstve, FNRJ a SFRJ) a Július Kubány. Oni tiež priviedli aj prvých prednášateľov (pozri: Kmeť 1995).

Petrovci, pri príležitosti osláv Dňa zjednotenia 1. 12. 1919.²⁸ Z obsahu tohto dokumentu vidno, ako študenti a učitelia gymnázia v Petrovci slávnostne zaznamenali výročie zjednotenia južnoslovanských národov, spievaním štátnej hymny, programom a účasťou na bohoslužbách. Naďalej v depách Archívu Vojvodiny existujú početné dokumenty týkajúce sa rôznych otázok súvisiacich s prácou gymnázia v Petrovci, z ktorých pri tejto príležitosti bude poukázané na niektoré významné, na základe ktorých vidno rôzne aspekty pôsobenia gymnázia krátko po založení. Prvý dokument je Súhlas Ministerstva osvety Kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slovincov, úsek pre Banát, Báčku a Baranju, v ktorom Minister osvety schvaľuje, aby sa „v Petrovci otvorilo nižšie štvorročné gymnázium“ (Príloha 2).²⁹ V tomto dokumente sa uvádza, že práca gymnázia „zatiaľ bude podporovaná zo súkromných zdrojov, po vzniknutí možnosti na prechod do štátnej starostlivosti.“³⁰ Naďalej, dôležitá je Správa Správy Slovenského reálneho gymnázia v Báčskom Petrovci, odoslaná referentovi o práci Gymnázia: o počte zapísaných žiakov, etnickom zložení, náboženstve, prednášateľskom kádre a inom.³¹ V tejto správe, Július Kubány, jeden z dvoch zakladateľov gymnázia, ďakuje „srbскеj vláde“ za pomoc. K dispozícii je i Dokument, v ktorom riaditeľ Slovenského reálneho gymnázia v Petrovci žiada od Úseku, aby zabezpečil finančné prostriedky potrebné na zaplatenie jeho platu a platov ešte troch prednášateľov Gymnázia. Pritom, v žiadosti, uvádza údaje o odpracovaných rokoch a výške platov, aké mali v Československu predtým, než prišli do Báčskeho Petrovca.³² Z obsahu tohto dokumentu možno čerpať jednotlivé údaje o tom, ako sa, v prvých rokoch svojej existencie, Gymnázium stretávalo s nedostatkom adekvátneho prednášateľského personálu, ktorý by vykonával výučbu v slovenskom jazyku, čo je dôvod, prečo bolo nutné priviesť prednášateľský káder z územia Československej republiky. O podobných problémoch, súvisiacich s platmi a problémami s prednášateľským kádom svedčí aj Žiadosť Slovenského reálneho gymnázia z Báčkeho Petrovca, v ktorej sa od Osvetového

²⁸ Archív Vojvodiny, Nový Sad, F. 81, Ministerstvo školstva, úsek pre Banát, Báčku a Baranju, 4217/1919.

²⁹ Archív Vojvodiny, Nový Sad, F. 81, Ministerstvo školstva, Úsek pre Banát, Báčku a Baranju, 9200/1919.

³⁰ Archív Vojvodiny, Nový Sad, F. 81, Ministerstvo školstva, Úsek pre Banát, Báčku a Baranju, 9200/1919.

³¹ Archív Vojvodiny, Nový Sad, F. 81, Ministerstvo školstva, Úsek pre Banát, Báčku a Baranju, 9490/1919.

³² Archív Vojvodiny, Nový Sad, F. 81, Ministerstvo školstva, Úsek pre Banát, Báčku a Baranju, 15150/1920.

úseku žiadajú pravidlá o profesorských platoch, ktoré boli vyhotovené dňa 7. júna 1920.³³ a dokument vznikol pri príležitosti vyhlásenia Vyslanectva v Prahe, že okres Báčsky Petrovec oslovil české Ministerstvo školstva a požiadal troch profesorov pre československé gymnázium, ktoré sa má otvoriť v Báčskom Petrovci. V tomto dokumente Ministerstvo zahraničných vecí žiada od Ministerstva školstva správu o tom, či sú uvedení profesori skutočne potrební a za akých podmienok by mohli byť prijatí. Tiež o problémoch, ktorým Gymnázium čelí v prvých dvoch rokoch svojej existencie, kvôli nevyškolenosti prednášateľského káдру, ale aj z dôvodu nedostatku účelového objektu, svedčí informácia vedúceho úseku, ktorý oznamuje Slovenskému reálnemu gymnáziu v Petrovci, že výnimočne dovoľuje skôr ukončiť školský rok, aby prednášatelia Čajak a Kováč mohli ísť do Prahy študovať, a že povoľuje striedanie správcu Šimeka počas jeho cesty do SŠA, kde má v úmysle zbierať príspevky na budovu a fungovanie Gymnázia.³⁴

Počas storočnej existencie, dejiny Gymnázia boli príliš dynamické. Počas okupácie (1941–1944), bolo zatvorené, zatiaľ čo nižšie triedy boli premenované na „uhorsko-kráľovské“. Avšak, v istom zmysle, v priebehu druhej svetovej vojny, žiaci Gymnázia sa aktívne zapájali do odporu voči okupantom, o čom najlepšie svedčí fakt, že v národnooslobodzovacom boji účinkovalo 115 jeho bývalých i vtedajších žiakov, z ktorých dvadsať zahynulo a päťdesiat boli zranení. Zároveň, budova Gymnázia, počas trvania Razie v južnej Báčke, slúžila ako sídlo okupačných jednotiek pre výsluchy, o čom svedčí aj archívny materiál z fondu F. 183 Archívu Vojvodiny, respektíve správy v slovenskom jazyku, ktorú pripravila Komisia pre vyšetrovanie zločinov okupantov a ich spolupracovníkov vo Vojvodine. V tomto ohľade, budova Gymnázia má dimenziu špecifického pamäťového miesta (miesta traumy) v miestnom kontexte. V povojnovom období, t. j. počas existencie FNRJ a SFRJ, došlo k viacnásobnému zvýšeniu počtu žiakov z rôznych slovenských osád, pre ubytovanie ktorých bol založený stredoškolský internát. Naďalej, v rámci Gymnázia pôsobila aj otvorená učiteľská škola v slovenskom jazyku, ktorú ukončilo 216 slovenských učiteľov v chronologickom rozmedzí rokov 1945 a 1959. Práve ten prednášateľský káder rozhodujúco vplýval na osvetový život slovenského spoločenstva v Srbsku v čase existencie SFRJ.

³³ Archív Vojvodiny, Nový Sad, F. 81, Ministerstvo školstva, Úsek pre Banát, Báčku a Baranju, 16035/1920.

³⁴ Archív Vojvodiny, Nový Sad, F. 81, Ministerstvo školstva, úsek pre Banát, Báčku a Baranju, 12470/1920.

Aj keď prvotne založené pre potreby slovenskej menšiny, Gymnázium sa nikdy neobmedzovalo do úzko limitovaných národných rámcov, ale jeho prednášateľský káder pôsobil v súlade so širšími spoločenskými potrebami. O tom najlepšie svedčí fakt, že od školského roku 1969/1970 na Gymnázium existovalo aj oddelenie, v ktorom výučba prebiehala v srbskom jazyku. Avšak, v svojej podstate, Gymnázium predsa predstavovalo svojráznu osvetovú strešnú organizáciu, ktorá prakticky formovala osvetový a kultúrny život príslušníkov slovenskej národnostnej menšiny v SFRJ, respektíve Srbsku.

Gymnázium je pomenované po slovenskom spisovateľovi, slavianofilovi a tvorcovi konceptu vše(slovanskej) vzájomnosti, Jánovi Kollárovi (1793–1852), ktorý v súlade so svojimi slavianofilskými a panslavistickými tendenciami, ako jeden z pilierov procesu slovenskej národnej emancipácie, ešte v roku 1849, navrhol zriadiť gymnázium v Petrovci.

Význam, ktorý petrovské gymnázium má v kontexte miestnej identity obyvateľov Báčskeho Petrovca, prejavuje sa v širšom korpuse rôznych reflexií. Určite, pokiaľ ide o oficiálny charakter, význam Gymnázia pre túto osadu sa najlepšie reflektuje v heraldickom riešení erba okresu, vzhľadom na to, že sa štylizovaná budova Gymnázia nachádza v spodnej polovici štítu okresného erbu. Taktiež samotná osada je už, po desaťročia, známa práve podľa tejto budovy. Avšak v kontexte identifikačných pomerov a reflexií kolektívnych identít Slovákov v Srbsku,³⁵ predovšetkým v zmysle ich ná-

³⁵ Pojmové určenie *Slováci v Srbsku* predstavuje konkrétnejšie určenie ako generatívny pojem *dolnozemskej Slováci*, ktorý sa vzťahuje na širšie územie *Dolnej zeme*. Aj keď sa v odbornej literatúre častejšie použitia termín *vojvodinskí Slováci*, ktorý označuje bližšiu priestorovú komponentu ich enkláv na *Dolnej zemi*, ono v istom zmysle možno percipovať ako špecifický typ pleonazmu, rešpektíve konštruktú, vyplývajúceho zo skorších ideologických a regionálnych tendencií a konštelácií, vzhľadom na to, že od roku 1918 územie Vojvodiny je neoddeliteľnou súčasťou Srbska. V čase existencie SFRJ, občas bol používaný aj názov *juhoslovenskí Slováci* (Obšust 2015, 15). V tom istom čase, pre Slovákov na území Juhooslávie, ktorí žili na území Slavónska, predtým bolo občas používané aj pomenovanie *slavónskí Slováci*, respektíve *Slováci v chorvátskom Slavónsku*, zatiaľ čo sa dnes pre zriedkavých zvyšných Slovákov v tomto štáte, ktorí nie sú asimilovaní, ujal termín *chorvátski Slováci*, respektíve *Slováci v Chorvátsku* (pozri: Botík 2007). Ináč, termín *vojvodinskí Slováci* pôvodne vznikol predovšetkým vzhľadom na skutočnosť, že sa všetky dediny, ktoré boli založené slovenskými dosťahovalcami, ako aj dediny do ktorých sa slovenskí kolonisti dosťahovali, vlastne nachádzajú na území, ktoré dnes zaberá AP Vojvodina, respektíve na území, ktoré kedysi predstavovalo územie Srbského vojvodstva. Rôzne inštitúcie Slovákov v Srbsku, v súčasnej dobe často nesú prefix *vojvodinský* alebo v svojom názve obsahujú názov pokrajiny. Táto tendencia je, okrem iného, viditeľná aj pri pomenovaní jednotlivých novovzniknutých kultúrnych inštitúcií Slovákov v Srbsku, ako napr. Slovenské vojvodinské divadlo, ktoré bolo založené v roku 2003 v Báčskom Petrovci, alebo Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, ktorý bol založený v roku 2008 v Novom Sade (Obšust, 2015 15). V odbornej historickej a etnologickej literatúre v slovenskom, ako aj srbskom jazyku, ktorá bola zameraná na výskum Slovákov v Srbsku, zďaleka najpoužívanejšie bolo a je pomenovanie *vojvodinskí*

rodnej identity, Gymnázium ako viacdessaťročná inštitúcia s vlastným kultúrno-historickým významom a identitou, zaujíma kruciálnu pozíciu, ktorá je určite v úzkom spojení s inštitúciou Matice slovenskej a Slovenskými národnými slávnosťami, a v istom zmysle aj so Slovenskou evanjelickou a. v. cirkvou. Súvislosť osvetových a kultúrnych inštitúcií slovenského národnostného spoločenstva v Srbsku s luteranskou konfesijnou identitou v posledných dvoch storočiach existencie Slovákov na *Dolnej zemi*, úzko koreluje (Obšust 2015), pretože *dolnozemsých Slovákov* evanjelickej konfesijnej príslušnosti treba percipovať ako „etnokonfesijný fenomén” (pozri Kmeť 2010). Vzhľadom na zložitost' výstavby identít etnických spoločenstiev Slovákov na širokom území *Dolnej zeme*, potrebné je vo forme digrésie poukázať na význam konfesijnej zložky v kontexte zohľadňovania špecifik kolektívnej identity *dolnozemsých Slovákov*, respektíve príslušníkov slovenskej národnostnej menšiny, žijúcich v Srbsku.

Okrem Gymnázia Jána Kollára, 8. februára 1919, založená bola aj tlačiareň v Báčkom Petrovci, v ktorej je od jej založenia vytlačený celý rad periodických a iných publikácií v slovenskom jazyku takže, v tomto zmysle, jej význam pre zachovanie národnej identity slovenského spoločenstva je skutočne fundamentálny. Prvotná myšlienka o založení tlačiarne prišla od učiteľa Júliusa Kubányho a od Jána Čajaka, ináč dvoch vynikajúcich jednotlivcov, ktorí sa, ako bolo spomenuté, zaslúžili aj o založenie Gymnázia. Prvotná myšlienka o založení tlačiarne vyplynula z potreby vytvoriť určitú

Slováci. Svojrázne potencionovanie tohto termínu, ktorý v prílišnej miere prispel aby on zároveň bol aj postupne konštruovaný aj ako tvar identifikácie, bolo zvlášť intenzívne v čase existencie SFRJ, a tá prax pokračuje aj v neskoršom období, respektíve existuje aj v súčasnom kontexte. Potencionovanie prefixu *vojvodinskí* pri pomenovaniach kultúrnych inštitúcií slovenského národnostnej menšiny v Srbskej republike po roku 2000, určite malo politicky tendenčnú dimenziu, ktorú treba posudzovať v kontexte propagovania regionálnej, t. j. tzv. *vojvodinskej identity*, respektíve, treba ju analyzovať aj v kontexte súčasných politických tendencií a praktík. Na základe skorších výskumov súčasných foriem identifikácie Slovákov v Srbsku, možno konštatovať, že sa jednotliví príslušníci tejto národnostnej menšiny vyjadrujú ako *vojvodinskí Slováci*, respektíve *Slováci z Vojvodiny*, pričom je jasne zdôraznená regionálna úroveň identifikácie (pozri: Obšust, 2015). Avšak, bez ohľadu na súčasnú nepopierateľnú identifikačnú premisu, ako aj ujatost' tohto pojmu, považujeme, že by v kontexte odbornej literatúry bolo vhodnejšie použiť pojmové určenie *Slováci v Srbsku*. Takéto stanovisko podporujeme predovšetkým analógiami s pojmovými určeníami, ktoré sú prítomné v iných štátoch, kde sa pred základné etnonymum pridáva predpona označujúca štát, ktorého obyvateľmi a občanmi sú Slováci, napr. *maďarskí Slováci* alebo *Slováci v Maďarsku*, *rumunskí Slováci* alebo *Slováci v Rumunsku* atď. Tiež, ako argument pre túto formuláciu, podotkýname aj nedostatok predpony *vojvodinskí*, z ohľadom na to, že ona v svojej sémiologickej, ako aj geografickej komponente, vylučuje príslušníkov slovenského národného spoločenstva, žijúcich v Srbskej republike, respektíve v tých jej častiach, ktoré administratívne nezahŕňa AP Vojvodina.

vydavateľskú produkciu kníh v slovenskom jazyku. Ako podľa roku vzniku, tak aj podľa prvej koncepcie, vznik tlačiarne, teda, úzko koreluje so vznikom Gymnázia.

V Archíve Vojvodiny existuje archívny materiál, z ktorého možno čerpať vzácne informácie o hospodárení tlačiarne, prakticky od jej založenia. V tomto zmysle je potrebné uviesť ako príklad niekoľko dokumentov, akými sú rôzne zápisnice z riadnych hlavných valných zhromaždení tlačiarne, zápisnice zo zhromaždenia účastinárov, ročné a finančné správy, ako aj rôzne listy Kráľovskej bánskej správy.³⁶ Okrem uvedeného, zaujímavá je aj brožúra Základné pravidlá tlačiarne účastinnej spoločnosti v Petrovci,³⁷ ale aj niekoľko exemplárov časopisu *Národná jednota*, ktorý predstavuje časopis tlačený v tlačiarňi.³⁸

Všeobecne možno povedať, že tlačiareň v Báčskom Petrovci svojou vydavateľskou činnosťou významne prispievala k osvetovému, kultúrnemu a v istom zmysle aj vedeckému životu slovenského spoločenstva v Juhoslávii a Srbsku.

Luteránska konfesijná identita a význam Slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi v spoločenstvách *dolnozemských Slovákov*

Kruciálny kohézny faktor, ktorý spájal Slovákov nastáňovaných na *Dolnej zemi*, ako vyčlenenú skupinu etnických spoločenstiev, vo vzťahu k Slovákom, ktorí zostali žiť na „matičnom“ území *Hornej zeme*, respektíve na území, ktoré zaberá dnešné Slovensko, predstavuje ich dominantná konfesijná identita (Obšust 2015, 12). V tejto súvislosti, s výnimkou početných spoločných prvkov hmotnej kultúry, ktoré boli pozorované v rôznych segmentoch každodenného života *dolnozemských Slovákov* na území početných enkláv (pozri Botík 1980, 2007), ako základný spoločný kohézny prvok vynikal aj dominantný tvar ich konfesijnej identity, ktorý pre väčšinu *dolnozemských*

³⁶ Archív Vojvodiny, Nový Sad, F. 126, Kráľovská bánska správa Dunajskej bánoviny VIII–81.

³⁷ Archív Vojvodiny, Nový Sad, F. 126, Kráľovská bánska správa Dunajskej bánoviny VIII–83.

³⁸ Archív Vojvodiny, Nový Sad, F. 126, Kráľovská bánska správa Dunajskej bánoviny VIII–81, VIII–82, VIII–83.

Slovákov bol a stále je evanjelický, t. j. luteránsky.³⁹ Všeobecne možno povedať, že náboženský aspekt vo veľkej miere vplýval na prežitie početných slovenských spoločenstiev na území *Dolnej zeme*, ako aj na špecifické tvary ich kultúrneho vývoja v týchto prostrediach.

Náboženská, respektíve konfesijná identita pre *dolnozemských Slovákov* v minulosti predstavovala kruciálny faktor v kontexte vyjadrovania rôznych identifikačných foriem, a zároveň aj z hľadiska tvorby lokálnych identít v rôznych slovenských enklávach hrala významnú úlohu. V skutočnosti ona predstavovala najvýznamnejší kohézny prvok v novovzniknutých slovenských spoločenstvách (tzv. enklávach), ktoré sú vytvorené na rôznych lokalitách dosťahovaním Slovákov z rôznych častí tzv. *Hornej zeme*. Takýto význam konfesijného prvku nie je prekvapujúci, vzhľadom na to, že sa veľká časť slovenského obyvateľstva vysťahovala zo svojich dovtedajších prostredí a dosťahovala na územie *Dolnej zeme* nielen pre primárne sociálne, t. j. ekonomické dôvody, ale aj kvôli faktu, že boli pod silným tlakom intenzívnej rekatolizácie, respektíve protireformácie. Od vzniku nových osád, respektíve od dosťahovania, luteránska konfesijná príslušnosť, v súlade so svojimi ideovými premisami, ovplyvnila aj vývoj vzdelávania slovenských dolnozemských spoločenstiev, čo sa reflektovalo tým, že spravidla v novovzniknutých slovenských osadách bezprostredne po dosťahovaní slovenských kolonistov, vedľa farských domov a kostolov, boli stavané aj cirkevné školy, čo konzekventne prispievalo k vysokému stupňu gramotnosti členov spoločenstva. Hoci slovenskí osadníci v nových prostrediach vytvárali cirkevnú organizáciu podľa zavedených modelov, ktoré existovali na územiach z ktorých sa dosťahovali, konfesijná identita v nových prostrediach mala zvýraznenejšiu etnickú, respektíve národnú dimenziu a ako taká predstavovala výrazne dôležitý činiteľ novovzniknutých spoločenstiev, ktorý odrážal ich kompaktnosť v nadchádzajúcich desaťročiach (Obšust 2015, 14).

Kruciálnym prvkom konfesijného kontextu špecifik slovenskej náboženskej identity bola osobitná forma bohoslužieb a cirkevných kníh, respektíve jazyka, v ktorom boli napísané. Spoločenstvá *dolnozemských Slovákov*, ešte od čias kolonizácie *Dolnej zeme*, používali tzv. *biblickú češtinu*, respektíve jazyk *Kralickej biblie*. Ona bola používaná v kontexte bohoslužieb a bola používaná slovenskými dolnozemskými luteránmi ešte na území z ktorého sa

³⁹ S výnimkou časti obyvateľov Békeščaby a asi polovice obyvateľov dediny Selenča v Srbsku, ktoré sú rímskokatolíckeho náboženstva, všetci *dolnozemskí Slováci* boli a stále sú väčšinou luteránskeho náboženstva (pozri: Botík, 2011, 33 a nasl.).

dostahovali. Založená takým spôsobom, predstavovala významné spoločné špecifikum dominantnej väčšiny Slovákov, ktorí žili na území južného Uhorska (Obšust 2015, 12). Táto forma jazyka vznikla v šestnástom storočí a v nej bola napísaná tzv. *Kralická biblia*, ktorej preklad bol urobený z pôvodných jazykov, akými sú hebrejský, grécky a aramejský, čiže nie z latinskej *Vulgaty*. Avšak, potrebné je poznamenať, že *biblická čeština* určite nebola materinským jazykom slovenských kolonistov, ktorých dostahovali na územie južného Uhorska, ale si ho oni časom v úplnosti privlastnili, takže sa on stal ich liturgickým, písaným a obradným jazykom, ktorý zostal v použití na území slovenských enkláv oveľa dlhšie ako na území Slovenska, respektíve dlho po Štúrovej kodifikácii slovenského jazyka (Obšust 2015, 12). O obrovskom vplyve, ktorý mala tzv. *biblická čeština*, svedčí aj skutočnosť, že ešte i dnes staršie osoby, ktorí sú aktívnymi veriacimi *Slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi v Srbsku*, výborne poznajú texty nábožných piesní z cirkevných spevníkov (*Kancionál; Tranoscius; spevník Juraja Tranovského Cithara*), ktoré sú, rovnako ako aj tzv. *Kralická biblia*, napísané v tomto jazyku.⁴⁰ *Kralická biblia* a *Tranoscius (Cithara sanctorum od Juraja Tranovského)* v minulosti predstavovali predmety, ktoré boli so zvláštnou úctou chránené v takmer každej domácnosti slovenských luteránov na území *Dolnej zeme*, a zároveň často aj jedinými predmetmi, ktoré si oni so sebou priniesli z území, na ktorých žili pred kolonizáciou, t. j. pred nasťahovaním *Dolnej zeme*.⁴¹ *Kralická biblia* a *Spevník* prakticky predstavovali rodinné relikvie, v ktorých boli zapísané rodinné dejiny a genealógie, zatiaľ čo v kontexte spoločenstva ako celku, mali funkciu symbolu jeho náboženskej, ale aj národnej identity. Prá-

⁴⁰ Znalosť textov zo starého kancionála vyplýva zo skutočnosti, že bol používaný v bohoslužbách Slovákov luteránskeho vierovyznania v Srbsku až do rokov 1996/1997, respektíve po zavedenie novej zbierke kostolných piesní s textami v slovenskom spisovnom jazyku. *Kralická biblia* sa prestala úradne používať pred niekoľkými desaťročiami a tiež bola potlačená slovenským prekladom, ale Slováci v Srbsku ju používali dlhšie ako na Slovensku. Pripútanosť k starému spevníku bola spozorovaná aj pri antropologických výskumoch v osade Kovačica, a to najmä medzi respondentmi vo veku nad sedemdesiat rokov, s výraznou náboženskou identitou (pozri: Obšust 2015).

⁴¹ Uvedené knihy sa, v priebehu minulosti, vo väčšine rodín veľmi chránili, boli potiahnuté kožou a udržiavané, často zdobené, opätovne zviazané, a ako také sa odovzdávali z generácie na generáciu. Na početných exemplároch *Kralickej biblie* a spevníkov, rovnako ako aj na exemplároch iných náboženských kníh, ako je *Funebrál* alebo *Pašia*, často sú na ich kožených obaloch, štylizovanými písmenami, vpisované mená ich majiteľov. Počas terénneho výskumu v osade Kovačica v roku 2013, starší respondenti radi a hrdo ukazovali exempláre týchto kníh, ktoré zdedili po svojich predkoch. V nich často boli zapísané aj rodokmene, respektíve dátum narodenia, krstu a smrti niektorých svojich predkov (Obšust 2015, 13). Táto tendencia zapisovania dôležitých dátumov, rodokmeňov, pohrebných rečí, rečí pri krste a iného, do kostolných knižiek veriacich, ktoré sa prakticky používali každý deň, bola prítomná a evidentovaná na celom území *Dolnej zeme* (pozri: Botík 2011).

ve táto národná zložka *biblickej češtiny* sa reflektuje v skutočnosti, že tento jazyk v slovenských prostrediach bol „slovakizovaný”, takže v tomto zmysle, okrem primárnej sakrálnej, získal aj profánnu dimenziu, ako aj reálne použitie. Tento proces, „slovakizovania” *biblickej češtiny* sa v istom zmysle, s rôznymi miestnymi variáciami, všimal ako v zmenách v kontexte lexike, tak aj v smere jej výslovnosti, zatiaľ čo v zmysle identity, niektorí dolnozemskí autori v minulosti *biblickú češtinu* dokonca nazývali *slovenským jazykom* alebo *biblickou slovenčinou* (pozri Botík 2011).⁴²

Kompaktnosť a kohézia konkrétnych dolnozemských slovenských spoločenstiev v rôznych enklávach, teda primárne vyplývala z konfesijnej príslušnosti jej obyvateľov. V tom kontexte, ako si to všimla Eva Krekovičová, slovenská etnologička, evanjelická cirkev – vďaka tomu, že na území *Dolnej zeme* zaviedla *biblickú češtinu* ako liturgický a písaný jazyk, ktorý sa vyučoval v školách – zohrala kľúčovú úlohu v prežití slovenského jazyka, slovenského tvaru identifikácie a celého radu rôznych slovenských kultúrnych prvkov na týchto územiach (pozri Krekovičová 2000). Respektíve, usporiadaná cirkevná organizácia na území *Dolnej zeme*, ktorá na konkrétnych lokalitách pôsobila v podobe farností – zborov (*cirkevný zbor*) s farskými radami, tzv. *presbytériami*, mala kľúčovú úlohu vo všeobecnom rozvoji spoločenstiev, najmä v oblasti vzdelávania, ale prakticky bola kľúčová aj pre všetky ostatné aspekty života jednotlivcov v rámci spoločenstva, ale aj pre spoločenstvo ako celok (Obšust 2015, 14). Konštituovaná podľa tej zásady, evanjelická konfesijná príslušnosť sa, čoskoro po dosťahovaní slovenských kolonistov do nových prostredí, stala kľúčovou súčasťou ich individuálnych i kolektívnych identít, t. j. základným kohéznym faktorom, ktorý okrem iného, do istej miery, vykonávala funkciu nositeľa „morálnych zákonov”, ako aj „tradičných práv” v spoločnostiach, t. j. v konkrétnych osadách obývaných Slováckmi.

Dejiny Slovenskej evanjelickej augsburského vyznania cirkvi, v osadách obývaných Slováckmi na území dnešného Srbska, ako aj na širšom území *Dolnej zeme*, sú veľmi obsiahle s ich interpretácia určite nadchádza nad rámce tejto publikácie. Avšak, aby sa správnejšie pochopil kruciálny význam luteránskej konfesijnej identity v slovenských spoločenstvách na území

⁴² Uvádžajúc celý rad miestnych obyčají, cez ktorý sa reflektuje význam, ktorý náboženská identita mala pre rôzne slovenské spoločenstvá na území *Dolnej zeme* v minulosti (pozri: Krekovičová 2000), význam týchto kníh sa odráža aj v kontexte osobnej zbožnosti jednotlivcov, ako pri každodenných modlitbách, tak aj prostredníctvom modlitieb v súvislosti s vyliečením od choroby, lepším príjmom, žatvou, zberom plodín, proti krupobitiu, prírodných pohrôm atď. (pozri: Botík 2011).

Dolnej zeme, ktorý bol predtým uvedený, nutné je stručne zhrnúť aj niektoré základné konštelácie v konkrétnych časových a priestorových kontextoch, súvisiacich s dosťahovaním slovenských luteránov na široké územie *Dolnej zeme*, a tak aj na územie Srbska. Po podpísaní Karloveckého mieru v roku 1699, ako aj Požarevackého mieru v roku 1718, celé územie, ktoré dnes zaberá AP Vojvodina, stalo sa neoddeliteľnou súčasťou Habsburskej monarchie. Na pusté a demograficky málo obývané územia, ktoré sa stali neoddeliteľnou súčasťou tzv. Vojenskej hranice alebo súčasťou civilných, t. j. župských vrchností, sa od roku 1690 dosťahuva obyvateľstvo srbského etnického pôvodu, ktoré kulminuje roku 1740. Aj napriek tomu, v historickom a sociologickom zmysle, špecifickému migračnému saldu, početné časti dnešnej AP Vojvodiny aj naďalej zostávajú neobývané. Politický, dogmaticko-konfesijný a výlučný prestup na rímskokatolícku vieru a absencia tolerancie voči iným konfesiam vtedajšej Habsburskej monarchie Márie Terézie, ktorá vládla medzi rokmi 1740 a 1780, konzekventne spôsobil zvýšenú intenzitu procesu protireformácie. Tendenčné a pomerne agresívne presadzovanie Márie Terézie v kontexte šírenia vplyvu rímskokatolíckej cirkvi a prestup obyvateľstva z iných konfesií na rímskokatolícku, prostredníctvom celého diapazónu stratégií, vrátane peňažných stimulov a sociálnych privilégií, spôsobilo u časti obyvateľstva nerímskokatolíckeho vierovyznania, rôzne formy revolty, ktoré viedli k migráciám. Tak sa, napr. značný počet Srbov v polovici osemnásteho storočia vysťahoval z južných častí Habsburskej monarchie do cárskeho Ruska, do oblasti nazvanej Nové Srbsko a Slavenosrbsko (pozri Kostić 2001). Následkom týchto migrácií, t. j. vysťahovania, bolo demografické vyľudňovanie strategicky dôležitých oblasti Habsburskej monarchie na jej hranici s Osmanskou ríšou. Vysťahovanie obyvateľstva z týchto území malo za následok extrémne nepriaznivé demografické, ale predovšetkým vojensko-strategické postavenie Habsburskej monarchie, čo zároveň viedlo k zmierneniu dogmatického postoja Márie Terézie v kontexte jej vzťahu k iným konfesiam, ktoré existovali v Monarchii. Respektíve, zo strategických dôvodov, dochádza k väčšiemu stupňu tolerancie voči náboženským slobodám iných konfesií v južných častiach ríše, čím sa vytvárajú predpoklady pre nasťahovanie obyvateľov na tieto územia, ktorí žili v častiach Habsburskej monarchie, v ktorých prebiehal intenzívny proces protireformácie. Spoločne so svojim synom, Jozefom II. Habsburským (Josef Benedikt August Johann Anton Michael Adam), ako spoluvládcom, Mária Terézia pristúpila k podpore osídľovania južných častí Habsburskej monarchie, a najmä Vojenskej hranice, obyvateľmi nerímskokatolíckeho vierovyznania.

To bolo vykonané prostredníctvom radu politických rozhodnutí, ktoré sa reflektovali väčším stupňom tolerancie voči ich konfesijnej príslušnosti. Tieto strategické a politické kroky viedli ku kolonizácii južnej časti Habsburskej monarchie rôznymi národnosťami a príslušníkmi rôznych konfesí, medzi ktorými boli i Slováci luteránskej konfesijnej príslušnosti. Avšak, až po vydaní Tolerančného patentu v roku 1781 Jozefom II., ktorým bolo vyrovnané postavenie všetkých kresťanských konfesí v Habsburskej monarchii (luteránskej, kalvínskej a pravoslávnej), došlo k plnému uplatňovaniu náboženských slobôd všetkých kresťanských cirkví, a zároveň aj k obmedzeniu, dovtedy enormného, vplyvu Rímskokatolíckej cirkvi.

Aj napriek tomu, že luteránske farnosti od dosťahovania Slovákov na *Dolnú zem* aktívne pôsobili, ako v náboženskom, tak aj v osvetovom kontexte, až vytvorením Kráľovstva SCHS bola nastolená potreba vzniku osobitného biskupstva. Tak, v roku 1921 vznikla Slovenská evanjelická a. v. cirkev v Kráľovstve SCHS. Sídlo biskupstva sa, po Starej Pazove do začiatku šesťdesiatych rokov dvadsiateho storočia, nachádzalo v Báčskom Petrovci, zatiaľ čo sa dnes sídlo Slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi nachádza v Novom Sade. V skutočnosti, z inštitucionálneho hľadiska, Slovenská evanjelická a. v. cirkev na tomto území bola prvotne formovaná (organizovaná) s prefixom „slovenská“, keď početné farnosti, ktoré existovali na tomto území, boli zjednotené jednotnou zastrešujúcou organizáciou – *Slovenskou evanjelickou a. v. cirkvou v Kráľovstve Srbov, Chorvátov a Slovincov*.⁴³

Zo všetkého vyššie uvedeného možno, teda, vyvodiť záver, že v minulosti konfesijná identita, okrem miestnej, v skutočnosti predstavovala primárnu úroveň identifikácie jednotlivcov so spoločenstvom *dolnozemských Slovákov*, zatiaľ čo dnes ona má oveľa menej výraznú funkciu, aj keď aj naďalej predstavuje dôležitú formu identifikácie, predovšetkým starších príslušníkov a príslušníčiek slovenskej národnostnej menšiny v Srbsku (pozri Obšust 2015). *Slovenská evanjelická a. v. cirkev v Srbsku* na území Srbska v súčasnom kontexte predstavuje to, čo aj v minulosti predstavovala, špecifický tvar osobitnej formy slovenskej národnej cirkví, z ohľadom na to, že sa vo

⁴³ Okrem Slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi, existovala aj Nemecká evanjelická a. v. cirkev (oficiálny názov od roku 1931), ktorá vznikla krátko po organizovaní slovenskej, ktorej veriaci boli prevažne nemeckej a, v menšej miere, maďarskej a slovenskej príslušnosti. Práve niektoré z dôvodov pre vyčlenenie Nemeckej evanjelickej cirkvi, okrem lingvistických, boli aj národnostné, ktoré sa reflektovali v rade nezhôd medzi Slovákami luteránmi a Nemcami luteránmi v období medzi dvomi svetovými vojnami, čo nakoniec malo za výsledok vytvorenie dvoch evanjelických a. v. cirkví, koncipovaných na národných základoch (pozri: Bjelajac 2003, tiež: Kuburić 2010).

všetkých farnostiach bohoslužby vykonávajú výlučne v slovenskom jazyku a že sú jej príslušníci v Srbsku prevažne príslušníci slovenskej národnostnej menšiny. V tomto ohľade, Slovenská evanjelická a. v. cirkev v Srbsku predstavovala dôležitý inštitucionálny nositeľ, ktorý v minulosti viacnásobne vplýval, a ešte stále v istom zmysle vplýva, na zachovanie identity slovenského spoločenstva v Srbsku.⁴⁴

Slovenské národné slávnosti ako reflexia národnej identity slovenskej národnostnej menšiny v Srbsku

Okrem významu Slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi a Gymnázia v Báčskom Petrovci, pre skupinovú identitu Slovákov na území Srbska v inštitucionálnych rámcoch jej prejavov, významnú úlohu majú aj Slovenské národné slávnosti, ktoré boli po prvýkrát uskutočnené v roku 1919 v Báčskom Petrovci, ako kultúrnym strediskom Slovákov vo vtedajšom Kráľovstve SCHS. Na prvých slávnostiach, ktoré sa konali 28. augusta 1919, zhromaždil sa značný počet Slovákov z rôznych prostredí z územia Kráľovstva SCHS, ohľadom dohody o voľbe slovenských delegátov, ktorí mali ísť do Národného zastupiteľstva v Belehrade, v rámci príprav na založenie slovenskej strednej školy, t. j. nižšieho gymnázia a obstarania adekvátnej literatúry pre výučbu v nej. V tomto ohľade, založenie Gymnázia, ako aj iniciovanie Slovenských národných slávností, vskutku pramenia z tej istej iniciatívy, vzniknutej v malom miestnom prostredí, vo vtedajšom výhodnom spoločenskom a politickom kontexte.

Toto podujatie od svojich začiatkov prechádzalo rôznymi prekomponovaniami a nadstavbami, z hľadiska jeho programu ale sa, prakticky od samotného vzniku, stalo istou kľúčovým formou krucialnej slávnosti príslušníkov slovenskej národnostnej menšiny vo Vojvodine, respektíve Srbsku, t. j. vtedajšom Kráľovstve SCHS. Od samotného začiatku, teda od svojho vzniku, koncepcia Slávností zahŕňala široký diapazón udalostí. Na začiatku, Slávnosti sa začínali sokolskými sletmi, čo v spoločenskom a vtedajšom politickom kontexte jasne nasvedčuje ich národný, filoslovanský, ako

⁴⁴ O reflexiách luteránskej konfesijnej identity v súčasnom spoločenskom kontexte medzi príslušníkmi slovenskej národnostnej menšiny v Srbsku pozri: Obšust 2015.

aj panslavistický ideologický charakter.⁴⁵ Tak už druhé Slávnosti po rade, ktoré sa konali v dňoch 21. a 22. septembra 1920, organizovala Sokolská jednota. Časom sa športové aktivity na slávnostiach zintenzívnili, čo najmä bolo výrazné v dvadsiatych a tridsiatych rokoch dvadsiateho storočia. Avšak, od začiatku, Slávnosti boli koncipované na národnom základe, takže okrem športových, zábavných a kultúrnych programov, v rámci Slávností boli rozoberané aj početné otázky dôležité pre identitu a existenciu Slovákov na tomto území.

V Archíve Vojvodiny, existujú archívne materiály, ktoré taxatívne svedčia o programe Slovenských národných slávnosti v priebehu tridsiatych rokov. Pri tejto príležitosti budú zobrazené dva dokumenty, týkajúce sa Slovenských národných slávnosti v rokoch 1937 a 1939. List a správa z roku 1937, adresované Správnomu oddeleniu Kráľovskej bánskej správy, svedčia o plánovanom programe slávností, respektíve umožňujú nahliadnúť, vo forme krátkej správy, ako sa ukutočnili plánované programy.⁴⁶ Súdiac podľa tohto plánu programu a správe (Príloha 3), Slovenské národné slávnosti navštívili početní hostia zo slovenských osád a hostia zo zahraničia, medziiným početné „najvýznamnejšie a najznamenitejšie osobnosti“ z Československa. Uskutočnené boli rôzne zasadnutia Matice slovenskej a združenia Československých akademikov.⁴⁷ V správe sa uvádza, že študenti, ktorí sa zúčastnili slávností, a bolo tam asi dvadsať študentov z Československa, kritizovali prácu tohto združenia poukazujúc na hmotné problémy, s ktorými sa študenti stretávajú v priebehu štúdia. Naďalej, dynamická diskusia prebiehala aj v kontexte práce Matice slovenskej, predovšetkým keď ide o niektoré aktuálne politické problémy. Okrem uvedeného, na Slávnostiach bol uskutočnený aj sokolský slet, ako aj futbalový zápas a hrané bolo aj divadelné predstavenie *Ludia na kryhe* od L. Wintera. Správa končí v slavofilskom tóne, vyzdvihujúc blízkosť Československa a Juhoslovanského kráľovstva, respektíve Slovákov a Srbov. List z roku 1939 adresovaný Správnomu oddeleniu Kráľovskej bánskej správy, predstavuje oznámenie podanie správe o plánovanom programe osláv s časovým harmonogramom, kým opisná správa, vyhotovená po uskutočnení tohto podujatia, písaná v špecifickom

⁴⁵ O charaktere Slovenských národných slávností v kontexte ich významu ako verejných (sokolských) cvičení v období medzi dvomi svetovými vojnami pozri: Babiak 2005.

⁴⁶ Archív Vojvodiny, Nový Sad, F. 126, Kráľovská bánska správa Dunajskej bánoviny, 53780/1937.

⁴⁷ Archív Vojvodiny, Nový Sad, F. 126, Kráľovská bánska správa Dunajskej bánoviny, 53780/1937.

národnom a slavofilskom tóne, informuje ako prebehlo toto podujatie.⁴⁸ Z obsahu týchto dokumentov (Príloha 4) vyplýva, že okrem iného, v roku 1939 program zahŕňal nasledovné: zasadnutia rôznych výborov Matice slovenskej; zhromaždenie československých akademikov v Juhoslávii; prednášku Ristu Kovijanića o „Slovanskej ideológii Jána Kollára, Ludovíta Štúra a Ša-fárika“; zhromaždenie československých žien v Juhoslovanskom kráľovstve; sokolské cvičenia; divadelné predstavenie *Medveď* od Čechova, *Inkognito* od Palárika a *Nádcha* od Nušića; diskúsiu o programe práce a správach o činnosti Matice, futbalové zápasy atď. Na základe týchto programov, ako aj správ, jasne možno čerpať údaje o politickom a národnom charakteri Slávností, ako aj o zábavných a športových obsahoch, ktoré ich sprevádzali. O nadnárodnom, t. j. slavofilskom a panslavistickom charaktere slávností práve svedčí prednáška Ristu Kovijanića⁴⁹ o slovanskej ideológii kľúčových nositeľov ideológie (vše)slovanskej vzájomnosti a pánslavistických tendencií.⁵⁰ Dokonca, v samotnej správe, námestník krajského náčelníka ktorý ho vyhotovil, sa uvádza, že sa celý program „rozvíjal v jednom tóne slovanskej bratskej vzájomnosti a ideológie všeslovanskej“ ako aj, že sú „tieto národné slávnosti našich Slovákov uskutočnené v duchu úplnej lojálnosti nášmu štátu a volaním na slávu slobodnej krajine Juhoslávii a spievaním ako juhoslovanskej, tak aj slovenskej hymny.“⁵¹ Celá správa je písaná výrazným politickým tónom, ktorý reflektuje všeobecnú politickú situáciu v priebehu roku 1939, takže sa okrem iného poznamenáva, že na slávnostiach bol prečítaný aj pozdravný telegram Edvarda Beneša „bývalého prezidenta Československej republiky“, zaslaný z Londýna, kde sa on nachádzal po okupácii Československa nacionalsocialistickým Nemeckom. Zo stručne zobrazeného obsahu uvedeného archívneho materiálu, možno získať prehľad programovej koncepcie Slávností v medzivojnovom období. Všeobecne možno povedať že, na Slávnostiach, okrem športových a kultúrnych aktivít, už od ich samotného založenia, boli vedené diskúzie o rôznych témach spojených s existenciou slovenského národného spoločenstva na tomto území. Slávnosti sa, už po desiatich rokoch od založenia, rozrástli do hlavného podujatia Slovákov v

⁴⁸ Archív Vojvodiny, Nový Sad, F. 126, Kráľovská bánska správa Dunajskej bánoviny, 53501/1939.

⁴⁹ O živote a dielo Ristu Kovijanića pozri: Кузмановић 2005, 2011, 2016.

⁵⁰ O slovanských ideológiach všeobecne, panslavizme Ludovíta Štúra, (vše)slovanskej vzájomnosti Jána Kollára a slavofílnych tendenciách Pavla Jozefa Ša-fárika pozri: Obšust, 2013, 2014.

⁵¹ Archív Vojvodiny, Nový Sad, F. 126, Kráľovská bánska správa Dunajskej bánoviny, 53501/1939.

Srbsku, respektíve vtedajšej Juhoslávii. O tom svedčí aj fakt, že v roku 1928, okrem iného bol hodnotený úspech predchádzajúcich desiatich podujatí. Pri tejto príležitosti, učiteľ Ján Čajak, uviedol, že „Slávnosti bezpochyby predstavujú najdôležitejšiu udalosť v živote slovenského národa, že hovoria v prospech národnej spolupatričnosti, o srdečnom pociťovaní vďačnosti a o silnej vôli.“⁵² Práve táto Čajakova konštatácia zároveň reprezentuje všenárodný a vyjadrený význam identity tohto podujatia, zohľadnený cez dnešnú prizmu observácie, ako podujatie s výrazným celonárodným charakterom slovenskej národnostnej menšiny v Srbsku.

O celonárodnom charaktere Slovenských národných slávností svedčí aj počiatočná tendencia, súvisiaca s ich založením. Respektíve, myšlienka o koncentrácii Slovákov zo všetkých častí Kráľovstva SCHS, najmenej raz v roku na jednom mieste, s cieľom navzájom sa stretnúť, rozprávať, pobaviť sa a nadviazať nové priateľské kontakty a všeobecne stretnúť sa v spoločnom kruhu, vzišla od učiteľa Júliusa Kubanyho, ktorý pre miesto stretávania určil Báčsky Petrovec, ako stredisko (metropolu) juhoslovanských Slovákov (Babiak 1995, 515). Práve tento prvotný zámysel koncepcie Slovenských národných slávností pretrváva aj dodnes, bez ohľadu na prerušenie pri organizovaní tohto podujatia, respektíve na viacročnú prestávku, keď Slávnosti neboli uskutočnené. V každom prípade, od svojho vzniku, augustové slávnosti v Petrovci zahŕňajú širokú škálu rôznych návštevníkov a časom sa im, okrem nesporného slovenského národného charakteru, dostalo aj významné špecifikum späté s miestnou identitou obyvateľov Báčskeho Petrovca. Aj keď založené v roku 1919, počas druhej svetovej vojny neboli organizované, pretože nezodpovedali maďarským okupačným vrchnostiam. Obnovené boli v roku 1945, ale len po niekoľkých rokoch pravidelných osláv nasledovalo viacdesaťročné prerušenie. Respektíve, od roku 1953 do roku 1990 Slávnosti neboli organizované vzhľadom na to, že mali zvýraznenú národnú dimenziu, ktorá rozhodne nekorešpondovala s oficiálnym ideologickým imaginariom socialistickej Juhoslávie. V tomto zmysle, pre správne pochopenie významu identity Slávností ako celonárodného podujatia, potrebné je rozlišovať tri chronologické obdobia: prvé od roku 1919 do roku 1939, druhé od roku 1945 do roku 1953 a tretie, ktoré sa začalo obnovením Slávností v roku 1990 a trvá dodnes. Kým v medzivojnovom období Slávnosti, okrem národného, mali aj výrazný filoslovanský charakter, ktorý sa najlepšie reflektoval ako prostredníctvom organi-

⁵² <https://www.slovackizavod.org.rs/sr/manifestacije/slovacke-narodne-svecanosti>, prístupné 18. júna 2019.

zovania sokolských sletov, tak aj prostredníctvom iných programov, od roku 1990 Slávnosti vyznačuje výlučný národný charakter, respektíve príznačnosti, ktoré sú späté s recepciou a prejavom kolektívnej identity Slovákov v Srbsku. Obzvlášť je zaujímavé druhé obdobie, vymedzené chronologickým rámcom rokov 1945 a 1953, keď Slávnosti podľa svojej koncepcie, určite plánovite, dostali aj dodatočnú socialistickú, t. j. novú politickú dimenziu, čo sa zároveň reflektovalo aj vizuálne na svojráznych grafických riešeniach plagátov Slávností (Príloha 5). Práve toto obdobie od konca druhej svetovej vojny po zánik Slávností zdá sa byť obzvlášť zaujímavé, vzhľadom na influencie nového ideologického systému novovzniknutej politickej entity na koncepciu podujatia, ktoré tradične nieslo národný prefix. Respektíve, do koncepcie podujatia sa v tomto období inkorporujú myšlienky a heslá späté so socialistickou Juhosláviou, kultom Josipa Broza Tita, koncepciou bratstva a jednoty atď. Zároveň zostávajú prítomné aj staré ideologické koncepty, ako je ten o slovanskej vzájomnosti, ale oni sa reflektujú a interpretujú v súlade s oficiálnou ideológiou FNRJ. Avšak, aj napriek zavedeniu tohto nového politického a ideologického habitu, z dôvodu pevného národného prefixu, Slávnosti pre vtedajší ideologický a politický systém neboli adekvátne, čo nakoniec viedlo k ich zániku, ako dokonca aj k zániku Matice slovenskej, o čom sa bude hovoriť ďalej v texte. Zároveň, po druhej svetovej vojne, na Slávnostiach sa medziiným diskutuje aj o nedostatku pracovníkov v oblasti kultúry, o izolácii intelektuálov v rámci snemovania kultúrnych a osvetových činiteľov, a na začiatku päťdesiatych rokov aj o nedostatočnom mediálnom pokrytí tohto podujatia, ako aj o poklese záujmu o Slávnosti. Dokonca, organizácia Slávností sa dostane do krízy, takže sa až diskutuje aj o premiestnení tohto podujatia do Kovačice. Tretie, t. j. nové obdobie, ktoré sa začína obnovením Slávností, v ktorom Slávnosti koncepčne obsahujú špecifickú oficiálnu dimenziu vzťahujúcu sa na slovenskú národnostnú menšiny v Srbsku, poznačené je aj faktom, že sú Slávnosti od 2009 Národnostnou radou Slovákov v Srbsku označené ako „sviatok všetkých Slovákov žijúcich v Srbsku.“⁵³ Počas obdobia trvania Slávností, médiá v slovenskom jazyku, ktoré existujú v Srbskej republike, ako tlačené, tak aj elektronické, značnú pozornosť venujú programom tohto podujatia.⁵⁴

⁵³ <https://www.slovackizavod.org.rs/manifestacije/slovacke-narodne-svecanosti>, prístupné 18. júna 2019.

⁵⁴ O tomto, najreprezentatívnejší obraz poskytujú vydania slovenského týždenníka *Hlas ľudu* od roku 1990 dodnes a to konkrétne augustové čísla týchto novín, ktoré veľkú pozornosť venujú tematickým programom Slávností. Nadalej, podobná situácia je aj s informatívnymi a inými televíznymi vysielaniami RTV v slovenskom jazyku. V kontexte jubilea 100 rokov Slovenských národných

Slovenské národné slávnosti predstavovali a predstavujú miesto zhromaždenia početných príslušníkov slovenskej národnostnej menšiny a svojráznu formu celonárodného podujatia s radom programov, ktoré súvisia s pestovaním pojmu tzv. „slovenská tradičná kultúra“ na tomto území. Zároveň, Slávnosti sú v tesnej korelácii s Gymnázium Jána Kollára, z ohľadom na to, že sa práve na Slávnostiach veľmi často zhromažďujú bývalí žiaci tohto gymnázia, ale aj početní Slováci zo Slovenska a ďalších krajín, ako aj Slováci zo Srbska, ktorí žijú a pracujú na Slovensku. V tomto ohľade, Slovenské národné slávnosti predstavujú národnú slávnosť, zatiaľ čo Báčsky Petrovec v priebehu augusta, kým Slávnosti prebiehajú, predstavuje špecifické miesto zhromažďovania Slovákov v Srbsku.

Ako už bolo viackrát poukázané, na Slávnostiach boli, v kontexte diskusií o národných, politických a kultúrnych otázkach, často iniciované rôzne iniciatívy. Tak sa, práve počas Slovenských národných slávností v roku 1932, konalo ustanovujúce zasadnutie Matice slovenskej v Juhoslávii, v budove gymnázia v Bačskom Petrovci (Príloha 6).⁵⁵ Teda, aj samotný vznik Matice slovenskej, v prvotnom kontexte jej založenia, súvisí s Báčskym Petrovcom, ale v priestorovom a ideovom zmysle aj s Gymnázium Jána Kollára a Slovenskými národnými slávnosťami.

Význam Matice slovenskej ako najdôležitejšej národnej inštitúcie Slovákov v Srbsku

Pri tejto príležitosti nebudú rozoberané dejiny Matice slovenskej v Srbsku, vzhľadom na to, že táto tematika je spracovaná a vytlačená v celom rade publikácií, respektíve, že presahuje tematický fókus tejto štúdie. V tomto ohľade bude len stručne poukázané na základné aspekty týkajúce sa významu Matice slovenskej v Srbsku, v kontexte jej významu pre národnú a iné formy kolektívnych identít Slovákov na tomto území.

Ako už bolo spomenuté, Matica slovenská v Juhoslovanskom kráľovstve bola založená v roku 1932. Iniciatíva k jej formálnemu založeniu vzišla

slávností, v priebehu júna roku 2019, tlačou vyšiel seriál novinových článkov venovaných dejinám Slávností.

⁵⁵ Aj počas 26. Slovenských národných slávností v roku 1949, otvorené bolo múzeum, pre ktoré exponáty boli zhromažďované prostredníctvom činnosti kultúrno-umeleckých spolkov, z ktorého neskôr vzniklo Múzeum vojvodinských Slovákov, ako ďalšia kultúrna inštitúcia, sídliaca v Petrovci.

z tendencií slovenskej intelektuálnej elity, ktorá sa od roku 1918 zhromažďovala na Slovenských národných slávnostiach. Matica bola založená so zámerom zriadiť strešnú organizáciu, ktorá by bola najdôležitejšia národná inštitúcia slovenského spoločenstva vo vtedajšej Juhoslávii, venovaná prehĺbeniu kontaktov medzi Slovákami v Juhoslávii a Slovákami v Československu. V každom prípade, predstavy o založení Matice medzi *dolnozemskými Slovákami* sú oveľa staršie a siahajú do druhej polovice devätnásteho storočia (pozri Sirácky 2012, 11). Založeniu Matice slovenskej v Juhoslovanskom kráľovstve predchádzala zbierka rôznych etnologických predmetov a literatúry po dedinách, v ktorých žili Slováci, zatiaľ čo samotná príprava pre jej založenie úzko súvisí s pôsobením Matice slovenskej v Martine (Slovensko), ktorá bola založená, podľa vzoru Matice srbskej, v roku 1863.⁵⁶ Pri zakladaní Matice slovenskej v Juhoslávii 18. mája 1932 sa zúčastnili Slováci z rôznych dedín, respektíve 132. zakladatelia. Hneď po založení Matice mala 350 riadnych členov. Prvým predsedom bol Dr. Ján Bulík a podpredsedom Samuel Štarke, ináč jeden z kľúčových nositeľov myšlienky o založení Gymnázia v Báčskom Petrovci, biskup Slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi od roku 1933 a predseda Matice slovenskej v Juhoslovanskom kráľovstve od roku 1935.

Od svojho založenia Matica slovenská v Juhoslovanskom kráľovstve, okrem úlohe, ktorá sa vzťahovala na zintenzívnenie kontaktov medzi Slovákami v Juhoslovanskom kráľovstve a Slovákami v Československu, mala sa zaoberať aj zachovaním národnej identity juhoslovanských Slovákov, čo počas svojho pôsobenia aj robila prostredníctvom celého radu aktivít. Tak sa, už od začiatku, málopočetná slovenská inteligencia v Báčke, Banáte a

⁵⁶ Prvá myšlienka o založení Matice slovenskej sa nachádza v liste Pavla Jozefa Šafárika adresovanom Jánovi Kollárovi v roku 1827. Šafárik bol pritom inšpirovaný pôsobením Matice srbskej, ktorá vznikla v roku 1826 ako prvá inštitúcia tohto typu v slavofónskom prostredí. Matica slovenská vlastne predstavuje celoštátnu slovenskú kultúrnu inštitúcia so sídlom v slovenskom meste Martin. Ona je konzervatívna a depozitná knižnica, ktorá uchováva slovenské dokumenty vzťahujúce sa na Slovákov a Slovensko. Ingerencie tejto inštitúcie sú riadenie a uchovávanie knižných fondov, pôsobí v oblasti reštaurovania, konzervácie, kopírovania a digitalizácie dokumentov, spravuje katalógy, monografie, knižnice a koordinuje ich prácu. Dejiny Matice slovenskej sú dynamicky a úzko späté s filozofickými tradíciami, ako aj s procesmi slovenskej národnej emancipácie. Taktiež jej dejiny úzko súvisia aj s srbsko-slovenskými vzťahmi. Jej činnosť bola pozastavená 6. apríla 1875, kým 12. novembra toho istého roku bola rozpustená z iniciatívy vtedajších maďarských nacionalistických kruhov, keď jej bol zároveň zhabaný aj celý majetok. Na interpeláciu srbského poslanca v uhorskom sneme Svetozara Miletića, pri príležitosti zastavenia činnosti Matice slovenskej, ministerský predseda gróf Koloman Tisza odpovedal, že on v Maďarsku nepozná žiaden slovenský národ a že činnosť Matice slovenskej je protivlastenecká a protištátna. Činnosť Matice bola obnovená až v roku 1919, po rozpade Rakúsko-Uhorska, t. j. po vzniku Prvej Československej republiky.

Srieme angažovala v celoslovenských národno-kultúrnych a narodno-politických aktivitách, snažiac sa v zmysle postojov, pracovať na „jednote milovníkov národa a slovenského života” (cit. podľa Bartalská, 2012, 13). Archív Matice slovenskej v Martine, zahŕňa veľký fond archívnych materiálov, ktoré svedčia o korešpondencii a viacrozmernej spolupráci medzi Maticou slovenskou na Slovensku a Maticou slovenskou v Juhoslávii v chronologickom rozmedzí od roku 1932 do roku 1948, keď Matica slovenská v FNRJ, ako inštitúcia s decidným národným prefixom, bola zrušená z ohľadom na to, že svojou koncepciou nevyhovovala vtedajším ideologickým premisám novovzniknutej politickej entity. Jej činnosť bola obnovená až v roku 1990 pod menom Matica slovenská v Juhoslávii a neskôr bola, v súlade s politickými okolnosťami, premenovaná na Matica slovenskú v Srbsku. Pod týmto názvom pôsobí aj dnes, so sídlom v účelovej budove v Báčskom Petrovci. Ak urobíte krátky chronologický prierez fungovania Matice slovenskej v Srbsku a Juhoslávii, on môže byť rozdelený do troch období: prvé, od jej založenia v roku 1932 do roku 1941; druhé, ktoré sa zaraďuje do časového rámcu od roku 1945 do roku 1948 a tretie od roku 1990 po súčasnosť. Na základe tejto chronologickej schémy, vidno dve medzery, keď Matica nepôsobila, a to počas druhej svetovej vojny a v časovom rozpätí od roku 1948 do roku 1990.⁵⁷

Archív Vojvodiny vo svojich fondoch chráni početné dôležité dokumenty súvisiace s pôsobením Matice slovenskej v Juhoslávii, z ktorých je určite najvýznamnejšia Zápisnica zo založenia hlavného zhromaždenia Matice slovenskej v Juhoslávii, ktoré sa konalo v dňoch 14. a 15. augusta 1932 v Petrovci, respektíve aj schválenie Pravidiel Matice slovenskej v Juhoslávii (Príloha 7).⁵⁸ Súdciac podľa obsahu tohto dôležitého dokumentu, ktorý vlastne predstavuje zakladateľský akt Matice slovenskej v Juhoslovanskom kráľovstve, uvádza sa, že „pri slávnostnom akte založenia Matice slovenskej v Petrovci v prvý deň bolo prítomných viac ako 1.500 ľudí, z ktorých 200 boli členmi.”⁵⁹ Naďalej, zápisnica poskytuje prehľad aj o významných osobnostiach, ktoré sa zúčastnili tohto podujatia, o voľbe predsedu, podpredsedu a tajomníka, o zaslaní pozdravného telegramu, od účastníkov ustanovujúceho zhromaždenia, kráľovi Aleksandrovi II. Karađorđevićovi a prezidentovi

⁵⁷ Podrobnejšie súvislosti o činnosti Matice slovenskej v Juhoslovanskom kráľovstve pozri: Siirácky 2012; Bartalská 2012; Labáth 2012 a Podhradský 2012.

⁵⁸ Archív Vojvodiny, Nový Sad, F. 126, Kráľovská banská správa Dunajskej bánoviny II-3087/1933.

⁵⁹ Archív Vojvodiny, Nový Sad, F. 126, Kráľovská banská správa Dunajskej bánoviny II-3087/1933.

Československa Tomášovi Garriguovi Masarykovi. Súdiac podľa obsahu tohto dokumentu, vieme, že na ustanovujúcom zhromaždení bola spievaná hymna Hej Slováci ako aj to, že na slávnosti, t. j. ustanovujúcom zhromaždení boli prítomné početné delegácie a štátny úradníci z územia Juhoslovenského kráľovstva, ako aj Československej republiky. Okrem uvedeného dokumentu, v Archíve Vojvodiny sa chránia aj ďalšie archívne materiály, týkajúce sa pôsobenia Matice slovenskej, ako je ten, v ktorom Zakladajúci výbor Matice slovenskej informuje osvetové Oddelenie, že sa hlavné ustanovujúce zhromaždenie Matice slovenskej uskutoční 14. augusta 1932 v Báčskom Petrovci,⁶⁰ alebo dokumenty, ktorých obsah svedčí o tom, že Matica slovenská v Juhoslávii so sídlom v Petrovci (Báčka) informuje Oddelenie, že sa 30. októbra bude konať národná slávnosť organizovaná Maticou slovenskou a Slovenskou evanjelickou cirkvou v Juhoslávii, aby zaznamenali 25. výročie chýrečného *Kovačického procesu*.⁶¹ V tomto liste sa pripomína, že 97. Slováci boli súdení a odsúdení kvôli násilnému znemožneniu vykonávania bohoslužieb v maďarskom jazyku v „slovenskom kostole”, pričom prosia Oddelenie osvetu „aby bola povolená neprítomnosť učiteľom československých oddelení základných škôl pre účasť” na kongrese, ktorý je plánovaný v rámci zaznamenávania tohto výročia.⁶² Okrem vyššie uvedeného, tiež je zaujímavý aj list zaslaný Kráľovskej bánskej správe, v ktorom sa uvádza, že československý národný poslanec Dr. Juraj Slávik navštívil Báčsky Petrovec, kde sa stretol s predsedom Matice slovenskej v Juhoslávii, Dr. Jancom Bulíkom a evanjelickým biskupom Samuelom Štarkem, a že medziiným navštívil Gymnázium, miestnosti Matice slovenskej, kostol, tlačiareň a sídlo časopisu *Národná jednota*.⁶³ Naďalej, v správe sa tiež uvádza, že bývalý československý minister a národný poslanec Juraj Slávik, ktorý do Juhoslovenského kráľovstva prišiel aby sa ako zástupca Československa zúčastnil medzinárodnej konferencie, počas svojej návštevy Báčského Petrovca, redaktorovi *Národnej jednoty* dal nasledovnú vyhlášku: „Bol som len krátky čas v Petrovci, a nemohol som sa dostať do kontaktu s našimi Slovákmí, ale som z pohľadu, piesní a zovretí rúk zistil, že ste dobrí Slováci. Z pohľadu na

⁶⁰ Archív Vojvodiny, Nový Sad, F. 126, Kráľovská bánska správa Dunajskej bánoviny IV-44156/1932.

⁶¹ Archív Vojvodiny, Nový Sad, F. 126, Kráľovská bánska správa Dunajskej bánoviny IV-57590/1932.

⁶² Archív Vojvodiny, Nový Sad, F. 126, Kráľovská bánska správa Dunajskej bánoviny IV-57590/1932.

⁶³ Archív Vojvodiny, Nový Sad, F. 126, Kráľovská bánska správa Dunajskej bánoviny II-66158/1934.

mladých lidí som sa presvedčil v optimizmus, ktorý slúži malému národu. Naša budúcnosť predsa príde, a my v Slovačkej,⁶⁴ a vy tu, v Juhoslávii, musíme dbať aby sme boli pekní a dobrí a zabezpečiť lepší život nášmu pokoleniu.”⁶⁵ Z obsahu tohto listu, okrem iného, možno čerpať informácie o činnosti Matice slovenskej v kontexte zachovania jej kontaktov s významnými Slovákami na Slovensku, respektíve vo vtedajšom Československu.

Hlavné ciele Matice slovenskej od jej založenia boli spojené a vzťahovali sa na rozvoj, prejavovanie a zveladenie kolektívnych práv Slovákov v Srbsku, na prejavovanie a zachovanie národnej identity a „národného povedomia” Slovákov v oblasti osvety, školstva, vedy, kultúry a umenia, vydavateľskej činnosti, verejného informovania atď. V tejto súvislosti, Matica slovenská v Srbsku (predtým v Juhoslávii) predstavovala a predstavuje určitú formu strešnej organizácie spojenej s pestovaním a afirmovaním slovenskej národnej identity príslušníkov slovenskej národnostnej menšiny na tomto území. Teda, ona predstavuje, aspoň v oficiálnom zmysle, inštitúciu kruciálneho významu pre Slovákov, ktorí žijú na týchto územiach. O vedúcej inštitucionálnej úlohe Matice svedčí aj skutočnosť, že je ona v úzkom historickom spojení s najvýznamnejším národným podujatím Slovákov v Srbsku, respektíve že je Matica slovenská dnes hlavným organizátorom Slovenských národných slávností v Báčkom Petrovci, ktoré predstavujú najvýznamnejšie oficiálne podujatie v súvislosti s posilňovaním národnej identity príslušníkov slovenskej národnostnej menšiny v Srbskej republike.

⁶⁴ Myslí sa na Slovensko – poznámka spracovateľa archívnych materiálov.

⁶⁵ Archív Vojvodiny, Nový Sad, F. 126, Kráľovská bánska správa Dunajskej bánoviny II-66158/1934.

ZÁVEREČNÉ ÚVAHY

Na predchádzajúcich stranách tejto krátkej publikácie, poukázané je na význam Slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi a luteránskej konfesijnej identity, Gymnázia Jána Kollára, Matice slovenskej, ako aj Slovenských národných slávností v kontexte oficiálneho udržiavania a prejavovania špecifik národnej identity slovenského spoločenstva, ktoré už viac ako dve a pol storočia existuje na území Srbska. Na konci tejto štúdie je potrebné čo najstručnejšie dodatočne objasniť komplexnosť problematiky, ktorá sa týka skupinových, respektíve kolektívnych identít príslušníkov slovenskej národnostnej menšiny žijúcej na rôznych lokalitách územia v Srbskej republike.

V tomto zmysle je potrebné poznamenať, že skupinová identita, vrátane národnej identity Slovákov v Srbsku, nepredstavuje jasne definovanú a monolitnú kategóriu, ale komplexný fenomén, ktorý napriek jednotlivým základným segmentom, ktoré sa vzťahujú na jasne definovaný etnický a lingvistický substrát, vlastne nie je úplne stábilny ale časom prechádzal a prechádza aktívnymi procesmi čiastočného prekomponovania. Respektíve, skupinové identity *dolnozemských Slovákov*, sledované na všeobecnej úrovni, predstavujú relatívne dynamické kategórie, ktoré vyplývajú a ktoré v minulosti vyplývali z fondu spoločenských a politických konštelácií v konkrétnych chronologických a priestorových rámcoch. Akceptujúc vyššie uvedené, v kontexte analýzy tematiky, súvisiacej so skupinovými identitami *dolnozemských Slovákov*, ako aj konkrétne Slovákov žijúcich v Srbsku, potrebné je brať do ohľadu základnú skutočnosť vzťahujúcu sa na rozmanitosť existujúcich úrovni identifikácie príslušníkov slovenskej národnostnej menšiny, ako v minulosti, tak aj v súčasnom, aktuálnom kontexte.⁶⁶ Respektíve,

⁶⁶ Tieto zmeny v rámci primárnej identifikácie (miestnej, regionálnej, národnej a konfesionalnej) boli stanovené a antropologický výskum prebieha v niekoľkých mestách a dedinách obývaných príslušníkmi slovenskej národnostnej menšiny. To znamená, že je v priebehu terénneho výskumu vykonávaného s viac ako sto jedincov rôzneho veku, pohlavia a vzdelania, na spôsob neštruktúrovaných rozhovorov a metódy pozorovania s účasťou v Kovačici, Petrovci, Kysáči, Hložanách, Kulpíne, Pivnici, Aradáči, Padine a Novom Sade v období rokov medzi 2011 a 2014, vytvorený rad rôznych foriem identifikácie respondentov, ktorí sa pohybuje od miestneho cez regionálny až po konfesijný a národný (pozri: Obšust 2012, 2015).

aj napriek pohľadu zvonka, spoločenstvo Slovákov v Srbsku vyzerá celkom jasne definované, predovšetkým lingvistickou komponentou z ktorej sa v rozhodujúcej miere prejavuje aj národná, t. j. aj napriek tomu, že slovenské spoločenstvo je definované a vyčlenené vo vzťahu k ostatným špecifickým prvkami tzv. *tradičnej (národnej) kultúry*, a v značnej miere aj konfesijnou identitou a, určite, osobitným lingvistickým špecifikom, kolektívna identita Slovákov v Srbsku nie je jednotná, a pozostáva z celého radu vnútorných variácií a závisí od celého fundu spoločenských a politických činiteľov, ale aj od konkrétneho časového a priestorového kontextu (Obšust 2015, 6). V súlade s tým, skupinové identity a predovšetkým, národná identita Slovákov v Srbsku, ako najvýraznejšia a najviditeľnejšia forma identity, ktorá pri pohľade zvonka, pôsobí kompaktné a jasne určená, v skutočnosti obsahuje celý rad vnútorných vrstiev, respektíve, nepredstavuje koncízne určený a definovaný homogénny celok, ale v sebe obsahuje celý rad prvkov, ktoré sa prelínajú v prvom rade s miestnymi a regionálnymi, ale aj konfesijnými formami identifikácie. Študovaním skupinových identít Slovákov v Srbsku prostredníctvom terénnych výskumov, mediálnych obsahov a študovaním určitých tematických skupín nasociálnych sieťach, potvrdzuje sa konštatácia S. Halla o fluidnosti identity. Respektíve, možno konštatovať, že rôzne kolektívne identity, ktoré existujú medzi príslušníkmi slovenskej národnostnej menšiny v Srbsku, rovnako ako aj všetky iné skupinové identity, predstavujú premenlivé kategórie s vnútornými vrstvami, ktoré sú vzájomne prepletené, bez ohľadu na to v akej miere, pri pohľade zvonku, pôsobia ako stále a koncízne definované. Kolektívne identity, ako nestále dynamické kategórie, nie sú singulárne ale sú neustále podrobené procesu multiplikácie, ale aj spájania (pozri Hall 2001), a vznikajú prostredníctvom rôznych antagonických diskurzov a praktík, ktoré sa často vzájomne prepletajú a prelínajú (pozri Eriksen 2004; tiež Smith 2010). Ako také, oni sú často fluidné, respektíve „konjuktúrne“ (pozri Clifford 1988, 10–11), kvôli čomu musia prechádzať nepretržitými procesmi obnovovania a potvrdzovania. Kvôli tomu identity vždy treba pozorovať ako otázku identifikácie, a identifikácia vždy obsahuje dialogický podklad (pozri Baumann 1999). Práve zohľadňovaním rôznych identifikácií príslušníkov slovenskej národnostnej menšiny, možno určiť internú úroveň prelínania a rozmanitosti, ktorá iste nevyklučuje aktuálne dominantne zvýraznenú národnú a, rozhodne, konfesijnú identitu. Respektíve, bez ohľadu na internú fluidnosť kolektívnych identít Slovákov v Srbsku, ich etnická, lingvistická a, istotne aj, náboženská zložka je jasná a jednoznačná, ale aj tak organizovaná, ona varíruje v závislosti od jednot-

livca. Od obdobia formovania prvých slovenských enkláv na území *Dolnej zeme*, forma identifikácie sa menila a varíovala v závislosti od konkrétneho miestneho kontextu. V tomto zmysle, on bol často vytvorený vo vzťahu k druhému, t. j. okolitým etnicitám. Teda, vždy musel existovať koncept *Iného* bez ohľadu na to, v akej miere on bol zvýraznený.

V kontexte kolektivity, ešte od čias dosťahovania enkláv na územie *Dolnej zeme*, aj napriek tomu, že miestná identifikačná premisa počas devätnásteho storočia, okrem konfesijnej, bola najvýraznejšia (pozri Divičanová 1996), národná forma identifikácie bola určite prítomná. Avšak, ona bola sekundárna vo vzťahu k primárnym formám miestnej a konfesijnej identifikácie. Časom, od konca devätnásteho storočia, národný koncept identifikácie sa postupne intenzivňoval, respektíve, na území *Dolnej zeme* sa stáva dominantným na začiatku dvadsiateho storočia, čo sa medziiným reflektuje aj založením časopisu *Dolnozemský Slováčok*. Po roku 1918 a vzniku Kráľovstva SCHS on je príliš výrazný a prejavuje sa celým radom reflexií. Práve založenie inštitúcií, akými sú Gymnázium a Matica slovenská, alebo iniciovanie celonárodného podujatia Slovenských národných slávností, jasne reprezentujú jej vonkajšiu stabilitu v tomto období. V tom zmysle, založenie slovenských kultúrnych a osvetových inštitúcií a národného sviatku, akým sú Slovenské národné slávnosti, z jednej strany predstavoval výsledok viacdesaťročných procesov konsolidácie slovenskej národnej identity medzi Slováckmi, ktorí sa usadili na tomto území kým, z druhej strany, práve tieto inštitúcie a podujatia významne ovplyvnili ďalšie posilňovanie národnej formy identifikácie medzi Slováckmi v Srbsku, respektíve Juhoslávii. V tomto zmysle Maticu slovenskú, Gymnázium Jána Kollára, Slovenské národné slávnosti, ako aj Slovenskú evanjelickú a. v. cirkev, koncipovanú s národným prefixom na tomto území, ktorá vyplynula z predtým zvýraznenej konfesijnej identity, v podstate možno percipovať ako východiskový bod, ale aj ako katalyzátory, t. j. inštitucionálne držiteľe národnej identity slovenskej národnostnej menšiny v Srbsku. Archívne materiály, ktoré sa vzťahujú na Slovákov a ktoré sme uviedli vyššie, jednoznačne potvrdzujú tento postoj.

Na základe doterajších výskumov problematike skupinových identít *dolnozemských Slovákov*, ako i na základe všetkého predtým uvedené- ho, možno konštatovať, že sa forma istej spoločnej *dolnozemskej slovenskej* národnej identity začala konštruovať už v prvých desaťročiach po osídlení na územie *Dolnej zeme*. Avšak, ona prvotne bola konštruovaná zo strany extrémne malej skupiny vzdelanejšej vrstvy obyvateľstva, a ako taká mala veľmi obmedzený rámec. Pritom, pre väčšinu slovenského dolnozemskeho

dedinského obyvateľstva, ktoré sa prakticky celkom zaoberalo poľnohospodárstvom a dobytkárstvom, táto forma identifikácie, alebo vôbec neexistovala, alebo bola úplne zanedbateľná v porovnaní s miestnou a konfesijnou formou identifikácie, ako to už bolo uvedené. Avšak aj napriek tejto skutočnosti, početní výskumníci, ktorí sa zaoberali a ktorí sa zaoberajú rôznymi aspektmi histórie a kultúry *dolnozemských Slovákov*, vyzdvihovali, že sa slovenské spoločenstvá na území *Dolnej zeme* musia analyzovať ako celok, aby sa na tom základe zohľadnili vnútorné špecifiká konkrétnych spoločenstiev (slovenských enkláv) na konkrétnych lokalitách. V každom prípade, od začiatku bola rešpektovaná skutočnosť, že územie *Dolnej zeme* je v skutočnosti zložené z radu vyčlenených lokalít alebo skupín lokalít, z ktorých každá má vlastné špecifiká, ale ktoré sa vyznačovali radom spoločných prvkov.⁶⁷ Na túto skutočnosť poukázal aj jeden z najvýznamnejších autorov, ktorý študoval históriu a kultúrnu históriu slovenských spoločenstiev *Dolnej zeme*, historik Ján Sirácky. On prízvukoval, že najmä v období pred rokom 1918, *Dolnú zem* treba považovať za celok, pretože len takým spôsobom možno skúmať spoločné ako aj špecifické jednotlivé prvky konkrétnych slovenských spoločenstiev, žijúcich na rôznych lokalitách južného Uhorska (pozri Sirácky 1980). Na územie *Dolnej zeme*, ako na špecifickú formu jednotnej kultúrnej oblasti, rozhodne s osobitnými zvláštnosťami rôznych území a mikrolokalít v nich, poukázal aj slovenský etnológ Ján Botík v kontexte vlastných etnologických výskumov (pozri Botík 2011). Avšak, bez ohľadu na existenciu spoločných prvkov, ktoré spájajú početné slovenské enklávy, ktoré v procese kolonizácie, od druhej polovice osemnásteho a v devätnástom storočí, vznikli na území *Dolnej zeme*, je veľmi ťažké spoločenstvo Slovákov na tomto území považovať za monolitné, dokonca aj v čase, keď sa ona nachádzala v rámci hraníc jedného politického subjektu, respektíve do roku 1918. Po uplynutí tejto doby, respektíve rozkladom Rakúsko-Uhorska, slovenské obyvateľstvo sa, ako na území, ktoré dnes zaberá Slovensko, tak aj na rôznych územiach *Dolnej zeme*, ocitlo v zložení rôznych štátov a v súlade s novými politickými, spoločenskými a kultúrnymi konšteláciami, vybralo sa na cestu vlastného rozvoja. Teda, o nejakej jasne definovanej slovenskej

⁶⁷ Podľa názoru drvicej väčšiny autorov, ktorí sa zaoberali problematikou kolonizácie *Dolnej zeme*, územie, na ktorom sa v druhej polovici osemnásteho a v devätnástom storočí formovali početné, vzájomne vzdialené slovenské enklávy, ktoré boli zoskupené do troch väčších zón (okolo Békešchaby, okolo Aradu v rumunskej časti Banáta a na území dnešnej AP Vojvodiny), v ktorých koncom devätnásteho storočia žilo asi 140.000 slovenských kolonistov (pozri: Sirácky 1975), aj do roku 1918 predstavovalo vyčlenené územie od územia tzv. *Hornej zeme* t. j. dnešného Slovenska.

dolnozemskej kolektívite po roku 1918, nemožno hovoriť, zatiaľ čo je ona v časovom období, do uvedeného roku, viditeľná, ale obsahuje celý diapa-zón interných variácií. Predsa, z druhej strany, *Dolná zem* v teritoriálnom zmysle ako osobitné územie vo vzťahu k tzv. *Hornej zemi*, respektíve úze-miu dnešného Slovenska, od začiatku sa v literatúre definovala a percipovala ako osobitná jednotka.

Keď konkrétne ide o súčasné formy identifikácie príslušníkov sloven-skej národnostnej menšiny, možno konštatovať, že národná forma identifi-kácie je dnes najvýraznejšia. Respektíve, ona predstavuje spoločnú referen-ciu, ktorou sa prejavuje kolektívita, presnejšie určenie ktorým sa definuje slovenské národné spoločenstvo v Srbsku vo vzťahu k *Iným*. V tom zmysle, reflexie národnej identity Slovákov v Srbsku sú, na všeobecnej úrovni, príliš biditeľné. Pri antropologických výskumoch na rôznych lokalitách, úroveň identifikácie je príliš odlišná, respektíve, konštatovaný bol celý rad variácií medzi respondentmi. Avšak, celkový dojem je, že etnicita u väčšine Slovákov v Srbsku, a najmä tých, ktorí žijú na lokalitách kde Slováci predstavujú relatívnu alebo absolútnu väčšinu, predstavuje nesmierne dôležitú, a najčas-tejšie aj primárnu úroveň identifikácie (pozri Obšust 2015). Túto tézu potvr-dzujú aj názory väčšiny respondentov slovenskej národnostnej príslušnosti, žijúcich v rôznych dedinách, s ktorými v priebehu niekoľkých posledných rokov boli urobené rozhovory. Jedinou výnimkou v tomto kontexte pred-stavuje Stará Pazova a, do istej miery možno, i Nový Sad, ktorý predstavuje mestské prostredie so špecifickým slovenským spoločenstvom, vytvoreným migráciou Slovákov z rôznych lokalít.

Bez tendencie, pri tejto príležitosti, hlbšie načrieť do analýzy súčas-ných foriem identifikácie príslušníkov slovenskej národnostnej menšiny, na konci tejto stručnej publikácie, v súlade s jej tematickou koncepciou, treba vyzdvihnúť, že na zachovanie národnej identity Slovákov v Srbsku v znač-nej miere vplýva aj mimoriadne bohatý spoločenský a kultúrny život tejto národnostnej menšiny, ktorý sa reflektuje v celom rade rôznych praktík, z ktorých sú, okrem radu festivalov, stretnutí spisovateľov a divadelnej pro-dukcie, určite najvýznamnejšie Slovenské národné slávnosti. Okrem toho, značná vytrvalosť slovenských spoločenstiev vo väčšine lokalít, na ktorých žijú príslušníci tejto národnostnej menšiny, založená je aj na celom rade ďal-ších reflexií, z ktorých najmä vynikajú kultúrne a osvetové kontakty medzi Slovákami v Srbsku so Slovákami na Slovensku, ktoré sa najmä zintenzívnili za posledné dve desaťročia. Naďalej, kompaktnosť spoločenstiev v niekto-rých, prevažne slovenských dedinách, je podmienená predovšetkým ešte

stále vysokým percentom endogamie, ktoré napr. v Starej Pazove alebo vo väčšine ďalších, etnicky zmiešaných prostrediach, vôbec nie je vyjadrená, aj keď predstavovala výnimočne viditeľnú tendenciu medzi slovenským obyvateľstvom týchto osád do 60. rokov dvadsiateho storočia (Obšust 2015, 17–18). Respektíve, kým sa v niektorých dedinách aj dnes sleduje pomerne vysoký stupeň endogénosti, v ostatných prevažne zmiešaných prostrediach, v ktorých Slováci nepredstavujú absolútnu ani relatívny väčšinu, príliš je zdôraznená exogénosť slovenskej časti obyvateľstva. Pozerajúc z dnešnej prizmy observácie, jasné je, že práve vysoký stupeň endogámie v rôznych prostrediach, v ktorých žili Slováci na území *Dolnej zeme*, ktorý bol výnimočne výrazný až do prvých desaťročí dvadsiateho storočia, v najväčšej miere prispel k prežitiu väčšiny z týchto spoločenstiev dodnes.

Kristijan Obšust
Nebojša Kuzmanović

COLLECTIVE IDENTITY OF THE SLOVAKS IN SERBIA

The Importance of Slovak Cultural and Educational Institutions
and Confessional Identity for the Construction and Reflection of
the National Identity of the Slovaks in Serbia

Second Edition

FOREWORD

This brief publication is thematically focused on issues related to the collective identity of the Slovak national minority in the Republic of Serbia, or the importance of umbrella cultural and educational institutions such as *Matica slovenská*, Jan Kolar Grammar School, the all-national Slovakian Folk Festival and the role of confessional identity on the construction and reflection of group identities of members of the Slovak national minority. Particular emphasis is put on the importance of these institutions in the context of the official shaping of the specifics of the Slovaks national identity in Serbia, with respect to the specific chronological and spatial context, that is, the specific diapason of social constellations. When writing the paper, the authors had no tendency to delve into a more extensive fund of complex issues related to this topic but intended to provide the most basic representation of the constellations relating to the issues at stake.

Methodologically, the study is based on a critical analysis of the existing publicist and professional literature, the unpublished archival material from the funds of the Archives of Vojvodina, and the previously conducted field anthropological research of identification relations and the existing reflections of collective identities of the members of the Slovak national minority, who have been populating different locations on the territory of today's AP Vojvodina, or the Republic of Serbia, for more than two and a half centuries.

Initially, the publication was created in the context of the jubilee marking of the century since the founding of Jan Kolar Grammar School, Slovakian Folk Festival and the printing press, which are locally related to Bački Petrovac, the traditional, cultural and educational center of the Slovaks in Serbia.

The title and subtitle of the publication are given in line with the focus on its thematic conception, while the study itself is structured into three separate parts. In the end, there is a list of bibliography, a list of used archival material from the Archives of Vojvodina and a list of other sources used.

INTRODUCTORY CONSIDERATIONS

Tackling the widespread and complex issue of the processes of the Slovaks migration to the territory of today's AP Vojvodina, or the Republic of Serbia, certainly goes beyond the scope of this publication. But before pointing to the basic constellations related to the cultural and educational life of the Slovaks in the settlement of Bački Petrovac, in the period between the two World Wars, and the essential characteristics of the collective identities of members of the Slovak national minority in Serbia, it is essential to highlight the underlying facts in connection with the historical context of the immigration of members of the Slovak ethnic community living from the mid-eighteenth century in the area which today administratively covers the territory of AP Vojvodina. To this end, it is necessary to mention the basic premises of the historical, cultural, chronological, and spatial context related to the issue of the *Lower Land Slovaks* (*dolnozemskí Slováci*). In order to gain a necessary insight into the previously highlighted topic, the basic range of constellations will be presented in the form of a brief presentation immediately at the beginning, which is necessary for a proper understanding of the topic of this publication, and refers to the knowledge of the importance of the Slovak cultural and educational institutions in Bački Petrovac,¹ as the leading agents in the maintenance of the Slovak national identity specifics in the territory of the Republic of Serbia.

The term *Lower Land Slovaks*, used in the context of scientific and professional literature (see Botík 2007), was derived from the term *Lower Land* and is used to generatively defines the spatial context in which the Slovaks settled. Initially, the term *Lower Land* (*Dolná zem*) was a geographical de-

¹ Bački Petrovac is the historical, cultural and educational center of the Slovak national community in Serbia. Several cultural and educational institutions related to the Slovak national minority are located in this settlement, of which it is especially necessary to point out: Matica slovenská in Serbia, Jan Kolar Grammar School, Slovak Publishing Center, Museum of Vojvodina's Slovaks, Slovakian Vojvodina Theater, etc. According to the 2002 census, in the town of Bački Petrovac, 82.48 percent of the total population was of Slovak nationality. Also, in this settlement, a central national event of the Slovak community living in the territory of the Republic of Serbia has been held since 1919 under the name: Slovak Folk Festival.

terminant used to name the part of southeastern Hungary, and later in the Slovak literature, this term was given a much broader meaning (Obšust 2015, 7). It covered the whole colonization process, i.e., the migration of Slovaks from the region of Slovakia to the south, resulting in numerous settlements (enclaves) in the territory of Hungary, Serbia (Vojvodina), Romania, and to a lesser extent in Croatia (Slavonia) and later Bulgaria (see Botík 2007). Also, it is necessary to mention that the term *Délvidék* (lower end) was taken from the Hungarian historiography, where it means the southern Hungarian provinces (Slavonia and Vojvodina), while the term *Felvidék* (upper end) is used to denote today's Slovakia (Dugački 2011, 54).² Slovak ethnographer and professor Ján Botík defines the *Lower Land Slovaks* term as a kind of construct which includes several forms of collective identities, that is, regardless of the fact that the *Lower Land Slovaks* are identified by the common ethnonym Slovaks, they are divided into several basic groups by the country in which they live today (Obšust 2015, 8). In this sense, a prefix that points to the state they reside in is added to the basic ethnonym. So, for example, the term *Hungarian Slovaks* or *Slovaks in Hungary* is used for *Lower Land Slovaks* living in the territory of Hungary; those who live in Romania are called the *Romanian Slovaks* or the *Slovaks in Romania*, etc. (see Botík 2007). Professor Miroslav Kmet, while discussing the characteristics of the *Donjozemski Slovaks* term, argues that it's a historical fact that, after the Treaty of Trianon, under the title *Donjozemski Slovaks*, this term referred to all members of this ethnic group that lived south of the upper Danube and the Ipel rivers. Therefore, the term *Donjozemski Slovaks* includes all Slovaks that lived (and still live to this day) on the territory of today's Romania, Serbia, Croatia and Bulgaria (Kmet 2012, 10). Apart from in the context of Slovak professional literature, this terminology is also very often used as a modern form of identification of Slovaks from specific countries.³ The

² On the issues of terminology, i.e. the meaning of *Lower Land* see: Botík 2007, 2011; also in: Dugački 2011.

³ The Slovaks living on the territory of modern states, which include, in the context of professional literature, space under the geographical term, that is, the construct *Lower Land*, are very often identified in such a way that the ethnic term of the Slovak is added the name of the state in which they live or the state of birth. In this sense, this form of identification in a contemporary context is a more definite form relative to the notion of *Lower Land Slovaks*, which is often used in parallel, and was used since the settlement of the Slovaks in different areas of *Lower Land* until the First World War, primarily in the context of certain political the tendency of the then representatives of the Slovak intellectual elites who lived in different parts of *Lower Land* within a single political entity, within the Austro-Hungarian monarchy. On the earlier frequent use of this term in the context of the collective identification of Slovaks, significant indications are also given by the

terms *Lower Land* and *Lower Land Slovaks*, and the *Upper Land* and *Upper Land Slovaks*, referring to the Slovaks in the area of today's Slovakia, have appeared in sources since the eighteenth century and were used frequently throughout the nineteenth century (Divičanová 1996). Anna Divičanová, who investigated the group identities of the Slovaks in *Békéscsaba* in the past, noted that the local identity was, for them, a far more pronounced form of identification than was the form of them being identified as *Lower Land Slovaks* (see Divičanová 2007). On the other hand, there are also some sources that testify to the attempts and initiatives of individuals to affirm *Lower Land Slovaks* as a unique territorial and ethnic whole as early as in the second half of the nineteenth century, (Botík 2011). One of the reflections of this initiative is the launching of *Dolnozemský Slovák* magazine in 1902.⁴

Without the tendency to further consider the meaning of the term *Lower Land Slovaks*, it is necessary to emphasize that the form of identification and group identity, which is designated by this determinant, has been present since the period of the Slovak settlement of the *Lower Land* region and it has had its own specific reflections from the very beginning. In other words, it corresponded with other forms of identification, intertwining with different local and possibly regional identities of the *Lower Land Slovaks* (Obšust 2015, 9). In spite of this conclusion, the question arises as to whether and how this form of group identity could compete with probably far more pronounced local Slovaks' identities scattered across the vast area of South Hungary in several dozen distant locations (enclaves or groups of enclaves),

name of *Dolnozemský Slovák* (Lower Land Slovak) magazine, which was published in Novi Sad between October 1902 and January 1920 with a break during the First World War. This monthly magazine, owned by Novi Sad's lawyer and publisher Miloš Krno, and with the editor-in-chief being prominent Novi Sad lawyer Ľudovít Mičátek, was the leading socio-political magazine of the Slovaks on the areas covered by *Lower Land* (Obšust 2015, 8). The purpose of the magazine was "to serve the interests and bringing closer of the Slovaks in the so-called Lower Land in accordance with national needs" (cited in Dugački 2011). In addition to those from Banat, Bačka, Srem and Slavonia, the magazine had associates from Nádlač, Békéscsaba and other towns and villages from the territory of South Hungary, and published articles dealing with agriculture and industry, but mostly news from the so-called people's life, economy, as well as readers' letters. The magazine was mostly based on topics related to various aspects of the cultural, social and political life of the Slovaks in Lower Land with the aim of their joint action towards the development of education and the fight against Hungarianization (see Dugački 2011).

⁴ The intellectuals gathered around this magazine certainly perceived the Slovaks inhabited in a wide area of Lower Land as a form of collectivity, and in that direction identified themselves as *Lower Land Slovaks* (Obšust 2015, 9).

which were located on different spaces and differed in the ethnic composition of their immediate environment, among other things.⁵

Generally viewed, the communities of the Slovaks who settled in different areas, commonly termed *Lower Land*, retained mainly in their new factions (the so-called enclaves) the basic elements of their material and immaterial culture brought from the space from which they moved, although they also gradually accepted certain elements of the population found in the areas they settled (see Botík 1980, 2007, 2011). In this sense, on the one hand, the newly arrived Slovak population was relatively well adapting to the new environment, while on the other hand, they retained and preserved their specific cultural elements they brought with them, primarily the language, customs, and costumes (see Bosić 1970). In the contemporary context, these elements represent the basic aspects that crucially define the members of the Slovak national minority in Serbia. Indeed, over time they have gone through a whole series of modifications, but the linguistic and confessional component, and also to a significant extent the entire fund of non-material elements, primarily related to customs, i.e., the premises of the so-called national tradition, remained crucial in the context of the national identification of the Slovaks in Serbia.⁶ Another essential characteristic of various communities of *Lower Land Slovaks* in the past, which is still very pronounced among the Slovaks in Serbia, is the “attachment to arable land.”

⁵ Although it lost in significance after the First World War, that is, after the fall of the Austro-Hungarian monarchy, this form of group identity remained present even after the formation of new political entities in 1918. Also, its various reflections are found in the contemporary social and cultural context, both with the Slovaks in Serbia and with the Slovaks living in the territory of Hungary, Romania and Croatia. In this respect, such a form of identification in itself includes the collective identities of the Slovak communities in the said countries, but at the same time it corresponds and interacts with them, or can even represent an alternative form of identification of the above. The renewal of *Dolnozemský Slovák* magazine in 1996 initiated in cooperation with several Slovak institutions and individuals from the then FRY, Hungary and Romania may best testify to this. Also, the maintenance and establishment of the *Dolnozemský jarmok* manifestation since 2008, as well as the emphasis on this form of group identity in the context of Slovak literature, media and cultural creativity, indicates that this form of identity is certainly present, which is noticeable in certain forms on, among other things, social networks (see: Obšust 2015, also: Štefanko 2006).

⁶ In this context, it is necessary to emphasize the importance of “traditional Slovak costumes”, that is, to point to the identity component of women’s folk costumes wearing practice that has been preserved in certain areas (primarily in Kovačica and Padina) to this day, but only in some women older than seventy years (see: Obšust 2015, 7–8). Until some decades ago, female Slovak folk costume practically represented some form of basic ethnic marker used to emphasize the identity of the Slovaks in Yugoslavia, i.e. Serbia (see: Bosić 1987).

Virtually from immigration to new areas, all the communities of the Slovaks who lived in different villages in the area designated as the *Lower Land* had been extremely attached to arable land that was actually the backbone of their earning, given that almost all members of the communities were engaged in various forms of agricultural production. From the arrival in the new environment, the Slovak colonists had had a very pronounced tendency to acquire as large areas of arable land as possible, so in this context, this tendency from the very beginning contained a pronounced social dimension and consequently caused social differentiation within specific Lower Land Slovak communities that influenced an entire series of segments of individuals' everyday lives (Obšust 2015, 18). Jan Botík rightly pointed out that free arable land was actually a "magnet" attracting the colonist to settle the region of *Lower Land*, and that the desire to acquire land, present in the Slovakian communities in this region, became the central motive of every historian, publicist, poet and painter who left the testimonies about the different *communities of the Lower Land Slovaks*. In that sense, J. Botík points to the records left by Andrej Mráz. In his essay on Vojvodina Slovaks, he wrote (in translation): "Not only did they (the Slovaks) strive for the then land, they appropriated it. While in the first generation after immigration it was someone else's, they gradually coalesced and grew into it. Deep" (quoted by Botík 2011, 28). It is this perception of land and arable land, being the cause of immigration to the Lower Land regions in the first place apart from the pronounced process of counter-reformation, that was a crucial element for the Slovaks that determined their private lives within the community in the past, and is manifested in the entire body of reflections among the Slovaks in Serbia today. As noted by Botík, attachment to arable land is best defined precisely by Andrej Mráz in the above essay (in translation): "Our man wanted this land to belong to him. I do not know if he brought this inclination from the old homeland, but the tendency for land became the central feeling of the *Lower Land Slovaks*. This tendency formed their interests, it was for it that they got married, toiled, and because of it neglected their other needs" (cited in Botík 2011, 28). Such attachment to land noted by Mráz is evident in a certain sense even in the contemporary context, although certainly not nearly as pronounced as it used to be. In Padina, and especially in Kovačica, attachment to land had a special dimension from which significant social differentiations arose among its inhabitants in the past and which were reflected in the whole set of consequences and reflections, among other things (see Obšust 2015). Attachment to arable land,

which was so much emphasized among the inhabitants of practically all the Slovak enclaves on the *Lower Land* in the past, was actually an essential factor that conditioned the daily life of individuals, members of various Slovak communities (see Botik 2011).

When it comes to the very process of migration of the Slovaks from the area of today's Slovakia to various places of the *Lower Land*, historian Ján Sirácky claims it took place in three stages. Sirácky placed the first stage in the 1690 to 1710, the second in the 1711 to 1740 chronological framework, while for the third or final stage related to the Slovaks settlement of the territory of today's Serbia, Sirácky defines the time period from 1740 to 1780, noting that in the context of secondary migrations it also includes part of the nineteenth century (see Sirácky 1995, 53–54).⁷ The first Slovak settlements on the territory of the today's Republic of Serbia were formed by Slovaks settled in the area of the southern part of Bačka. The historical context of their migration to these areas, and therefore also the area of Bački Petrovac, should be considered within the economic needs for the labor of the Great Futog seigniory following the acquisition of this property by Mihailo Čarnojević in 1744. In other words, since Mihajlo Čarnojević could not find sufficient labor after the acquisition of the property, he contacted Matej Čáni from Malinci, which resulted in bringing the first Slovak colonists mostly from the area of present-day central Slovakia from the vicinity of Nógrád and Hont during the spring of 1745.⁸ However, based on certain sources and primarily some surnames (genealogical research), a conclusion can be made that the first inhabitants of Petrovac immigrated from Liptovska, Turčianska, and Oravska stolica. In any case, Petrovac is the oldest settlement of the

⁷ There is a very extensive professional literature on the topic of Slovaks settling the area of today's northern Serbia, i.e. Vojvodina (see: Botik 2007, 2011; Црњански 2007; Sirácky 1966, 1972, 1973, 1975, 1980, 1995; Gavrilović 1971; Kmeť 2010, 2012 Kmeť in 1987 and others).

⁸ It should be noted that at the time of the arrival of the first Slovak colonists, Bački Petrovac was inhabited by nineteen Serbian families. The earliest mentioning of the settlement dates back to the thirteenth century when it was recognized as an independent church municipality with a church dedicated to St. Peter. Toponym Petrovac is also mentioned in the historical sources and annals from the fifteenth and sixteenth, as well as from the seventeenth century. During the Turkish period, Petrovac was a small village with 19, then 5, while at the end of the sixteenth century it was home to 28 families. In 1733 in Petrovac there were only 40 Orthodox houses. The first exact data on the number of inhabitants date from 1772, i.e. from the reign of Maria Theresa, when 423 families lived in Petrovac, 37 of which were Serbs. Based on this data, it can be roughly concluded that at the time Petrovac had about 2000 inhabitants. This demographic data implies that Petrovac was a larger settlement in that period. For more on the immigration of the Slovaks to Bački Petrovac see: Sirácky 1995, 68–71.

Slovaks in Serbia, i.e., the place primarily settled by the Slovak colonists (Struharik 1971, 10). After issuing the Patent of Toleration (*Toleranzpatent*) in 1781, more families came to Petrovac from Zólyom, Nógrád, *Turóc*, and Piešťany County. The most representative testimony to the settlement of the Slovaks in Bački Petrovac in that context is certainly the preserved copy of the agreement on settlement in Hungarian signed in Futog on May 25, 1747 (see Sirácky 1995). This agreement testifies to the economic aspects of the position of the Slovaks on the land of the Great Futog seigniory, i.e., their rights and obligations. The date of signing the aforementioned agreement has become over time a kind of local collective identification, since May 25 in the modern context is the date of marking “Petrovac Day.”⁹

Like the aforementioned agreement regarding the settlement of the Slovaks in Bački Petrovac, similar documents and agreements exist in the context of populating other settlements (Slovak enclaves) on the wide area of the *Lower Land*. One such agreement written in Latin, which is kept in the Archives of Vojvodina and dates back to 1772, testifies to the immigration of the Slovaks to the town of Selenča.¹⁰ Also, the older funds of the Archives of Vojvodina keep the archival material that points to various aspects related to the period of the Slovaks colonization of regions of the *Lower Land*, specifically Bačka, that is, to different segments of the issue of the early existence of Slovak communities in this region, particularly their position in the context of the Slovak Lutheran communities’ rights. However, it should be noted that Slovaks as a collectivity appear under their ethnonym in a small number of documents relating to interethnic relations, giving and settling.¹¹ Taking into account the above, it is necessary to summarize the

⁹ <http://www.slovackizavod.org.rs/sr/kultura-i-sira-javnost/kulturna-mapa/mesta/1835/1840>, accessed on May 30 2019

¹⁰ Archives of Vojvodina, Novi Sad, F. 2, Bač-Bodroš County, 1772/358–360, Colonization of Selenča and the Desert.

¹¹ Based on the current level of processing of the archival fund F. 2, Bač-Bodroš County, it can be assumed that the archives actually mention Slovaks when talking about Lutherans in the places where these settled (various religious issues). Also, the mention of the Slovaks in the older archival funds of the Archives of Vojvodina relates to taxation in the places they inhabited, as well as in other general cases (see: Matković 1991, 1992, 1993; Matković 1994, 1997, 1998; Matković and Grosinger 1995, 1996; Jakšić 2005). When it comes to archival fund F. 11, Torontál County, the records referring to the Slovaks are generally limited to the beginning of the fund and concern issues related to their settlement in the Lower land (from Békés County to the Gabriel Batler – Pardanj seigniory, as well as places Komlós – *Tótkomlós* and Aradac – Totaradac). Then, they are mentioned in documents that talk about the disagreements of the Slovak colonists and the demarcation with other nations, for example, with Romanians and Serbs, such as sending

content of some of these documents. In that sense, when it comes to Bački Petrovac, but also other settlements populated by the Slovaks in the area of southern and central Bačka, the older funds of the Archives of Vojvodina garner the following writings and documents: the census of the Petrovac and Kula population compiled for the purpose of taxation for military 1746/1747; the census of the Petrovac and Kula population that want to stay and those that want to leave these places, as well as the census of the Slovaks in Petrovac who have to return where they came from;¹² a document whose content indicates that Protestants complain that they cannot meet the tax obligation, and the census as promises to be given a priest were not fulfilled and they will, therefore, leave the place;¹³ a letter from Archbishop Grand Župan to Josip Bućan, speaks of, among other things, the religious freedom of the Slovaks in Petrovac, Selenča, Kulpin and Bajša;¹⁴ the census of Lutheran taxpayers inhabited in the area of the Futog seigniory in Petrovac, Gložan and Kisač;¹⁵ a document of the regency *council* discussing the Slavic religious freedom in Petrovac, Selenča, Kulpin and Bajša;¹⁶ a document on church issues in Petrovac, Gložan and Kisač;¹⁷ positive answer to the request of the inhabitants of the village of Petrovac to appoint a teacher of Lutheran religion without the authorization to hold the priest office;¹⁸ notice of the regency *council* regarding the request of the Lutheran inhabitants from the village of Gložan about the construction of a prayer house, the appointment of a priest and teacher, as well as material conditions;¹⁹ documents on religious disagreements between the Lutheran and Roman Catholic Slovaks in Selenca, unregulated tax obligations of Lutherans and the request for the

requests for demarcation from Romanians to Komlop and Serbs in Pardani. The Slovaks are also mentioned in the records relating to the complaints of levies (Krisitfor Nako), as well as in various inventories and depictions of the property status of newly-settled Slovaks (tax obligations, lists of sessions, number of livestock, donations for priests and teachers). In addition to this, within this fund, there are documents that testify to the requests of Slovak immigrants to be confirmed the promised granted immigration privileges, requests to be permitted to build a church and/or school, assigned a priest and teacher, etc. (see: Jakšić 2008; also: Trbojević 2011).

¹² Archives of Vojvodina, Novi Sad, F. 2, Bač-Bodroš County, 1746/136f.

¹³ Archives of Vojvodina, Novi Sad, F. 2, Bač-Bodroš County, 1747/8.

¹⁴ Archives of Vojvodina, Novi Sad, F. 2, Bač-Bodroš County, 1764/69.

¹⁵ Archives of Vojvodina, Novi Sad, F. 2, Bač-Bodroš County, 1779/428–429.

¹⁶ Archives of Vojvodina, Novi Sad, F. 2, Bač-Bodroš County, 1767/80b.

¹⁷ Archives of Vojvodina, Novi Sad, F. 2, Bač-Bodroš County, 1779/428–429.

¹⁸ Archives of Vojvodina, Novi Sad, F. 2, Bač-Bodroš County, 1779/60.

¹⁹ Archives of Vojvodina, Novi Sad, F. 2, Bač-Bodroš County, 1779/286.

transmigration of 120 Lutherans from Selenča.²⁰ In the older funds of the Archives of Vojvodina, as has already been pointed out, archival material is also kept about the interethnic disagreements in certain settlements. In this sense, two documents will be mentioned as examples. The first one is from 1783, and its content is related to the plea of the Romanian community from Komloš seeking protection due to the changes in Urbar regarding the arrival of the Slovakian people.²¹ The content of the other document from 1783 is the complaint of the Slovaks from Komloš against the Romanians who behaved violently, which often led to fights between them. The Slovaks also complained about tax collection, even though they, as colonists, were exempt from paying for three years.²²

Without a tendency to enter a descriptive overview or a chronological view of the history of Bački Petrovac, it should be noted that this settlement gradually crystallized during the nineteenth century as the cultural center of the Slovaks who inhabited the areas today covered by AP Vojvodina. Certainly, the culmination within the institutionalization of the educational and cultural life of the Slovakian community was reached by Bački Petrovac in the decades after 1918, that is, after the fall of the Austro-Hungarian monarchy, when institutions such as Jan Kolar Grammar School and *Matica slovenská*, or national manifestations such as the Slovakian Folk Festival were established, which are, officially, crucial for the cultural and national identity of the Slovak national minority in Serbia, as will be discussed in more detail below.

The development of the educational and cultural life of the Slovakian community in Bački Petrovac and generally the Slovaks that inhabited the area today covered by AP Vojvodina could be divided into two phases through the chronological prism of observation: the period from immigration to 1918 and the period from 1918 to present. Indeed, the division could be even more detailed, and in this context correspond with succession of political entities in this region. However, in the context of observing the institutional development of the educational and cultural life of the Slovaks in this area, due to the broad range of political, cultural and social constellations, 1918 is reasonably imposed as the limiting year. Taking into account the above, Bački Petrovac could be marked, as well defined by Jan Kmeť, as “the hearth of Slovak culture in Vojvodina and the main center of wider Ser-

²⁰ Archives of Vojvodina, Novi Sad, F. 2, Bač-Bodroš County, 1770/1,2.

²¹ Archives of Vojvodina, Novi Sad, F. 1, Torontál County, Box 17/420.

²² Archives of Vojvodina, Novi Sad, F. 1, Torontál County, Box 20/851.

bian-Slovak mutuality” (see Kmeť 1995) from the middle of the nineteenth century until 1918, when a significant cultural and prosperous activity was observed in it, primarily through the actions of individuals. In the context of the development of cultural life of the Slovaks in Bački Petrovac, it is interesting to note that in the middle of the nineteenth century four schools and a library, which existed within the so-called *Homola's Sunday School*,²³ operated in this settlement (since 1845). Also, the first theater performance of the Slovaks in Bački Petrovac was played on August 27, 1866, which was reported by the *Sokol* magazine. At the same time, the activity related to the confessional life of the Slovaks was developing in an accelerated fashion; many activities related to the local church municipality were noticed.²⁴

Observed as a whole, on the foundations placed in the nineteenth century and in the first decade of the twentieth century, after the formation of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, when the pressure of the Hungarianization process²⁵ had disappeared, Bački Petrovac became and to

²³ Cultural worker Štefan Homola (1820–1881) worked from 1845 as a chaplain in Bački Petrovac, while in the period from 1847 to 1849 he worked as an evangelical priest in Bajša. He wrote articles for different papers in the Slovak language, and in 1845 he founded a Sunday school in Bački Petrovac, which he equipped with a significant number of books and magazines. Due to its activity, today the library in Bački Petrovac is named after him.

²⁴ For more on the origin and development of the church municipality in Bački Petrovac see: Vrbovský 1995.

²⁵ Hungarianization is a complexly organized assimilation process consisting of a series of practical endeavors, undertaken by the bearers of the idea of creating the Hungarian nation, the leading political establishment, which led the Hungarian state structures and worked in the context of the then social and political tendencies on the creation of the Hungarian national identity. It should be noted, however, that this process was actually an ethnically motivated assimilation policy that contained a strong antagonistic charge against the *Other*, especially the population of all Slavic ethnic identities (slavophone communities). The beginnings of this process chronologically correspond with the creation and consolidation of the Hungarian national identity - it is possible to track them from the end of the eighteenth century. The Hungarianization process was planned and extremely intensive practically during the whole nineteenth, or until the end of the First World War. The main tendency and goal of the Hungarianization process was to impose the use of the Hungarian language, as well as other elements of the Hungarian culture, to all other ethnic groups living in Hungary, that is, to marginalize and practically erode ethnic and national identities of non-Hungarian communities. So, the striving was for ethnic communities that lived in the territory of Hungary to accept the Hungarian language, and in the context of this, the Hungarian national identity. In the institutional sense, the Hungarianization began in 1791, when the first law, whose provisions can clearly be classified under this process, was actually adopted. Certainly, although planned, the process itself did not have an equal and constant intensity, that is, it depended on contemporary complex social and political circumstances. Thus, in the first decades, after the breakdown of the 1848/1849 revolution, it was quite slowed down or even stopped, while after achieving the so-called Austro-Hungarian settlement it culminated and became quite intense, even aggressive. With such a strong intensity, it continued practically

some extent has remained to date the center of the cultural and educational life of the Slovakian community. From the arrival to southern Bačka, or to Petrovac, thanks to a harmonized coexistence with the Serbs there, in which they found safe allies against Hungarianization, the Slovaks became a political factor, so that they alternately chose Serbian and Slovakian MPs, Viliam Paulinyho-Totha in 1869, and Milan Hodža during 1905 and 1906 (Sirácky 1996, 9). In this sense, already in this period can certain aspects of Serbian-Slovak cooperation in the local context, that is, the joined political and social activities between the *Lower Land Slovaks* and the Serbian population in Bačka, which in the following decades further deepened and strengthened, be discussed. This cooperation in the framework of joint realization of political goals between the Serbs and Slovaks will also manifest itself at the Grand National Assembly of Serbs, Bunjevci and other Slavs, which took place on November 25, 1918 in Novi Sad, when of the total of 757 delegates who made a decision on joining of Bačka, Banat, and Baranja to the Kingdom of Serbia, or the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, 62 representatives were of Slovak nationality.

When it comes to the process of Hungarianization, that is, the exposure of the *Lower Land Slovaks* to it, it is necessary to point to a specific event that took place in the settlement of Kovačica in southern Banat. It is an event marked by historian Jan Sirácky as one of the keys in the context of resistance to Hungarianization by the *Lower Land Slovaks*, or, as he formulated, which proves that the *Slovaks from the Lower Land* did not lag behind the Slovaks in Slovakia in the national and political aspect. Following this event, Kovačica became known in the wider context, before it got famous for the Slovakian naive artists (Sirácky 1996, 9). This event is actually a series of events in Kovačica that began in 1907 and is referred to in the literature as the *Kovačica process*. These events, as pointed out, were related to the local resistance to attempted Hungarianization and were reflected in the context of the struggle of local Slovaks against worship in the Hungarian language. In other words, in the context of intense Hungarianization, the leadership of the Evangelical Church a. v. in Hungary, headed by Bishop Sulc, was trying and managed to introduce the Hungarian as a liturgical language in many

until the fall of the Austro-Hungarian monarchy in 1918. Violent politics, denial of basic human as well as collective civil and national rights to other peoples, and especially of the Slavic ethnic communities, contributed to the fact that Austro-Hungary was perceived as the “dungeon of the people” among the majority of its population, which ultimately resulted in its disintegration after the defeat in World War I in 1918. (see: Obšust 2015, also: Škvarna 2004).

Slovak settlements in the *Lower Land* region (Obšust 2015, 33). Opposing this plan, the Slovak believers of the evangelical confession in Kovačica refused to accept worship in Hungarian, since the dominant majority of the inhabitants in the village were of Slovak nationality. After a group of several Hungarians asked the priest Jan Čaplovič to perform the service in Hungarian once a month, he approved it, but a more extreme group of Slovak believers hindered worship in Hungarian by chanting church songs in Slovak out of revolt. The conflict culminated on the Whitsun when after the protest and singing, the supporters of worship in Hungarian entered the church armed with sticks and guns, which resulted in a physical clash between the believers (Obšust 2015, 33). This escalated in the intervention of the Hungarian gendarmerie that arrested a part of the believers. The epilogue of these events was a court procedure that later began to be referred to as the Kovačica process in the professional literature. By the court decisions, a local priest was dismissed in June 1907, while 97 out of 106 believers were fined or sentenced to several-day and many-week imprisonment (see Čaplovič 1928). This event has become a significant segment in the context of the identification of the inhabitants of Kovačica, a Slovak evangelical a. v. confession, and can be perceived in some sense as part of the collective memory of the inhabitants of this settlement.²⁶

²⁶ During anthropological research of group identities and contemporary forms of identification of the inhabitants of Kovačica, which was performed during 2013, in the period of several months of field work, by observation method with participation, certain aspects of memory reflections related to the so-called Kovačica process in the part of the inhabitants with emphasized confessional, religious and local form of identification were established (see: Obšust 2015). Among other things, the significance of this historical event within the collective memory of part of the inhabitants of this settlement, and primarily in the segment of the remembrance culture of the local church communities, is testified to by the fact that, on the occasion of the centenary of the Kovačica process, a bust of priest Jan Čaplovič and a monument with plates containing the names of the believers convicted in the trial were placed in the church port in memory of this event. It is also written on the monument that it is dedicated to the “martyrs – fighters for religious and national rights” that took part in this event, and that the monument was raised by “grateful descendants”. Setting up the monument, as well as two paintings that also bear the name of “Kovačica process”, whose authors are the two most prominent representatives of the Kovačica naive, Martin Jonaš and Zuzana Halupova, are pretty indicative of how much this event is rooted in the collective memory of the evangelical Slovaks in Kovačica, which was also observed when interviewing some older respondents (Obšust 2015, 33–34). Also, the tendency to introduce Hungarian as a liturgical language in the late nineteenth and early twentieth century consequently caused the appearance of various religious communities such as the *Nazarene* or the *Blue Cross* in the Slovak villages in *Lower Land*, since certain religious communities, for example, the *Blue Cross*, in some places such as Nadlak, resisted the processes of introducing Hungarian into worship (see: Botik and Botikova 2009, also: Botik 2011, 43–45). Read more about the Kovačica process in: Благојевић 2012, also: Čaplovič 1928, Jakšić, Milan and Jonaš, Pavel 2002.

THE IMPORTANCE OF JAN KOLAR GRAMMAR SCHOOL, THE SLOVAKIAN FOLK FESTIVAL, MATICA SLOVENSKÁ, AND SLOVAK EVANGELICAL CHURCH A. V. IN THE CONTEXT OF REFLECTIONS OF NATIONAL IDENTITY OF THE SLOVAKS IN SERBIA

After the fall of the Austro-Hungarian monarchy and the formation of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes, that is, after 1918, there were significant changes in different segments of the educational and cultural life of the *Lower Land Slovaks*. The separation of the dual monarchy, in consequence, led to the communities of the *Lower Land Slovaks* finding themselves following 1918 in different newly-formed political entities – states, such as the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, in Hungary, Romania and in the newly established Czechoslovak Republic. However, although the communities in the Slovak enclaves in the territory of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes were separated from the newly formed homeland, there was rapid progress in the context of the exercising their political rights and in various segments of their social and, primarily, cultural and educational life.

Only a few months after the formation of the new state, that is, in 1919, the most important institutions of the Slovakian community, which lived in the territory of the new country, were established in Bački Petrovac. These are the Jan Kolar Grammar School, Slovakia printing house and a manifestation known as the Slovak Folk Festival. These two institutions and the manifestation were, institutionally, together with the Slovak Evangelical Church a. v. and later established Matica Slovenská, umbrella educational and cultural organizations. At the same time, in a formal and legal sense, they are represented and represent the most important institutions for preserving the specificity of the collective identities of the Slovak national minority members in Serbia.

Jan Kolar Grammar School as the Umbrella Educational Institution of the Slovaks in Serbia

The change in the political and social position of the *Lower Land Slovaks* after 1918 is best testified by the fact that Jan Kolar Grammar School²⁷ was founded in the town of Bački Petrovac already on October 1, 1919. This educational institution became the most important institution in the sphere of educational and cultural life of the Slovak national minority already during the existence of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes, and since its foundation, apart from the Slovak Evangelical Church a. v., had had an institutionally crucial role in shaping a wide fund of various segments of the collective identity of the Slovak national community in this region. The first part of the grammar school building (Appendix 1) was built in 1923 by raising funds and donations from the *Lower Land Slovaks*, with the help of the financial resources provided by the Government of the Czechoslovak Republic, as well as the money collected among the Slovaks who lived and worked in the United States and Canada at that time. Also, the residents of Bački Petrovac participated in the construction of the building without any charge. Prior to the construction of a dedicated facility, teaching took place in an alternative space, that is, in a building whose location today forms an integral part of the official culture of remembrance, given that a memorial plaque in the Slovak language was placed on its facade in 1969.

Already by the concept of its foundation, the Grammar School was a kind of phenomenon, taking into account the spatial context in which it was created (the rural environment). In the context of the education of members of the Slovak national minority, during the 1920s and 1930s, the school was attended by a significant number of individuals of Slovak nationality who, through their various vocations, left a significant mark on both the territory of Serbia (Yugoslavia) and social life on the area of Czechoslovakia.

The obvious activity of the grammar school has been significantly testified to, literally from its foundation, by one document found in the Archives of Vojvodina concerning the report of the Slovak real grammar school in

²⁷ The two most prominent figures who started the initiative for the founding of the grammar school were then Petrovac evangelical priest Samuel Štarke (later the bishop of the Slovak Evangelical Church of the Kingdom of Yugoslavia, the FPRY and the SFRY) and Julius Kubanji. They also brought the first lecturers (see: Kmet' 1995).

Bački Petrovac of the celebration of the day of unification on December 1, 1919.²⁸ The contents of this document speak of the students and teachers of the grammar school in Petrovac solemnly celebrating the anniversary of the unification of the South Slavic peoples with the performance of the national anthem, the program, and how they attended the church service. Also, in the depots of the Archives of Vojvodina, there are numerous documents relating to various issues of work of the grammar school in Petrovac, several significant of which will be pointed out on this occasion, based on which different aspects of the grammar school activity shortly after its establishment will be seen. The first document is the Approval of Ministry of Education of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes, the Department for Banat, Bačka and Baranja, in which the Minister of Education approves (in translation) “opening a lower four-grade grammar school in Petrovac” (Appendix 2).²⁹ This document states that the grammar school will be (in translation) “for now, supported from private funds to the possibility of moving to state care.”³⁰ Another important document is the report of the administration of the Slovak real grammar school in Bački Petrovac sent to an officer about the work of the Grammar school: the number of enrolled students, the nationality structure, religion, teaching staff, teaching subjects and other.³¹ In this report, Julijus Kubanji, one of the two founders of the grammar school, thanked the “Serbian government” for help. There is also a document in which the director of the Slovak real grammar school in Bački Petrovac asks the Department to provide the funds needed for his salary and salaries of three teachers of the Grammar school. In his request, he cites data on the years of service and the amount of salaries they had in Czechoslovakia before they came to Bački Petrovac.³² From the contents of this document, some data can be drawn about how in its early years of existence the Grammar school faced the lack of adequate teaching staff to teach in the Slovak language, because of which it was necessary to bring

²⁸ Archives of Vojvodina, Novi Sad, F. 81, Ministry of Education, Department for Banat, Bačka and Baranja, 4217/1919.

²⁹ Archives of Vojvodina, Novi Sad, F. 81, Ministry of Education, Department for Banat, Bačka and Baranja, 9200/1919.

³⁰ Archives of Vojvodina, Novi Sad, F. 81, Ministry of Education, Department for Banat, Bačka and Baranja, 9200/1919.

³¹ Archives of Vojvodina, Novi Sad, F. 81, Ministry of Education, Department for Banat, Bačka and Baranja, 9490/1919.

³² Archives of Vojvodina, Novi Sad, F. 81, Ministry of Education, Department for Banat, Bačka and Baranja, 15150/1920.

the teaching staff from the territory of the Czechoslovak Republic. Similar problems related to salaries and teaching staff are also testified to by the request of the Slovak real grammar school from Bački Petrovac, in which the Educational Department is asked to draft the Book of rules on professorial salaries, which was made on June 7, 1920,³³ and the document that resulted from the statement of the Mission in Prague that the municipality of Bački Petrovac turned to the Czech Ministry of Education and asked for three professors for the Czechoslovak Grammar school opened in Bački Petrovac. In this document, Ministry of Foreign Affairs asked Ministry of Education to report whether these professors were actually necessary and under what conditions they could be admitted. Also, the problems the Grammar school faced in the first two years of its existence as a result of the lack of teaching staff training, but also the lack of a dedicated facility, can be seen in the notice of the head of the department who informs the administration of the Slovak real grammar school in Petrovac that he exceptionally permits the school year to end earlier to enable teachers Čajak and Kovač to go to Prague for studies, and that he permits to replace manager Šimek during his trip to the United States where he intended to raise funds for the building and functioning of the Grammar school.³⁴

The history of the Grammar school was quite dynamic for a century of existence. During the occupation (1941–1944), it was closed, while the lower grades were renamed to “Hungarian-royal.” However, in a sense, during the Second World War, students of the Grammar school actively participated in the resistance to the occupiers, which is best illustrated by the fact that 115 of its former and then students participated in the National Liberation Struggle, twenty of which were killed, while fifty were wounded. At the same time, during the Raid in southern Bačka, the Grammar school building served as the occupying units’ seat for interrogation, as evidenced by the archival material from the Fund F.183 of the Archives of Vojvodina, that is, the reports in Slovak created by the *Commission for Establishing Crimes of Occupying Forces and their Assistants* in Vojvodina. In this sense, the Grammar school building has a dimension of a specific remembrance site (trauma site) in a local context. In the post-war period, i.e., during the existence of the FPRY and the SFRY, there were multiple increases in the number of students from

³³ Archives of Vojvodina, Novi Sad, F. 81, Ministry of Education, Department for Banat, Bačka and Baranja, 16035/1920.

³⁴ Archives of Vojvodina, Novi Sad, F. 81, Ministry of Education, Department for Banat, Bačka and Baranja, 12470/1920.

different Slovak settlements for whose needs the secondary boarding school was established. Also, within the Grammar school, there was an open teacher school in Slovak that was finished by 216 Slovak teachers in the chronological range between 1945 and 1959. It was this teaching staff that decisively influenced the educational life of the Slovak community in Serbia during the existence of the SFRY.

Although it was initially established for the needs of the Slovak minority, the Grammar school never closed itself to narrowly limited national frameworks, but its teaching staff acted in accordance with wider social needs. This is best illustrated by the fact that from 1969/1970 in the Grammar school there was also a class that studied in Serbian. Nevertheless, in its essence, it primarily represented a kind of educational umbrella organization that practically formed the educational and cultural life of members of the Slovak national minority in the SFRY, or Serbia.

The Grammar school was named after Slovakian writer, a Slavophile and the creator of the concept of all(-Slavic) mutuality, Ján Kollár (1793–1852), who, in line with his Slavophilic and Pan-Slavic tendencies, as one of the holders of the process of Slovak national emancipation proposed to establish a grammar school in Petrovac back in 1849.

The significance of the Petrovac grammar school in the context of the local identity of the inhabitants of Bački Petrovac is manifested through a wider corpus of different reflections. Certainly, in the official sense, the importance of the Grammar school for this settlement is best reflected through the heraldic solution of the municipality coat of arms, presenting the stylized building of the Grammar school on the lower half of the municipal coat of arms shield. Also, the very settlement has been recognizable by the building for decades. However, in the context of identification relations and reflections of the collective identities of the Slovaks in Serbia,³⁵ and primari-

³⁵ The terminological determinant of the *Slovaks in Serbia* is a more specific definition than the generative term of the *Lower Land Slovaks*, which refers to the wider area of *Lower Land*. Although in professional literature the term *Vojvodina Slovaks* (Slovaks in Vojvodina) is more commonly used to designate the spatial component of their enclaves on *Lower Land*, it can in certain sense be perceived as a specific type of pleonasm, or a construct derived from various earlier ideological and regional tendencies, and constellations, as from 1918 the area of Vojvodina has been an integral part of Serbia. During the existence of the SFRY, the name of the Yugoslavian Slovaks was occasionally used (Obšust 2015, 15). At the same time, for the Slovaks in the territory of Yugoslavia who lived in Slavonia were occasionally called the *Slavonic Slovaks*, or *Slovaks in Croatian Slavonia*, while for today's few remaining Slovaks in this country that are not assimilated, the term *Croatian Slovaks*, or *Slovaks in Croatia* (see: Botík 2007) is common. The term *Vojvodina Slovaks* was originally derived primarily from the fact that all the villages established by the Slovak

ly in terms of their national identity, the Grammar school as a multi-decade institution with its own cultural, historical and identity significance, occupies a crucial position that is certainly closely connected with the institution of *Matica slovenská* and Slovak Folk Festival, and in some sense with the Slovak Evangelical Church a. v.. The educational and cultural institutions of the Slovak national community in Serbia and Lutheran confessional identity in more than the previous two centuries of the existence of the Slovaks on the *Lower Land* are in a close correlation (Obšust 2015), since the *Lower Land Slovaks* of evangelical confessional belonging should be perceived as “ethnoconfessional phenomenon” (see Kmeť 2010). Bearing in mind the complexity in constructing the identity of the Slovaks ethnic communities on the wide area of the *Lower Land*, it is necessary to point out the significance of the confessional component in the context of considering the specifics of the collective identity of the *Lower Land Slovaks*, or members of the Slovak national minority living in Serbia in the form of a brief digression.

On February 8, 1919, apart from the Jan Kolar Grammar school, a printing house was established in Bački Petrovac, in which, since its founding, a

immigrants, as well as the villages settled by the Slovak colonists, are actually located in the area today occupied by AP Vojvodina, i.e. in the area that once was the territory of the Serbian Dukedom. Different Slovak institutions in Serbia today often carry the prefix *Vojvodina* or contain in their name the name of the province. This tendency, among other things, is also noticed in the naming of some of the newly established cultural institutions of the Slovaks in Serbia, for example, “Slovakian Vojvodina Theater” founded in 2003 in Bački Petrovac or “Institute for the Culture of Vojvodina Slovaks”, founded in 2008 in Novi Sad (Obšust 2015, 15). In professional historical and ethnological literature in Slovak, as well as in Serbian, which was aimed at researching the Slovaks in Serbia, it was the term *Vojvodina Slovaks* that was by far the most used and is still used. The strong emphasis on this term, which contributed significantly to its gradual construction as a form of identification, was especially intense during the existence of the SFRY, and this practice continued in the later period, that is, it exists in a contemporary context. Emphasizing of the prefix *Vojvodina* in naming cultural institutions of the Slovak national minority in the Republic of Serbia after 2000 certainly had a politically tendentious dimension that should be seen in the context of propagating the regional, or the so-called *Vojvodina identity*, i.e. it needs to be analyzed in the context of contemporary political tendencies and practices. Based on previous research on modern forms of Slovak identification in Serbia, it is possible to say that certain members of this national minority declare themselves as *Vojvodina Slovaks*, that is, as *Slovaks from Vojvodina*, with the regional level of identification being clearly emphasized (see: Obšust 2015). Nevertheless, regardless of the indisputable present identification point, as well as the consistency of this term, we consider that in the context of professional literature it would be more appropriate to use the term Slovaks in Serbia. This view is supported, first of all, by analogies with determinants that are present in other countries, where a prefix is added to the basic ethnonym indicating a country in which the Slovaks reside, for example, *Hungarian Slovaks* or *Slovaks in Hungary*, *Romanian Slovaks*, or *Slovaks in Romania*, etc. Also, as an argument for this formulation, we point out the shortcomings of the prefix *Vojvodina*, since in its semiological and geographical component it excludes members of the Slovak national community living in the Republic of Serbia, or in those parts of it that do not administratively belong to AP Vojvodina.

number of periodicals and other publications in the Slovak language have been printed, and in that sense, its importance for maintaining the national identity of the Slovak community is truly fundamental. The initial idea for founding a printing house originated from teacher Július Kubány and Ján Čajak, two prominent individuals who, as mentioned, were also responsible for establishing the Grammar school. The initial idea for founding a printing house arose from the need to create a certain publishing production for books in Slovak. Both by the year of its origin and by the initial concept, the printing house is, therefore, in close correlation with the founding of the Grammar school.

In the Archives of Vojvodina, there is archival material from which valuable information about printing house operation, practically since its establishment, can be obtained. In this regard, it is necessary to note, as an example, several documents such as various minutes from regular main printing house assembly meetings, minutes from the shareholders' meetings, annual and financial statements, as well as various letters to the Royal Banking *Commission*.³⁶ Also interesting is the brochure "Basic Rules of the Shareholding Company Printing House in Petrovac,"³⁷ as well as several copies of the National Unity (*Národná jednota*), a newspaper printed in the printing house.³⁸

Generally speaking, the printing house in Bački Petrovac contributed significantly to the educational, cultural and in some sense scientific life of the Slovakian community in Yugoslavia and Serbia through its publishing activity.

Lutheran Confessional Identity and the Importance of the Slovak Evangelical Church a. v. in the *Lower Land Slovak Communities*

A crucial cohesion factor that linked Slovaks settled in *Lower Land* as a separate set of ethnic communities relative to the Slovaks who remained to live in the "motherland" territory of *Upper Land*, or in the area occupied by today's Slovakia, is their dominant confessional identity (Obšust 2015, 12).

³⁶ Archives of Vojvodina, Novi Sad, F. 126, Royal Bank *Commission* of the Danube Banovina VIII-81.

³⁷ Archives of Vojvodina, Novi Sad, F. 126, Royal Bank *Commission* of the Danube Banovina, VIII-83.

³⁸ Archives of Vojvodina, Novi Sad, F. 126, Royal Bank *Commission* of the Danube Banovina, VIII-81, VIII-82, VIII-83.

In this sense, apart from numerous common elements of material culture observed in various segments of the daily lives of *Lower Land Slovaks* in the area of numerous enclaves (see Botik 1980, 2007), the dominant form of their confident identity stood out as an important common cohesion element, which was in most *Lower Land Slovaks* still evangelical, i.e. Lutheran³⁹. Generally viewed, the religious aspect greatly influenced the survival of numerous Slovak communities in *Lower Land*, as well as the specific form of their cultural development in these regions.

In the past, the religious or confessional identity in the *Lower Land Slovaks* represented a crucial factor in the context of manifesting various identification forms, and at the same time, had a prominent role in terms of the formation of local identities in various Slovak enclaves. In fact, it represented the most important cohesion element in the newly formed Slovak communities (the so-called enclaves) created in different locations by Slovaks immigrating from different parts of the so-called *Upper Land*. This significance of the confessional component is not surprising, given that a large part of the Slovakian population migrated from its former environments and settled in the *Lower Land* areas not only because of primary social, or economic reasons but also because they were under the pressure of intensive *re-Catholicization* or counter-reformation. From the formation of new settlements, or from immigration, the Lutheran confessional affiliation had also influenced the development of education of Slovak minority communities, in accordance with its ideological premises, which was reflected in that, as a rule, in the newly formed Slovak settlements church schools were built along the parish homes and churches immediately after the arrival of the Slovak colonists, which in turn contributed to the high level of literacy of community members. Although Slovak immigrants created a church organization in new environments according to established models that existed in the areas from which they moved, the confessional identity in the new environments had a more pronounced ethnic or national dimension and as such was a very important factor in the newly established communities that maintained their compactness in the coming decades (Obšust 2015, 14).

The crucial component for the confessional context of the specifics of the Slovak religious identity had a special form of worship and church books, or the language in which these were written. From the period of the

³⁹ With the exception of the part of the Bekescaba inhabitants and about half of the inhabitants of Selenča village in Serbia who are Roman Catholic, all the *Lower Land Slovaks* were and still are of mostly Lutheran religion (see: Botik 2011, 33rd and further).

Lower Land colonization, the communities of *Lower Land Slovaks* used so-called *biblical Czech* or the language of the Royal Bible. It was used in the context of worship and was used by the Slovak Lower land Lutherans back in the areas from which they moved. Founded in such a way, it was an important common specific of the dominant majority of Slovaks living in the territory of South Hungary (Obšust 2015, 12). This form of language was created in the sixteenth century and it was used to write the so-called Royal Bible, whose translation is made of original languages, such as Jewish, Greek and Armenian, and not the Latin *Vulgate*. However, it should be noted that *biblical Czech* was certainly not the native language of the Slovak colonists who settled on the territory of South Hungary, but they fully acquired it over time, so that it became their liturgical, written and ritual language that remained in use on the territory of the Slovak enclaves longer than in the area of Slovakia, that is, long after Stur's codification of the Slovak literary language (Obšust 2015, 12). The enormous influence of so-called *biblical Czech* is also testified to by the fact that today the elderly who are active believers of the *Slovak Evangelical Church a. v. in Serbia* know the texts of church songs from church songbooks (*Kancional; Transoscia; spevnik Juraja Tranovskeho Cithara*), which were, like the so-called *Royal Bible*, written in this language.⁴⁰ In the past, *the Royal Bible* and *Transoscus (Cithara sanctorum by Juraj Tranovskeho)* were objects that were kept with special respect practically in every home of Slovak Lutherans in the *Lower Land*, and at the same time often the only objects they carried with them from the spaces in which they lived before colonization, i.e. before the settlement of the *Lower Land*.⁴¹ *The Royal Bible* and *Songbook* were practically family relics that in-

⁴⁰ The knowledge of the texts from the old hymnal arises from the fact that it was used in church worship among the Lutheran Slovaks in Serbia until 1996/1997 ie, until the introduction of a new collection of church songs with texts in the Slovak literary language. The *Royal Bible* came out of official use a few decades ago and is also suppressed by Slovakian translation, but it was used among the Slovaks in Serbia longer than those in Slovakia. Attachment to the old songbook (*spevnik*) was also observed during anthropological research in the settlement of Kovačica, especially among respondents older than seventy with an emphasized religious identity (see: Obšust 2015).

⁴¹ In the past, these books were extremely protected in most families; they were leather-coated and maintained, often decorated, re-bonded and as such passed from generation to generation. On numerous copies of the Royal Bible and songbook, as well as on copies of other ecclesiastical books, such as *Funeral* or *Pasha*, often the names of their owners were written on the covers in the stylized letters. During field research in the village of Kovačica in 2013, the older respondents gladly and proudly showed copies of these books that they inherited from their ancestors. The family trees, or dates of birth, baptisms and the deaths of some of their ancestors were often writ-

cluded recorded family histories and genealogies, while in the context of the community as a whole, they had the function of a symbol of its religious, but also national identity. It is this national component of *biblical Czech* that is reflected in the fact that this language was “Slovakized” in Slovakian environments, and in this sense, apart from the primary sacral, it has acquired a profane dimension as well as real use over time. This process of “Slovakization” of *biblical Czech* was observed in a certain sense, with different local variations, both in changes in the context of the lexicon and in the direction of its pronunciation, while in the identity sense, some lower-land authors even used to call *biblical Czech* the *Slovak* or *Biblical Slovak language* (see Botik 2011).⁴²

The compactness and cohesion of specific Lower Land Slovak communities in different enclaves was therefore primarily a result of the confessional belonging of its inhabitants. In this context, as noted by Eva Krekovičová, a Slovak ethnologist, the Evangelical Church – by establishing *biblical Czech* as the liturgical and written language in the Lower Land – played a key role in the survival of the Slovak language, the Slovak form of identification and a whole series of different Slovak cultural elements in this region (see Krekovič 2000). In other words, the established church organization in the *Lower Land* region, which acted in specific locations in the form of church municipalities – assemblies (*cirkevny zbor*) with parochial councils, so-called *Presbyteries*, played a crucial role in the overall development of communities, especially in the field of education, but was also practically crucial for all other aspects of the life of individuals within the community, and the very community as a whole (Obšust 2015, 14). Constructed on this principle, evangelical confessional affiliation quickly after the arrival of Slovak colonists in the new environment became a key part of their individual and group identities, i.e. the basic cohesion factor, which, among other things, to a certain extent had the function of the holder of “moral laws” as well as “traditional law” within communities, i.e. specific places inhabited by the Slovaks.

ten in them (Obšust 2015, 13). This tendency to write important dates, family trees, speeches from funerals, baptisms, and others to church books of believers that were used practically daily, was present and visible on the entire area of *Lower Land* (see: Botik 2011).

⁴² Apart from fixing a whole series of local customs through which the significance of the religious identity for different Slovak communities in *Lower Land* in the past is reflected (see: Krekovič 2000), the importance of these books is also reflected in the context of the individual piety both in daily prayers and through prayers related to curing from disease, yield, harvest, against hail, weather, etc. (see: Botik 2011).

The history of the Slovak Evangelical Church of the Augsburg religion (Slovenská evanjelická augsburského vyznania cirkev), in the places inhabited by the Slovaks in the territory of today's Serbia, as well as in the wider area of the *Lower Land*, is pervasive and its consideration certainly goes beyond the scope of this publication. However, in order to better understand the crucial significance of the Lutheran confessional identity in the Slovak communities in the area of the *Lower Land* which was previously indicated, it is necessary to briefly summarize some basic constellations in specific temporal and spatial contexts related to the migration of Slovak Lutherans to wide spaces of the *Lower Land* and, therefore, the territory of Serbia. After signing the Treaty of Karlowitz in 1699, as well as the Treaty of Pozařevac in 1718, the entire territory today occupied by AP Vojvodina became an integral part of the Habsburg Monarchy. Devastated and demographically poorly populated areas that became an integral part of the so-called Military border, or parts of civilian, that is, County authority, began to be settled since 1690 by the population of Serbian ethnic origin, which culminated in 1740. Nevertheless, in spite of this historically and sociologically specific migration balance, many parts of today's AP Vojvodina remained uninhabited. Political, dogmatic-confessional and exclusive approach to Roman Catholic faith and the absence of tolerance towards other confessions of the then Empress of the Habsburg Monarchy, Maria Theresa, who ruled between 1740 and 1780, consequently caused strengthened intensity of the counter-reform process. The tendentious and rather aggressive advocacy of Maria Theresa in the context of spreading the influence of the Roman Catholic Church and converting the population of other confessions into Roman Catholicism through a whole range of strategies, including financial incentives and social privileges, caused the various forms of revolt that led to migration in the part of the non-Roman Catholic population. Thus, for example, a significant number of Serbs moved out of the southern parts of the Habsburg Monarchy to Russian Empire in the mid-eighteenth century, in the area called Nova Srbija and Slavenosrbija (see Kostić 2001). The consequence of these migrations, i.e., emigrations, was the demographic emptying of strategically significant areas of the Habsburg Monarchy at its border with the Ottoman Empire. Consequently, the emigration of the population from these areas resulted in an extremely unfavorable demographic, but above all a military-strategic position of the Habsburg monarchy, which also led to the weakening of Maria Theresa's dogmatic attitude in the context of her attitude towards other confessions that existed in the Monarchy. Name-

ly, for strategic reasons, a degree of tolerance towards the religious freedoms of members of other confessions in the southern parts of the empire grew, creating preconditions for settling in these areas of inhabitants who lived in the parts of the Habsburg Monarchy where the counter-reformation process was intense. Together with her son, Joseph II (Joseph II Benedict August Johann Anton Michael Adam von Habsburg), as a co-ruler, Maria Theresa began to encourage the settlement of the southern parts of the Habsburg Monarchy, especially the Military boundaries, by the non-Roman Catholic inhabitants. This was done through a series of political decisions that reflected a greater degree of tolerance towards their confessional affiliation. These strategic and political moves resulted in the settlement of the southern areas of the Habsburg Monarchy by various nationalities and members of various confessions, including the Slovaks of Lutheran confessional affiliation. However, it was not until the passing of the Patent of Tolerance in 1781 by Joseph II equalizing the status of all Christian confessions in the Habsburg Monarchy (Lutheran, Calvin and Orthodox) that the religious freedoms of all Christian churches were fully exercised, at the same time restricting the then enormous the influence of the Roman Catholic Church.

Although the Lutheran church municipalities actively operated in both the religious and the educational context since the settling of the Slovaks on the *Lower Land*, only after the foundations of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes there was a need for the establishment of a special diocese. Thus, in 1921, Slovak Evangelical Church a. v. was formed in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. By the beginning of the sixties of the 20th century, the seat of the diocese was in Bački Petrovac, while today's seat of Slovak Evangelical Church a. v. is located in Novi Sad. In fact, in the institutional sense, Slovak Evangelical Church a. v. was initially formed (organized) in this region with a national prognostication, when numerous church municipalities that operated in this area since the settlement of the Slovaks were unified in a unique umbrella organization – *Slovak Evangelical Church a. v. in the Kingdom of Serbs of Croats and Slovenes*.⁴³

⁴³ In addition to the Slovak Evangelical a. v. church, there was also a German Evangelical a. v. church (the official name since 1931) formed not long after the organization of the Slovak one, whose believers were mostly Germans and to a lesser degree of Hungarian and Slovenian nationality. Some of the reasons for the separation of the German Evangelical Church, in addition to the linguistic ones, were national, reflected in a series of disagreements between the Lutheran Slovaks and the Lutheran Germans in the period between the two world wars, which ultimately resulted in the creation of two evangelical a. v. churches conceived on national grounds (see: Бјелajaц 2003, also: Kuburić 2010).

From the foregoing, it can be concluded that in the past, the confessional identity, in addition to the local one, actually represented the primary level of identification of individuals with the community of the *Lower Land Slovaks*, while today it has a far less pronounced function, although it still represents an essential form of identification, especially among elderly members and members of the Slovak national minority in Serbia (see Obšust 2015). *Slovak Evangelical Church a. v. in Serbia* in the contemporary context represents, as in the past, a specific form of Slovak national church, since in all the church municipalities the worship services are performed solely in the Slovak language and its members in Serbia are dominantly the members of the Slovak national minority. In this sense, *Slovak Evangelical Church a. v. in Serbia* was an crucial institutional pillar which in the past had a multifaceted influence on, and still in some way affects the preservation of the national identity of the Slovak community in Serbia.⁴⁴

Slovak Folk Festival as a Reflection of the National Identity of the Slovak National Minority in Serbia

In addition to the Slovak Evangelical Church A.V. and Grammar School in Bački Petrovac, the Slovak Folk Festival, which was first held in 1919 in Bački Petrovac as the cultural center of the Slovaks in the then Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, plays a vital role in the institutional framework of Slovaks manifestations in Serbia. At the first festival, held on August 28, 1919, a significant number of Slovaks from different parts of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes gathered on the occasion of agreeing on the selection of Slovak delegates who were supposed to go to the “National Representation Office” in Belgrade as part of the preparations for establishing a Slovak high school, i.e. lower grammar school, and the purchase of adequate literature for teaching therein. In this sense, the founding of the Grammar school, as well as the launching of the Slovak Folk Festival, were in fact inspired by the same initiative that emerged in a small local environment in the then favorable social and political context.

⁴⁴ On reflections of Lutheran confessional identity in a contemporary social context among members of the Slovak National Minority in Serbia see: Obšust 2015.

Since its establishment, this manifestation has undergone various re-organizations and upgrading in terms of its program, but has practically from the very beginning become a form of a crucial all-national celebration of members of the Slovak national minority in the area of Vojvodina, that is, Serbia, or the then Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. From the very beginning or the founding, the concept of the Festival covered a wide range of events. In the beginning, the festival was started with falcon flights, which in the social and the then political context clearly points to their national, philoslavlic, and pan-Slavic ideological character.⁴⁵ Thus, already the second festival held on September 21 and 22, 1920, took place in the organization of the “Sokolsko jedinstvo.” Over time, sports activities at the festival were intensified, which was particularly pronounced during the twenties and thirties of the twentieth century. However, since its inception, the festival had been conceived on a national basis, so in addition to sports, entertainment and cultural programs, they considered numerous issues important for the identity and existence of Slovaks in this region.

In the Archives of Vojvodina, there is material evidencing the program of the Slovak Folk Festival during the thirties. On this occasion, two documents related to the Slovak Folk Festival in 1937 and 1939 will be pointed out. A letter and a report from 1937 sent to the Administrative Department of the Royal Bank Commission testify to the planned program of the ceremony, i.e. provide an insight in the form of a short report into how the planned programs unfolded.⁴⁶ According to this program plan and report (Appendix 3), Slovak Folk Festival was visited by numerous guests from Slovak settlements and guests from abroad, such as numerous “most important and distinguished personalities” from Czechoslovakia. Various meetings of *Matica slovenská* and the associations of “Czechoslovak Academics” were held⁴⁷. The report states that students attending the Festival, including about twenty students from Czechoslovakia, criticized the work of this association, pointing to the material problems of the students encountered during the studies. Also, a powerful polemic took place in the context of the work of *Matica slovenská*, primarily on the issue of certain current political prob-

⁴⁵ On the character of the Slovak Folk festival in the context of its importance as public (falcon) exercises in the period between the two world wars see: Babiak 2005.

⁴⁶ Archives of Vojvodina, Novi Sad, F. 126, Royal Bank *Commission* of the Danube Banovina, 53780/1937.

⁴⁷ Archives of Vojvodina, Novi Sad, F. 126, Royal Bank *Commission* of the Danube Banovina, 53780/1937.

lems. In addition to this, at the festival, there was a falcon flight, a football game, as well as a theater performance of “Ljudi na santi” by L. Vinter. The report ends in a Slavophilic tone, highlighting the closeness of Czechoslovakia and the Kingdom of Yugoslavia, that is, of the Slovaks and the Serbs. The letter from 1939 sent to the Administrative Department of the Royal Bank Commission is a notice to the Administration of the planned festival program with the schedule, while the descriptive report made after the event, written in a specific national and Slavophilic tone, informs the administration how the event went.⁴⁸ From the contents of these documents (Appendix 4), it can be seen that in 1939 the festival program included, among other things, the following: meetings of various committees of Matica slovenská; assembly of Czechoslovak academics in Yugoslavia; lecture by Risto Kovijanić on “Slavic Ideology of Jan Kolar, Ljudevit Štur and Šafarik”; assembly of Czechoslovak women in the Kingdom of Yugoslavia; falcon maneuvers; theater performances “The Bear” by Chekhov, “Incognito” by Palarik and “Kijavica” by Nušić; discussions on the work program and reports of Matica, football matches, etc. Based on this program, as well as reports, it is possible to draw data on the political and national character of the festival, as well as the entertainment and sporting contents that accompanied them. The supranational, i.e., the Slavophilic and Pan-Slavic character of the festival is testified to by the lecture given by Risto Kovijanić⁴⁹ about the Slavic ideology of the key pillars of the ideology of (all-)Slavic mutuality and of the Pan-Slavic tendencies.⁵⁰ After all, the report of the Deputy District Chief himself states that the entire program (in translation) “unfolded in a tone of Slavic fraternal mutuality and the all-Slavic ideology”, and that (in translation) “this national festival of our Slovaks was held in the spirit of full loyalty to our country and cheering to the free country of Yugoslavia and singing both Yugoslav and Slavic hymns.”⁵¹ The entire report was written with a pronounced political tone reflecting the general political situation in 1939, so among other things, it is noted that at the festival, the greeting telegram of *Edvard Beneš*, “the former President of Czechoslovakia” sent from London where he was located after the occupation of Czechoslovakia

⁴⁸ Archives of Vojvodina, Novi Sad, F. 126, Royal Bank *Commission* of the Danube Banovina, 53501/1939.

⁴⁹ On the life and work of Risto Kovijanić see: Kuzmanović 2005, 2011, 2016.

⁵⁰ On Slavic ideologies in general, Ljudevit Štur’s Pan-Slavism, (all)Slovenian mutuality of Jan Kolar and Slavophilic tendencies of Pavel Jozef Šafarik see: Obšust 2013, 2014.

⁵¹ Archives of Vojvodina, Novi Sad, F. 126, Royal Bank *Commission* of the Danube Banovina, 53501/1939.

by nationalist socialist Germany. From the briefly presented contents of the mentioned archival material, it is possible to obtain a picture of the program concept of the festival during the interwar period. In general, in addition to sports and cultural activities, debates had been held since the very establishment of the festival on various topics related to the existence of the Slovak national community in these regions. The festival grew into a leading manifestation of the Slovaks in Serbia, or then Yugoslavia, already a decade after they first had taken place. This is evidenced by the fact that in 1928, the success of the previous ten events was valued. On that occasion, teacher Jan Čajak concluded that (in translation) “the festival is undoubtedly the most important event in the life of the Slovak people, speaks in favor of national belonging, of the cordial sense of gratitude and a strong will.”⁵² It is this Čajak’s statement that at the same time represents the all-national and pronounced identity significance of this manifestation, viewed through today’s prism of observation as a manifestation with the expressed whole-national character of the Slovak national minority in Serbia.

The initial tendency related to its establishment also testifies to the all-national character of the Slovak Folk Festival. That is, the idea of the concentration of the Slovaks from all parts of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, at least once a year in one place, to see one another, to talk to one another, to have fun and to establish new friendly contacts and in general to meet in the common circle, came from teacher Julius Kubanji who determined Bački Petrovac as the center (metropolis) of Yugoslav Slovaks for the place of encounter (Babiak 1995, 515). It is precisely this initial idea of the concept of the Slovak Folk Festival that has survived to this day, regardless of the interruptions in the organization, or the perennial hiatus when the festival was not maintained. Certainly, since its establishment, the August festival had combined a wide spectrum of different visitors to Petrovac and, over time, apart from the undeniable Slovak national character, they have adopted a prominent specific related to the local identity of the residents of Bački Petrovac. Although it was established in 1919, it was not maintained during the Second World War as the Hungarian occupying authorities did not find it appropriate. It was renewed in 1945, but a perennial pause followed after only a few years of regular marking. From 1953 to 1990, the festival was not held because it had an accentuated national dimension, which certainly did not correspond with the official ideological imaginarium of

⁵² <https://www.slovackizavod.org.rs/sr/manifestacije/slovacke-narodne-svecanosti>, accessed on June 18, 2019.

socialist Yugoslavia. In this sense, in order to properly perceive the identity of the festival as an all-national manifestation, it is necessary to distinguish among three chronological periods: the first, from 1919 to 1939, the second, from 1945 to 1953, and the third that began with the renewal of the festival in 1990 and which continues to this day. While in the interwar period, in addition to the national one, the festival had a pronounced Slavophilic character, which was best reflected in having falcon flights, as well as other programs, since the year of 1990, the festival has been characterized by the exclusive national character, that is, the characteristics related to the receptions and manifestations of collective identity of the Slovaks in Serbia. Of particular interest is the second chronological period, determined between 1945 and 1953, when the festival, by its conception, certainly upon a plan, took on an additional socialist, i.e. a new political dimension, which was also reflected visually in the special graphic designs of the festival poster (Appendix 5). It is this period from the end of the Second World War to the abolition of the festival that seems particularly interesting, given the influence of the new ideological system of the newly formed political entity on the concept of manifestation, which was basically bearing the national sign. In other words, in this period, the concept of manifestation was instilled ideas and slogans relating to socialist Yugoslavia, the cult of Josip Broz Tito, the conception of brotherhood and unity, etc. At the same time, old ideological concepts, like the one about Slavic mutuality, remained, but they were reflected and interpreted against the official ideology of the FPRY. However, in spite of the introduction of this new political and ideological habitus, due to the strong national sign, the festival was not adequate for the then ideological and political system, which ultimately resulted in abolition, as well as the abolition of *Matica slovenská*, which will be pointed out later in the text. At the same time, after the Second World War, at the festival there was, among other things, a debate about the lack of cultural workers, the isolation of intellectuals within the counseling of cultural and educational workers, and at the beginning of the fifties, of the insufficient media coverage of this event as well as the decline in interest in it. In the end, the organization around the festival fell into crisis, so there was also a discussion about moving this event to Kovačica. The third, i.e. the new period, which begins with the renewal of the festival, in which it is conceptually characterized by the specific official dimension related to the Slovak national minority in Serbia, is also marked by the fact that since 2009 the festival has been designated by the National Council of the Slovaks in Serbia as (in translation) “the holiday of all Slovaks

living in Serbia.”⁵³ During the period of the festival, the media in the Slovak language that exist in the Republic of Serbia, both printed and electronic, devote considerable attention to the programs of this manifestation.⁵⁴

Slovak Folk Festival represented and still represents the place of gathering of numerous members of the Slovak national minority and some form of all-national manifestation with a series of programs related to nurturing the so-called Slovak traditional culture in this region. At the same time, it is in close correlation with Jan Kolar Grammar School, since former students of this grammar school, but also numerous Slovaks from Slovakia and other countries, as well as Slovaks from Serbia who live and work in Slovakia, very often gather at the ceremony. In this sense, the Slovak Folk Festival is a national festivity, while Bački Petrovac represents a specific place for gathering of Slovaks in Serbia during August when the festival is held.

As has been emphasized several times, at the festival, different initiatives have often been launched in the context of debates on national, political and cultural issues. Thus, during the 1932 Slovak Folk Festival, a constitutive meeting of Matica slovenská in Yugoslavia was held in the building of the Grammar School in Bački Petrovac (Appendix 6).⁵⁵ Therefore, in the initial context of its founding, the very origin of Matica slovenská is related to Bački Petrovac, but in the spatial and conceptual sense, also to Jan Kolar Grammar School and the Slovak Folk Festival.

The Importance of Matica slovenská as the Most Significant National Institution of the Slovaks in Serbia

On this occasion, there will be no consideration of the history of Matica slovenská activity in Serbia, since this topic has been processed and printed

⁵³ <https://www.slovackizavod.org.rs/manifestacije/slovacke-narodne-svecanosti>, accessed on June 18, 2019.

⁵⁴ The most representative picture of this is given by the editions of the Slovak weekly *Hlas ľudu* from 1990 to the present, specifically the August numbers of this newspaper, which pay much attention to the thematic programs of the ceremony. Also, the situation is similar with informative and other television broadcasts of RTV in the Slovak language. In the context of the 100th anniversary of the Slovak Fols Festival, in June 2019, a series of newspaper articles dedicated to the history of the Festival was published.

⁵⁵ Also, during the 26th Slovak Folk Festival held in 1949, a museum was opened for which the exhibits were collected through the work of cultural and artistic associations, and which later grow into the Museum of Vojvodina Slovaks as another cultural institution based in Bački Petrovac.

in a number of publications, that is, it goes beyond the thematic focus of this study. In this sense, this publication will only briefly point to the basic aspects relating to the importance of *Matica slovenská* in Serbia in the context of its importance for the national and other forms of collective identities of the Slovaks in these regions.

As already mentioned, *Matica slovenská* in the Kingdom of Yugoslavia was founded in 1932. The initiative for its formal founding originated from the tendencies of the Slovak intellectual elites who had gathered at Slovak Folk Festival since 1918. It was formed with the intention to establish an umbrella organization that would be the most important national institution of the Slovak community in contemporary Yugoslavia, and which would be dedicated to deepening contacts between the Slovaks in Yugoslavia and the Slovaks in Czechoslovakia. Certainly, the idea of founding *Matica* among the *Lower Land Slovaks* is considerably older, going back to the second half of the nineteenth century (see Sirácky 2012, 11). The founding of *Matica slovenská* in the Kingdom of Yugoslavia was preceded by gathering various collections of ethnological items and literature in the villages inhabited by the Slovaks, while the very preparation for its founding was closely related to the operation of *Matica slovenská* in Martin (Slovakia), which was founded modeled on *Matica srpska* in 1863.⁵⁶ The founding of *Matica slovenská* in Yugoslavia on May 18, 1932, was participated by the Slovaks from different villages, 132 of them. Immediately after its establishment, *Matica* had 350 regular members. The first president was Dr. Jan Bulik, and Vice President

⁵⁶ The first idea of establishing *Matica slovenská* is found in the letter of Pavel Jozef Šafarik addressed to Jan Kolar in 1827. Šafarik was inspired by the work of *Matica srpska* which was founded in 1826 as the first institution of this type in the Slavophonic environment. *Matica slovenská* is actually a whole-state Slovak cultural institution based in the Slovak city of Martin. It is a conservative and deposit library that stores Slovak documents relating to Slovaks and Slovakia. The powers of this institution are managing and storing book funds, working in the area of restoration, conservation, copying and digitization of documentation, managing catalogs, library monographs and coordinating their work. The history of *Matica slovenská* is dynamic and closely related to the Slavophonic traditions, as well as to the processes of Slovak national emancipation. Also, it is in close correlation with Serbian-Slovak relations. Its activity was suspended on April 6, 1875, while on 12 November the same year it was dismissed on the initiative of the contemporary Hungarian nationalist circles, when all its property was seized. Upon the interpellation of Serbian MP in the Hungarian Parliament Svetozar Miletić on the occasion of stopping the activity of *Matica slovenská*, Minister President Count Koloman Tisa responded that he did not know any Slovak people in Hungary and that *Matica slovenská*'s activity was anti-patriotic and anti-state. *Matica*'s activity was restored only in 1919 after the fall of the Austro-Hungarian Empire, i.e. after the formation of the First Czechoslovak Republic.

was Samuel Starke, one of the key promoters of the idea of establishing a grammar school in Bački Petrovac, the bishop of the Slovak Evangelical Church a. v. from 1933 and the President of Matica slovenská in the Kingdom of Yugoslavia since 1935.

Since its establishment, in addition to intensifying contacts between the Slovaks in the Kingdom of Yugoslavia and the Slovaks in Czechoslovakia, Matica slovenská in the Kingdom of Yugoslavia should also preserve the national identity of the Yugoslavian Slovaks, which it did during its operation through a series of activities. Thus, from the very beginning, the few Slovak intellectuals in Bačka, Banat and Srem engaged in the all-Slavic national-cultural and political activities, striving to act in terms of attitude on (in translation) “the unity of supporters of Slovak people and life” (cited in Bartalská 2012, 13). The Archives of Matica slovenská in Martin contains a large fund of archival material which testifies to the correspondence and multidimensional cooperation between Matica slovenská in Slovakia and Matica slovenská in Yugoslavia in the chronological range from 1932 to 1948 when Matica slovenská was abolished in the FPRY as an institution with a clear national sign which, by its concept, was not suitable for the then ideological premises of the newly formed political entity. Its activity was restored only in 1990 under the name Matica slovenská in Yugoslavia and was later renamed, following political circumstances, as Matica slovenská in Serbia. It still operates today under this name in a dedicated building in Bački Petrovac. A short chronological cross-section of Matica slovenská in Serbia, or Yugoslavia, can be divided into three periods: first, from its foundation in 1932 to 1941; second, which is set into the time frame between 1945 and 1948, and third, from 1990 to the present. In this chronological scheme, there are two gaps when Matica did not work during the Second World War and from 1948 to 1990.⁵⁷

In its funds, the Archives of Vojvodina keeps a number of important documents related to the functioning of Matica slovenská in Yugoslavia, the most significant of which are certainly “Minutes of the Founding General Assembly of Matica slovenská in Yugoslavia”, held on August 14 and 15, 1932 in Petrovac, or approval the rules of “Matica slovenská in Yugoslavia” (Appendix 7).⁵⁸ Judging by the content of this significant document, which

⁵⁷ For more on the activity of Matica slovenská in the Kingdom of Yugoslavia, see Sirácky 2012; Bartalská 2012; Labáth 2012 and Podhradský 2012.

⁵⁸ Archives of Vojvodina, Novi Sad, F. 126, Royal Bank *Commission* of the Danube Banovina, II–3087/1933.

is actually the founding act of Matica slovenská in the Kingdom of Yugoslavia, the ceremonial act of establishing Matica slovenská in Petrovac was attended by more than 1500 persons of the first day, 200 of which there were the members.⁵⁹ The minutes also provide insight into the important persons who attended this event, the election of the president, vice-president, and secretary, about the participants of the founding assembly sending greeting telegrams to King Alexander I Karađorđević and President of Czechoslovakia Tomáš Garrigue Masaryk. From the content of this document, it is learned that the “Hey Slovaks” anthem was performed at the founding assembly and that the festivity, the founding assembly, was attended by numerous delegations and civil servants from the Kingdom of Yugoslavia, as well as from the Czechoslovak Republic. In addition to the aforementioned document, the Archives of Vojvodina preserves the archival material related to the functioning of Matica slovenská, such as the one in which the Matica slovenská founding board informs the Educational Department that the main founding assembly of Matica slovenská will be held on August 14, 1932 in Bački Petrovac,⁶⁰ or a document stating that Matica slovenská in Yugoslavia, headquartered in Petrovac (Bačka), informs the Department that the national ceremony will be held on October 30 in organization of Matica slovenská and the Slovak Evangelical Church in Yugoslavia to celebrate the 25th anniversary of the famous “Kovačica process.”⁶¹ This letter reminds that 97 Slovaks were tried and convicted for violating the worship in Hungarian in the “Slovak Church,” with the Educational Department asking “to allow the teachers of Czechoslovak classes in primary schools to be absent to attend” the congress planned to mark this anniversary.⁶² In addition to the aforementioned, another interesting letter is the one sent to the Royal Bank Commission stating that Czechoslovak MP Juraj Slavik visited Bački Petrovac to meet the President of the Matica slovenská in Yugoslavia Dr. Janko Bulik and bishop Starke Samuel, and that he also visited the Grammar school, the premises of Matica slovenská, the church, the printing house, the Grammar school and the headquarters of the National Unity (*Narodna jed-*

⁵⁹ Archives of Vojvodina, Novi Sad, F. 126, Royal Bank *Commission of the Danube Banovina*, II-3087/1933.

⁶⁰ Archives of Vojvodina, Novi Sad, F. 126, Royal Bank *Commission of the Danube Banovina*, IV-44156/1932.

⁶¹ Archives of Vojvodina, Novi Sad, F. 126, Royal Bank *Commission of the Danube Banovina*, IV-57590/1932.

⁶² Archives of Vojvodina, Novi Sad, F. 126, Royal Bank *Commission of the Danube Banovina*, IV-57590/1932.

nota) newspaper.⁶³ The report also states that former Czechoslovak minister and MP Juraj Slavik, who came to the Kingdom of Yugoslavia as a representative of Czechoslovakia to attend the international conference, during his visit to Bački Petrovac gave the following statement to the editor of the National Unity (in translation): “I was in Petrovac only briefly, and I could not come into contact with our Slovaks, but I realized that you are good Slovaks from the looks, songs and handshakes. By looking at the youth, I became convinced of the optimism that serves the small nation. Our future will come, and we in Slovakia⁶⁴ and you here in Yugoslavia need to make sure we are nice and good and ensure a better life for our generation.”⁶⁵ From the content of this letter, information can be drawn on, among other things, the activity of *Matica slovenská* in the context of its maintaining contacts with prominent Slovaks in Slovakia, or then Czechoslovakia.

Since its founding, the basic aims of *Matica slovenská* have been related to the development, manifestation and promotion of the collective rights of the Slovak people in Serbia, the manifestation and preservation of the national identity and “national consciousness” of the Slovaks in the field of education, science, culture and art, publishing, public information, etc. In this context, *Matica slovenská* in Serbia (formerly in Yugoslavia) represented and represents a form of umbrella organization for nurturing and affirmation of the Slovak national identity of members of the Slovak national minority in these regions. Therefore, it represents, at least in an official sense, an institution of crucial importance for the Slovaks living in this region. The prominent institutional role of *Matica* is also testified to by the fact that it is in a very close historical correlation with the most important national manifestation of the Slovaks in Serbia, that is, that today *Matica slovenská* is the main pillar of the organization of the Slovak Folk Festival in Bački Petrovac, which is the most prominent official manifestation related to the strengthening of the national identity of members of the Slovak national minority in the Republic of Serbia.

⁶³ Archives of Vojvodina, Novi Sad, F. 126, Royal Bank *Commission* of the Danube Banovina, II-66158/1934.

⁶⁴ About Slovakia (remark of the archivist).

⁶⁵ Archives of Vojvodina, Novi Sad, F. 126, Royal Bank *Commission* of the Danube Banovina, II-66158/1934.

CONCLUDING CONSIDERATIONS

The previous pages of this short publication point to the character of the Slovak Evangelical Church a. v. and Lutheran Confessional Identity, Jan Kolar Grammar School, Matica slovenská, as well as the Slovak Folk Festival in the context of the official maintenance and expression of the specific national identity of the Slovakian community, which has existed in the territory of Serbia for more than two and a half centuries. At the end of this study, it is necessary, in the shortest terms, to further clarify the complexity of the issue related to the group or collective identities of members of the Slovak national minority living in different locations in the territory of the Republic of Serbia.

In this respect, it is necessary to emphasize that group identity, including the national identity of the Slovaks in Serbia, is not a clearly defined and monolithic category, but a complex phenomenon which, despite some basic segments that relate to a clearly defined ethnic and linguistic substrate, is not actually completely permanent, but has over time passed through active processes of partial recomposition. That is, the group identities of the *Lower Land Slovaks*, observed at the general level, are relatively dynamic categories that originate and originated from the funds of social and political constellations in specific chronological and spatial frameworks. In the light of the foregoing, in the context of the analysis of themes related to the group identities of the *Lower Land Slovaks*, as well as the Slovaks living in Serbia in particular, one must bear in mind the basic fact related to the diversity of the existing levels of identification of members of the Slovak national minority both in the past and in the modern, current context.⁶⁶ That is, although

⁶⁶ These variations in the context of primary identification (local, regional, national and confessional) were also established by anthropological research carried out in several villages and settlements inhabited by members of the Slovak national minority. During field research conducted with over one hundred respondents of different age, sex and level of education, by the unstructured interview method and observation method with participation in Kovačica, Bački Petrovac, Kisač, Gložan, Kulpin, Pivnice, Aradac, Padina and Novi Sad in the period between 2011 and 2014, a complex set of different forms of identification of respondents ranging from local, regional to confessional and national were identified (see: Obšust 2012, 2015).

viewed from the outside, the Slovaks community in Serbia is quite clearly defined primarily by the linguistic component used to decisively manifest the national one, i.e. although the Slovak community is defined and separated from others by specific elements of the so-called *traditional (folk) culture*, and, to a considerable extent, by the confessional identity and certainly the particular linguistic specific, the collective identity of the Slovaks in Serbia is not singular and consists of a whole series of internal variations and depends on the broad fund of social and political factors, but also on the particular temporal and spatial context (Obshust 2015, 6). Thus, the group identities and primarily the national identity of the Slovaks in Serbia, as the most pronounced and most visible form of identity that, viewed from the outside, acts in a compact and clearly defined manner, but actually contains a whole series of elements interwoven primarily with local and regional, but also with confessional forms of identification. By examining the group identities of the Slovaks in Serbia through field research, media content and the study of certain thematic groups on social networks, the statement S. Hall on identity fluidity is confirmed. In other words, it can be noted that the different collective identities that exist among the members of the Slovak national community in Serbia, after all like all group identities, are variable categories with interconnected internal layers, no matter how consistently and concisely they behave externally. Collective identities, as non-existent dynamic categories, are not singular but are constantly exposed to the processes of multiplication and merging (see Hall 2001) and arise through various antagonistic discourses and practices that often intertwine and overlap (see Eriksen 2004, also Smith 2010). As such, they are often fluid, that is, “conjunctural” (see Clifford 1988, 10–11), which is why they must undergo continuous processes of renewal and determination. Therefore, identities should always be considered as a question of identification, and identification always contains a dialog base (see Bauman 1999). It is precisely through the examination of different identifications of members of the Slovak national minority that an internal level of overlapping and diversity can be determined, which certainly does not exclude the currently dominantly accentuated national and confessional identity. In other words, regardless of the internal fluidity of the collective identities of the Slovaks in Serbia, their ethnic, linguistic and certainly confessional component is clear and unambiguous, but even thus organized, it certainly depends on the individual. From the period of the creation of the first Slovak enclaves on the territory of *Lower Land*, the form of identification has changed and varied depending

on the particular local context. In this sense, it was very often formed relative to other, surrounding ethnicities. So, there always had to be a concept of the *Other* no matter how emphasized it was.

In the context of collectivity, the national identity has certainly been present already from the establishment of the enclaves in the *Lower Land* area, although apart from the confessional one, the local identifying premise was the most prominent during the nineteenth century (see Divičanová 1996). Nevertheless, it was secondary to the primary forms of local and confessional identification. Over time, from the end of the nineteenth century, the national concept of identification gradually intensified, that is, on the territory of *Lower Land*, it became dominant at the beginning of the twentieth century, which is reflected in, among other things, the launching and content of *Dolnozemský Slovák* magazine. After 1918 and the formation of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, it was rather pronounced and manifested through a series of reflections. The establishment of institutions such as the Grammar school and Matica slovenská, or the launching of the all-national manifestation of Slovak Folk Festival, clearly represents its external steadiness in this period. In this sense, the establishment of Slovak cultural and educational institutions and national festivals, such as the Slovak Folk Festival, on the one hand represented the result of several decades of consolidation of the Slovak national identity among Slovaks who inhabited these areas, while on the other hand, these institutions and manifestations significantly influenced the further strengthening of the national form of identification among the Slovaks in Serbia and Yugoslavia. In this sense, Matica slovenská, Jan Kolar Grammar School, Slovak Folk Festival, as well as Slovak Evangelical Church a. v. conceived with a national prognostication in these areas, which originated from the previously pronounced confessional identity, can essentially be perceived as the starting point, but also as catalysts, i.e. as institutional pillars of the national identity of the Slovak national minority in Serbia. Archival material relating to the Slovaks, which were pointed to above, clearly confirms this viewpoint.

Based on previous research on the issue of group identities of *Lower Land* Slovaks and all of the foregoing, it can be concluded that the form of some common *Lower Land Slovak national identity* began to be constructed already in the first decades after the immigration of the Slovaks into *Lower Land*. However, it was primarily constructed by an extremely small group of more educated layers of the population and as such had a distinctly limited framework. In addition, for most of the Slovakian rural *Lower Land* pop-

ulation, which practically entirely dealt with agriculture and livestock, this form of identification did not exist at all or was completely marginal relative to the local and confessional forms of identification, as already indicated. However, in spite of this fact, numerous researchers who dealt with various aspects of the history and culture of the *Lower Land Slovaks* stressed that the Slovakian communities in the region of *Lower Land* must be analyzed as a whole in order to take into account the internal specificities of particular communities (Slovak enclaves) in particular locations. Certainly, from the beginning, the fact that the *Lower Land* area was actually comprised of a number of isolated locations or groups of locations, each of which had its own specificities, but which were distinguished by a series of common elements,⁶⁷ was respected. One of the most important authors who studied the history and cultural history of the Slovak communities on the territory of *Lower Land*, historian Jan Siracky, pointed to this fact. He stresses that especially in the period prior to 1918, *Lower Land* has to be regarded as a whole, since it is only in this way possible to study the common as well as specific individual elements of the Slovak communities living in different locations in southern Hungary (see Siracky 1980). The area of *Lower Land*, as a specific form of a unique cultural area, certainly with the specifics of different spaces and micro-locations within it, was pointed to by Slovak ethnologist Jan Botik in the context of his ethnological studies (see Botik 2011). However, regardless of the existence of common elements that connect many Slovak enclaves, which were formed during the colonization process from the second half of the eighteenth and during the nineteenth century on the territory of *Lower Land*, it is very difficult to regard the Slovak community as monolithic in this area, even in the period when it was within the boundaries of a political entity, that is, until 1918. After this period, or the disintegration of the Austro-Hungarian Empire, the Slovak population, both in the territory today occupied by Slovakia as well as in the different regions of *Lower Land*, found itself in different states and in accordance with the new political, social and cultural constellations, took its own development

⁶⁷ According to the opinion of the dominant majority of authors who dealt with the issues of the colonization of *Lower Land*, the place in which during the second half of the eighteenth and nineteenth centuries numerous mutually distant Slovak enclaves were formed that were grouped in three larger zones (around Békéscsaba, Arad in the Romanian part of Banat, and the area of today's Autonomous Province of Vojvodina), and in which at the end of the nineteenth century there were about 140 thousand Slovak colonists (see Siracky 1975), was until 1918 also a separated area from the territory of so-called *Upper Land* i.e. Slovakia.

paths. Therefore, it is not possible to speak of some kind of clearly defined Slovak Lower Land collectivity after 1918, while in the period preceding this year it is visible but contains a whole range of internal varieties. However, on the other hand, *Lower Land*, in the territorial sense, as a separate entity compared to the so-called *Upper Land* or today's area of Slovakia, has been defined and perceived from the beginning as a special unit, or as a single spatial whole with a series of internal subcategories interconnected by various common segments (Obšust 2015, 11).

When it comes to contemporary forms of identification of members of the Slovak national minority, it can be noted that the national form of identification is today most pronounced. In other words, it represents a common reference that manifests collectivity, more precisely a determinant that defines the Slovak national community in Serbia relative to *Others*. In this sense, the reflections of the national identity of the Slovak people in Serbia are quite noticeable at the general level. During anthropological research at different locations, the level of identification perceived was quite different, i.e. a whole series of variations among the subjects was identified. However, the general impression is that the ethnicity of most Slovaks in Serbia, especially those living in locations where the Slovaks represent a relative or absolute majority, is an extremely important, and usually the primary level of identification (see Obšust 2015). This thesis is confirmed by the views of the majority of respondents of Slovak nationality who live in different villages and with whom conversations have been conducted over the past several years. The only exception in this context is Stara Pazova and, to a certain extent, perhaps Novi Sad, which is an urban environment with a specific Slovak community, formed by the migration of Slovaks from different locations.

Without the tendency to delve deeper into this analysis of contemporary forms of identification of members of the Slovak national minority, at the end of this short publication, and in accordance with its thematic concept, it should be emphasized that the maintenance of the national identity of the Slovaks in Serbia is significantly influenced by the extremely rich social and cultural life of this national minority, which is reflected in a whole series of different practices, with Slovak Folk Festival being certainly the most important in addition to a series of other festivals, meetings of writers and theater productions. Also, the rather steady nature of the Slovak communities in most of the locations where the members of this national minority live is based on a whole series of other reflections, with particularly

visible cultural and educational contacts between the Slovaks in Serbia and the Slovaks in Slovakia standing out, especially strengthened in the past two decades. Also, the compactness of communities in some predominantly Slovak villages is conditioned by a still relatively high percentage of endogamy, which, for example, in Stara Pazova or in most other ethnically mixed areas, is not expressed at all, although it was a very noticeable tendency among the Slovak inhabitants of these settlements until the 1960s (Obšust 2015, 17–18). That is, while in some villages today a rather high degree of endogamy is observed, in other predominantly mixed areas in which the Slovaks are not an absolute or relative majority, the exogamy of the Slovakian part of the population is quite emphasized. Observed from today's prism of observation, it is clearly this very high level of endogamy in the various communities of the Slovaks in the region of *Lower Land*, which was exceptionally stressed until the first decades of the twentieth century, that contributed to the survival of most of these communities to the present day to the greatest extent.

БИБЛИОГРАФИЈА
BIBLIOGRAFIA
BIBLIOGRAPHY

- Babiak, Ján. 1995. „Verejné sokolské cvičenia na Slovenských národných slávnostiach medzi dvoma vojnami“. In *Petrovec 1745–1995*, ed. Samuel Boldocký, 515–532. Báčsky Petrovec: Zhromaždenie obce Báčsky Petrovec.
- Bauman, Gerd. 1999. *The Multicultural Riddle: Rethinking National, Ethnic and Religious Identities*. London: Routledge.
- Благојевић, Гордана. 2012. „Наивно сликарство као прича о етнокултурном идентитету Словака у Србији – пример Ковачице“. *Зборник Матице српске за друштвене науке* 139: 185–195.
- Бјелајац, Бранко. 2003. *Пројектантанизам у Србији: урилози за историју реформацијског наслеђа у Србији*, II део. Београд: Алфа и омега.
- Bosić, Mila. 1970. „Pregled nošnje Slovaka u Vojvodini“. In *Tradična kultura vo Vojvodine: zbornik prac z vedeckej konferencie v Novom Sade od 22. do 24. oktobra 1970*, ed. Daniel Dudok, 107–124. Novi Sad: Obzor.
- Bosić, Mila. 1987. *Narodna nosnja Slovaka u Vojvodini*. Novi Sad: Vojvođanski muzej.
- Botik, Jan. 1980. *Slovaci vo svete 1*. Martin: Matica slovenska.
- Botik, Jan. 2007. *Etnicka historia Slovenska. K problematike etnicity, etnickej identity, multietnickeho Slovenska a zahraničnych Slovakov*. Bratislava: Luč.
- Botik, Jan and Botikova, Marta. 2009. „Slovenska komunita v Niređhaze. K formovaniu skupiny Tirpakov“. *Slovensky narodopis* 57: 21–42.
- Botik, Jan. 2011. *Dolnozemski Slovaci: tri storočia vystahovaleckych osudov sposobu života a identity Slovakov v Mađarsku, Rumunsku, Srbsku a Bulharsku*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko.
- Bartalská, Ľubica. 2012. „Matica slovenská v Juhoslávii a jej kontakty s Maticou slovenskou v Turčianskom Sv. Martine v 30 rokoch 20. storočia“. In *80 rokov Matice slovenskej v Juhoslávii / Srbsku*, ed. Samuel Boldocký, 13–21. Kysáč: Matica slovenská v Srbsku.
- Clifford, James. 1988. *The Predicament of Culture: Twentieth-Century Ethnography, Literature, and art*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.

- Црњански, Катарина. 2007. „Словаци у Војводини“. У *Положај националних мањина у Србији: зборник радова за научној скупи одржаној од 24. до 26. новембра 2005*, ур. Војислав Становчић, 619–637. Београд: Српска Академија наука и уметности.
- Divičanová, Anna. 1996. „Vyvojove premeny tradičnej kultury Slovakov v Maďarsku“. In *Atlas ľudovej kultury Slovakov v Maďarsku*, 7–36. Bekešska Čaba: Vyskumny ustav Slovakov v Maďarsku.
- Divičanová, Anna. 2007. „Bekešske Slovane, Pilišania, Tirpaci. Varianty regionalnej a lokalnej identity“. In *Regionalna a narodna identita v maďarskej a slovenskej histórii 18.–20. storočia*, eds. Štefan Šutaj, Laszlo Szarka, 104–109. Prešov: Universum.
- Dugački, Vlatka. 2011. „Slovačke manjinske tiskovine u međuratnoj Jugoslaviji (1918.–1941.)“. *Studialexicographica* 9 (2): 51–84.
- Eriksen, Tomas H. 2004. *Etnicitet i nacionalizam*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Gavrilović, Slavko. 1971. „Naseljavanje Slovaka u Novi Slankamen (1791)“. *Zbornik Matice srpske za istoriju* 3: 105–108.
- Hall, Stuart. 2001. „Kome treba identitet“. *Reč* 64: 215–234.
- Kmeť, Ján. 1987. *Jugoslavensko-slovačke slavističke veze*. Novi Sad: Vojvođanska akademija nauka i umetnosti.
- Kmeť, Ján. 1995. „Gymnázium Jána Kollára v erbovom znaku Petrovca“. In *Petrovec 1745–1995*, ed. Samuel Boldocký, 646–652. Báčsky Petrovec: Zhromaždenie obce Báčsky Petrovec.
- Kmeť, Miroslav. 2010. *Historiografia dolnozemske Slovákov v 19. storočí*. Bekešska Čaba: Vyskumny ustav Slovakov v Maďarsku.
- Kmeť, Miroslav. 2012. *Krátke dejiny dolnozemske Slovákov 1*. Nadlak: Vyd. Ivan Krasko.
- Костић, Мита. 2001. *Нова Србија и Славеносербија*. Нови Сад: Српско-украјинско друштво.
- Krekovičová, Eva. 2000. „K súčasnému stavu spevnosti a identity Slovakov v Maďarsku“. *Slovenska hudba – Revue pre hudobnu kulturu* 26 (3): 355–368.
- Kuburić, Zorica. 2010. *Verske zajednice u Srbiji i verska distanca*. Novi Sad: Centar za empirijska istraživanja religije.
- Кузмановић, Небојша. 2005. *Сусрећање култура (Српско-словачке књижевно-културне везе Риста Ковијанића)*. Бачка Паланка: Логос – ДИС – Матица словачка.
- Кузмановић, Небојша. 2011. *Романтизам у српско-словачким културним везама*. Нови Сад – Бачка Паланка: Мало историјско друштво – Друштво за науку и стваралаштво „Логос“.
- Кузмановић, Небојша. 2016. *Нађеђерска долина смрти Риста Ковијанића*. Нови Сад – Братислава: Прометеј – Spolok Srbov na Slovensku.

- Labáth, Andrej. 2012. „Založenie Matice slovenskej v Juhoslávii“. In *80 rokov Matice slovenskej v Juhoslávii / Srbsku*, ed. Samuel Boldocký, 26–30. Kysáč: Matica slovenská v Srbsku.
- Obšust, Kristijan. 2012. *Refleksije slovenstva i pojedini aspekti identifikacijskih odnosa među stanovnicima naselja Stara Pazova: Sondažna istraživanja*. Beograd: Centar za alternativno društveno i kulturno delovanje.
- Obšust, Kristijan. 2013. *Konstrukcija slovenstva u politici i nauci: Stvaranje (sve) slovenskih tradicija, ideološke koncepcije o slovenskom jedinstvu i njihove refleksije*. Beograd: Centar za alternativno društveno i kulturno delovanje.
- Obšust, Kristijan. 2015. *Prilog proučavanju kolektivnih identiteta Slovaka u Srbiji: grupni identiteti i savremeni oblici identifikacije stanovnika naselja Kovačica*. Novi Sad: Zavod za kulturu vojvođanskih Slovaka.
- Podhradský, Ján. 2012. „Spoločensko-politické a kultúrne zázemie založenia Matice slovenskej v Juhoslávii“. In *80 rokov Matice slovenskej v Juhoslávii / Srbsku*, ed. Samuel Boldocký, 22–25. Kysáč: Matica slovenská v Srbsku.
- Siracky, Jan. 1966. *Stahovanie Slovakov na Dolnu zem v 18. a 19. storoči*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akademie vied.
- Siracky, Jan. 1972. „Slovaci u Vojvodini kao istorijsko-etnografski fenomen“. *Zbornik Matice srpske za istoriju* 5: 109–117.
- Siracky, Jan. 1973. „Slovaci vo Vojvodine ako historicko-etnograficky fenomen“. In *Tradična kultura vo Vojvodine: zbornik prac z vedeckej konferencie v Novom Sade od 22. do 24. oktobra 1970*, ed. Daniel Dudok, 11–21. Novi Sad: Obzor.
- Siracky, Jan. 1975. „Dolna zem a Slovaci. Historicka načrt“. *Slovensky narodopis* 23: 173–182.
- Siracky, Jan. 1980. *Slovaci vo svete I*. Martin: Matica slovenska.
- Siracky, Jan. 1995. „Petrovec 1745 – začiatok osídľovania Slovákov. vo Vojvodine“ / „Osídlenie Slovákov v Petrovci“. In *Petrovec 1745–1995*, ed. Samuel Boldocký, 48–71. Báčsky Petrovec: Zhromaždenie obce Báčsky Petrovec.
- Siracky, Jan. 1996. „Slováci vo Vojvodine: niektore tajomstva ich dvestopäťdesiatročného trvania“. In *250 rokov života slovákov vo Vojvodine: zborník prác z medzinárodného sympózia v Novom Sade a v Petrovci 6. a 7. oktobra 1995*, eds. Nikola Stojanović and Petar Pijanović, 7–17. Beograd, Novi Sad: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva – Spolok vojvodinskih slovakistov.
- Siracky, Jan. 2012. „Matičné tradície u vojvodinských Slovákov“. In *80 rokov Matice slovenskej v Juhoslávii / Srbsku*, ed. Samuel Boldocký, 11–12. Kysáč: Matica slovenská v Srbsku.
- Smit, Antoni D. 2010. *Nacionalni identitet*. Beograd: Biblioteka XX vek.

- Struharik, Juraj. 1971. *Pamätnica – Päťdesiat rokov samostalnosti Slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi v SFR Juhoslávii 1921–1971*. Nový Sad: Biskupský úrad slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi v Juhoslávii.
- Škvarna, Dušan. 2004. *Začiatky moderných slovenských symbolov: k vytváraniu národnej identity od konca 18. do polovice 19. storočia*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela.
- Vrbovský, Samuel. 2005. „Cirkevný zbor v Petrovci“. In *Petrovec 1745–1995*, ed. Samuel Boldocký, 335–351. Báčsky Petrovec: Zhromaždenie obce Báčsky Petrovec.

КОРИШЋЕНА АРХИВСКА ГРАЂА
ZOZNAM POUŽITÉHO ARCHÍVNEHO MATERIÁLU
ARCHIVAL MATERIALS USED

Научно-информативна средства о архивској грађи
Vedecko-informačné prostriedky o archívnom materiále
Scientific-information resources on archival material

- Jakovljević, Milan, i Lajčo Matković. 1991. *Vačko-bodroška županija (1688–1849), Katalog odabranih regesta (1729–1755)*, VIII/2. Novi Sad: Arhiv Vojvodine.
- Јакшић, Дејан. 2005. *Бачко-бодрошка жупанија (1688–1849), Каталог одабраних садржаја докумената (1801–1805)*, VIII/10. Нови Сад: Архив Војводине.
- Јакшић, Дејан. 2008. *Торонџалска жупанија (1731–1849), Каталог одабраних садржаја докумената (1731–1785)*, XV/1. Нови Сад: Архив Војводине.
- Трбојевић, Олгица. 2011. *Торонџалска жупанија (1731–1849), Каталог одабраних садржаја докумената (1786–1790)*, XV/2. Нови Сад: Архив Војводине.
- Matković, Lajčo. 1992. *Vačko-bodroška županija (1688–1849), Katalog odabranih regesta (1756–1770)*, VIII/3. Novi Sad: Arhiv Vojvodine.
- Matković, Lajčo. 1993. *Vačko-bodroška županija (1688–1849), Katalog odabranih regesta (1771–1779)*, VIII/4. Novi Sad: Arhiv Vojvodine.
- Матковић, Лајчо. 1994. *Бачко-бодрошка жупанија (1688–1849), Каталог одабраних реџестра (1780–1784)*, VIII/5. Нови Сад: Архив Војводине.
- Матковић, Лајчо, и Тадија Гросингер. 1996. *Бачко-бодрошка жупанија (1688–1849), Каталог одабраних садржаја докумената (1788–1789)*, VIII/7. Нови Сад: Архив Војводине.
- Матковић, Лајчо. 1997. *Бачко-бодрошка жупанија (1688–1849), Каталог одабраних садржаја докумената (1790–1793)*, VIII/8. Нови Сад: Архив Војводине.
- Матковић, Лајчо. 1998. *Бачко-бодрошка жупанија (1688–1849), Каталог одабраних садржаја докумената (1794–1800)*, VIII/9. Нови Сад: Архив Војводине.

Архивска грађа
Archívny materiál
Archival material

- Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 2, Бачко-бодрошка жупанија, 1772/358–360, Колонизација Селенче и пустара.
- Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 2, Бачко-бодрошка жупанија, 1746/136ф.
- Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 2, Бачко-бодрошка жупанија, 1747/8.
- Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 2, Бачко-бодрошка жупанија, 1764/69.
- Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 2, Бачко-бодрошка жупанија, 1779/428–429.
- Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 2, Бачко-бодрошка жупанија, 1767/806.
- Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 2, Бачко-бодрошка жупанија, 1779/428–429.
- Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 2, Бачко-бодрошка жупанија, 1779/60.
- Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 2, Бачко-бодрошка жупанија, 1779/286.
- Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 2, Бачко-бодрошка жупанија, 1770/1,2.
- Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 11, Торонталска жупанија, Кутија 17/420.
- Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 11, Торонталска жупанија, Кутија 20/851.
- Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 81, Министарство просвете, одсек за Банат, Бачку и Барању, 12899/1919.
- Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 81, Министарство просвете, одсек за Банат, Бачку и Барању, 4217/1919.
- Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 81, Министарство просвете, одсек за Банат, Бачку и Барању, 4217/1919.
- Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 81, Министарство просвете, одсек за Банат, Бачку и Барању, 9490/1919.
- Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 81, Министарство просвете, одсек за Банат, Бачку и Барању, 15150/1920.
- Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 81, Министарство просвете, одсек за Банат, Бачку и Барању, 16035/1920.
- Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 81, Министарство просвете, одсек за Банат, Бачку и Барању, 9200/1919.
- Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 81, Министарство просвете, одсек за Банат, Бачку и Барању, 12470/920.
- Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 126, Краљевска банска управа Дунавске Бановине VIII–81.

- Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 126, Краљевска банска управа Дунавске Бановине VIII–82.
- Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 126, Краљевска банска управа Дунавске Бановине VIII–83.
- Архив Војводине, Нови Сад, Ф.126, Краљевска банска управа Дунавске Бановине, 53780/1937.
- Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 126, Краљевска банска управа Дунавске Бановине, 53501/1939.
- Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 126, Краљевска банска управа Дунавске Бановине II–3087/1933.
- Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 126, Краљевска банска управа Дунавске Бановине IV–44156/1932.
- Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 126, Краљевска банска управа Дунавске Бановине IV–57590/1932.
- Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 126, Краљевска банска управа Дунавске Бановине II–66158/1934.
- Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 183, Комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача у Војводини.

ОСТАЛИ ИЗВОРИ
OSTATNÉ ZDROJE
LIST OF SOURCES

- Čaplovič, Ján. 1928. *Dejiny slovenského evanj. a. v. cirkevného sboru v Kovačici*. Kovačica.
- Jakšić, Milan, i Pavel Jonaš. 2012. *Kovačický proces*. Kovačica – Pančevo: Istorijски arhiv u Pančevu – Mesna zajednica Kovačica.
- Завод за културу војвођанских Словака / Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov (www.slovackizavod.org.rs)
- Hlas ľudu – Informačno-politický týždenník (<https://hl.rs/>)

ПРИЛОЗИ
PRÍLOHY
ANNEXES

Прилог 1 • Príloha 1 • Appendix 1

Зграда гимназије – фотографија из прве половине 20. века.

Budova gymnázia – fotografia z prvej polovice 20. storočia.

Прилог 2 • Príloha 2 • Appendix 2

Одобрење Министарства просвете Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца, одсека за Банат, Бачку и Барању у којем Министар просвете одобрава да се „у Петровцу отвори нижа четвороразредна гимназија“ (Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 81, Министарство просвете, одсек за Банат, Бачку и Барању, 9200/1919).

Schválenie ministerstva osvety Kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slovincov, úseku pre Banát, Báčku a Baranju, v ktorom Minister osvety povoľuje „v Petrovci otvoriť nižšie štvorročné gymnázium“ (Archív Vojvodiny, Nový Sad, F. 81, Ministerstvo osvety, úsek pre Banát, Báčku a Baranju, 9200/1919).

Petrovec, Slovenské drž. gymnázium

MINISTARSTVO PROSVETE
KRALJEVSTVA
SRBA, HRVATA I SLOVENACA
PROSVETNO ODELJENJE

S.N.P.Br.15417

15 oktobra 1919 godine
u Beogradu.

MINISTARSTVO PROSVETE,

odsek za Banat, Bačku i Baranju.

Rešenjem S.N.Br.15417 od 15 ovog meseca Gospodin Ministar
Prosvete odobrio je:

" Odobravam, da se u Petrinji otvori niza četvororazredna
slovačka gimnazija, koja će se za sada izdržavati iz privatnih sre-
stava do mogućnosti prelaska u državno staranje."

O ovome se izveštavate radi znanjai upravljanja.

По наредби Министра Просвете,
НАЧЕЛНИК
Одељења за Средњу Наставу,

Lj. Jubašević

уште.

НАЧЕЛСТВО ОРГАНА НОВОСАДСКОГ
Број 9701/27. год.
5. августа 1937. године.
Нови Сад.

Предмет: Народне свечаности у Вацком Петровцу.

КРАЈЕВСКОЈ НАЈНОЈ УПРАВИ
Управно одељење,
НОВИ САД.

Према допису општинског поглаварства у Вац. Петровцу Нов. Ср., 196/937. г. одржане се и ове године као и редовно и прошлих година народне словачке свечаности са следећим програмом:

I. 7. августа т. г.
у 18 часова седница Школске секције Матице словачке у Југославији,
у 20 часова седница ужег Управног одбора Матице словачке,
у 20.30 часова главна скупштина Удружења Чехословачких академичара.

II. 8. августа т. г.
у 11 часова главна седница школске секције Матице словачке у Југославији,
у 15.30 часова главна скупштина Матице словачке са предавањем Јана Урсона претседника Савеза помоћпривредних и кредитних задруга из Братиславе и народног посланика о задругарству,
у 16.30 часова околске јавне вежбе, на којима учествују околски друштва из Петропца и Околинх места,
у 20 часова позоришна представа "Људи на санти" од Д. Вернера.

III. 9. августа т. г.
у 8 часова седнице резових одбора Матице словачке,
у 10 часова пливачке утакмице,
у 12 часова заједнички ручак на околском игралишту,
у 15.30 часова фудбалска предутакмица,
у 17 часова фудбалска утакмица (Тареква из Бекешчабе - С.П.К. Петровац),
у 20 часова позоришне утакмице. Учествују: шкорт клуб "Татра" Лисач са комадом "Земља" од В. Хурбана; дилетанско друштво из Ковачице са комадом "Еквиниција" од И. Војновића; дилетанско друштво из Ст. Газове са комадом "На летовању" од Мариовничког.

За време свечаности биће народописна изложба.
Пријављени су следећи гости из Чехословачке:

/.

Карол Павлик делегат Матице Словачке из Турча. Са. Мартина, Аурел Штик, уредник листа "Словенски деник", делегат Чешко-Југословенске лиге Др. Јетрих Јозеф генерални секретар Савеза помоћпривредних кредитних задруга, Павел Вацек народни посланик, Јан Обух, директор Савеза земљородничких кредитних задруга.

Из Београда: Др. Владислав Хлавачек секретар Чехословачког посланства
Из Загреба: Др. Светанка професор загребачког универзитета.
То су до сада пријављени гости.
Част ми је о горњем известији ради знања са молбом за авантуалне уште.

Зам. Српског начелника
риотан,
Висарић

5. VII. 1937.

53208

Реферисом. i. насиек и др.
6-17/17, и др. и др.
/

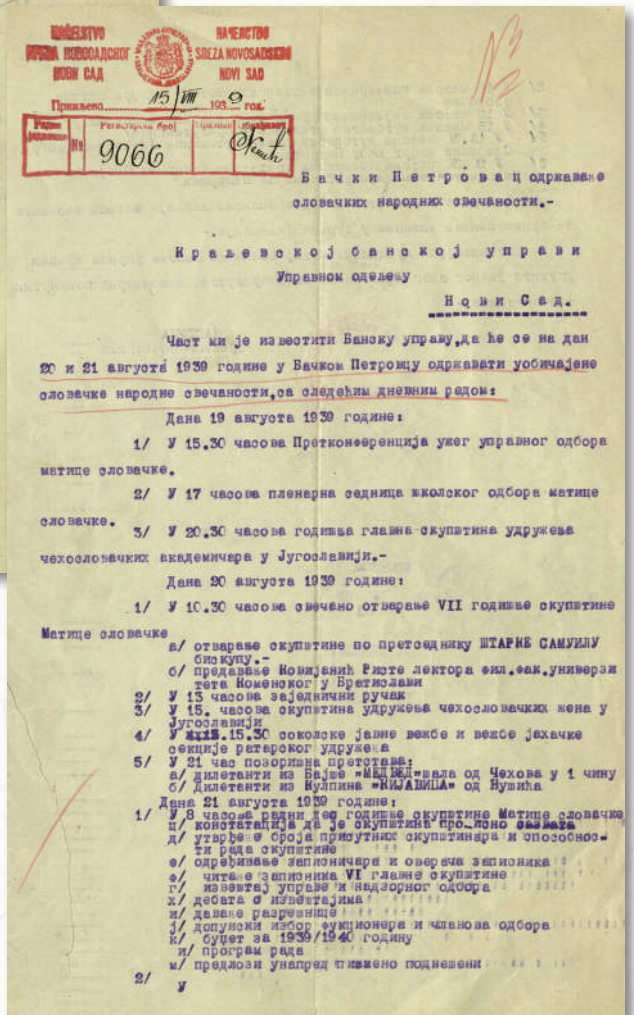
Apprentice Name: p.

Прилог 4 • Príloha 4 • Appendix 4

Допис и извештај из 1939. године упућен Управном одељењу Краљевске банске управе у вези са одржавањем Словачких народних свечаности (Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 126, Краљевска банска управа Дунавске Бановине, 53501/1939).

List a správa z roku 1939 zaslané Správnemu oddeleniu Kráľovskej banskéj správy v súvisе s organizáciou Slovenských národných slávností (Archív Vojvodiny, Nový Sad, F. 126, Kráľovská banská správa Dunajskej bánoviny, 53501/1939).

СРЕСНО НАЧЕЛСТВО НОВОСАДСКОГ СРЕЗА

Број 9086 /1939

22 августа 1939

НОВИ САД.

Предмет: БАЧКИ ПЕТРОВЦИ народне
свечаности извештај.-

КРАЈ. БАНСКОЈ УПРАВИ
отсеку јавне безбедности

НОВИ САД.

Част ми је извести, да је на дан 19, 20 и 21/VIII, 1939
године у Бачком Петровцу подручног ми среза одржана прослава народ-
них свечаности.

Свечаности према одобреном програму и распореду почеле
су у суботу на дан 19 августа 1939 године са претконференцијом
ужег одбора матице словачке затим пленумом икологског одбора матице
словачке и одржањем главне скупштине удружена чехословачких студе-
ната у Југославији. У недељу 20 августа 1939 одржана је пре подне
главна скупштина матице словачке на којој је одржао своје предавање
о Словенској идеологији Јана Колара, Јудевита Штура и Шаварика
професор Риста Новијанић из Београда. Овој главној скупштини матице
словачке председавао је председник исте словачки Скуп Штерке
Самуило из Бачког Петровца. Рећали су се говори појединих чланова
и све се развијало у једном тову Словенске сартке узајамности и
идеологији Свесловенске.-

Поред ових састанака одржана је и конференција удружена
чехословачких жена у Југославији по подне Соколске вежба у вечер
позоршне представе из Вајше и Кулпина.-

У понедељак на дан 21 августа 1939 године одржана је
наставак главне скупштине матице словачке у Југославији и конферен-
ције делегата месних одбора матице, па том банкет на соколском
вежбалишту, ногометне утакмице а у вечер позоршне представе.-

У току ова три дана нису примећене од стране изазланика
овосреског начелства никакве манифестације нити демонстрације
политичког карактера тако, да изазланик овосреског начелства није
морао ни у једном случају да интервенише.-

Од стране Краљевске банске управе изазлат је изазланик
односно заступник бана г Петровић Милан начелник просветног одељења
који је од стране присутних чланова матице словачке (ио топло
поздрављен те је на свакој скупштини акламирао Ђ.В. Краљу Краљевског
Дому Ђ.В. Намеснику Принцу Павлу и осталим Краљевским Намесницима
а отах по том су прочитани и телеграми лојалности и оданости упућени
Председнику Краљевске Владе и другим државним поглаварима. На
скупштини матице словачке прочитани су телеграми упућени од стране
појединих угледних личности из земље и иностранства, те између осталих
г прочитан је поздравни телеграм г Банаша бившег председника
Чехословачке Републике упућен из Лондона.-

Како се из свега види, све народне свечаности наших
Словака одржане су у духу потпуне лојалности и оданости нашој
држави и клицанем слободној земљи Југославији и певанем како
Југословенске тако и словенске химне.-

Предси извештај част ми је уступити Краљевској банској
управи с молбом на повољност знање.-

Заступа среског начелника

Да је овај препис веран свом оригиналу
оверава: ДИМИТРИЈЕ М КНЕЖЕВИЋ с р

Нови Сад 28 септембра 1939

Срески начелник:

Ante Marković

Прилог 5 • Príloha 5 • Appendix 5

Плакат Словацких народни свечаности из 1947. године.

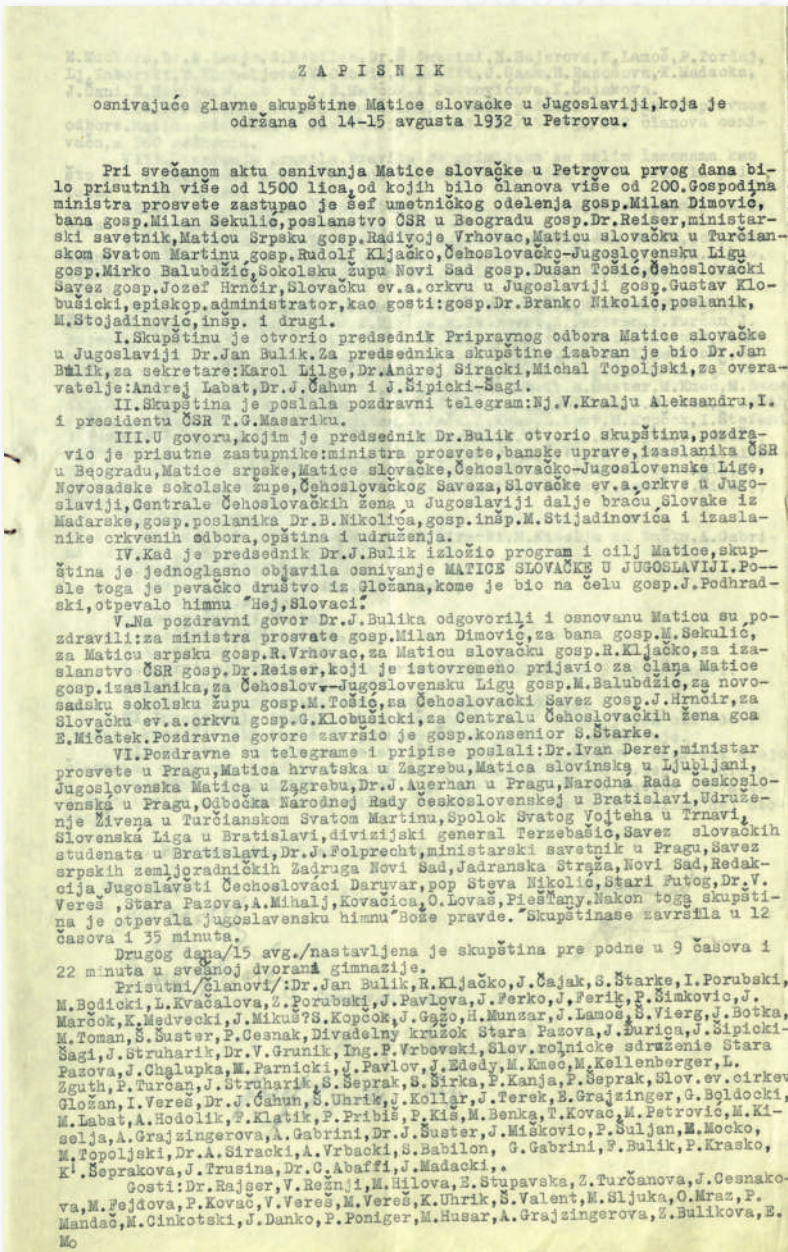
Plagát Slovenských národných slávností z roku 1947.

Прилог 6 • Príloha 6 • Appendix 6

Фотографија оснивачке скупштине Матице словачке у дворишту гимназије Јан Колар у Бачком Петровцу из 1932. године.

Fotografia zo Zakladajúceho zhromaždenia Matice slovenskej na nádvorí Gymnázia Jana Kollára v Báčskom Petrovci z roku 1932.

Прилог 7 • Priloha 7 • Appendix 7

Записник оснивајуће главне скупштине Матице словачке у Југославији (Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 126, Краљевска банска управа Дунавске Бановине II-3087/1933).

Zápisnica zo Zakladajúceho hlavného zhromaždenia Matice slovenskej v Juhoslávií (Archív Vojvodiny, Nový Sad, F. 126, Kráľovská bánska správa Dunajskej bánoviny II-3087/1933).

E. Muckova, Dr. A. Lenjo, G. Babilon, Dr. S. Gabrini, E. Bajerova, K. Lamoš, P. Tordaj, Lj. Zaborski, M. Korbeljova, V. Gabriš, S. Abaffi, J. Šaak, E. Rapošova, K. Madačka, J. Čani, E. Hilova, M. Gabrini, E. Marčok, A. Petrovičova, K. Čajakova.

VII. Predsednik otvara skupštinu, a odmah podnosi referat Pripravnog odbora. Matica slovačka u Jugoslaviji ima dosad 15 avg./132 članova osnivača, a 360 redovnih.

VIII. Utvrđenje pravila. Pravila su primljena sa malim izmenama kao što ih je predložio Pripravni odbor. Ovakvo popravljen tekst pravila priložen je zapisniku.

IX. Izbori predsedništva, odbora i ostalih funkcionara: primljena je bila jednoglasno lista Pripravnog odbora.

Počasni predsednik: Dr. Jan Kvačala, predsednik: Dr. Jan Bulik, podpredsednici: S. Štarke, J. Janiš, V. Hurban, senatori: sekretari: M. Topoljski, G. Lilge, G. Klobošicki, ml. bibliotekar: S. Boldocki, arhivar: J. Maljak, blagajnik: Ing. I. Grunck.

Odbornici: Dr. J. Šuster, A. Lehat, P. Kiš, P. Kukučka, M. Rapoš, P. Kanja, S. Šiška, S. Labat, A. Grajsingerova, J. Marčok, M. Petrovič, J. Častven, F. Turčan, J. Bajedi, J. Gombar, E. Madačka, J. Pavlov, J. Perko, G. Klobošicki, P. Česanak, J. Lomen, O. Buraci, J. Šimo, S. Širka, E. Grajsinger, J. Ferik, P. Šeprek, K. Medvacki, J. Miškovič, P. Berkeš, L. Hajnig, J. Uhrík, M. Ruček, M. Šuster, J. Činčurak, F. Žilavski, J. Horvat, J. Munzar, P. Buljan, A. Hrdolík, A. Dobrik, M. Šuster, M. Kmeč, M. Banský, M. Boldocki, J. Mrova, F. Vlček, O. Lovas, J. Galanta, K. Dolinač, T. Pogran, S. Babik, J. Šipički, Šagi, Dr. V. Veres, J. Burica, S. Jašo, K. Kvas, L. Egut, M. Kopeck, I. Stefani, I. Veres, S. Šuster, S. Skulec, J. Kolar, J. Litavski, J. Vitez, J. Kraljick, F. Jaroši, J. Struharik, M. Pictor, J. Piliš, J. Kukučka, Lj. Jurani, S. Vjerg, F. Petric, A. Litavski, Dr. J. Čaplovic, Dr. J. Čahun, O. Boboš, Dr. J. Struharik, J. Mikuš, O. Mihalj, M. Benka, S. Litavski, Dr. J. Rapoš, J. Petras, J. Roharik, J. Burik, J. Lamoš, J. Šifelj, S. Kvas, M. Roman, M. Židhan.

Kancelnici odbora:

1. za narodno prosvetivanje: Dr. A. Širacki, M. Kiselja za Bačku, A. Gabrini za Banat, F. Klatik za Srem.

2. narodopisni: J. Čajak,
3. narodna ekonomija: Ing. P. Vrbovski,
4. literarni: J. Čajak,
5. pozorišnji: V. Hurban,
6. muzički: J. Podhradski,
7. istarijski: J. Maljak.

Nadzorni odbor: Ing. G. Lačok, predsednik, S. Kopeček, J. Botka članovi.

Sudski zastupnik: Dr. C. Abaffi.

X. Konceptija programa rada ostavljena je odboru.

XI. Investicija imanja: nakon duže diskusije rešeno je, da uži odbor zakupi kuću, što ali treba da podnese širem odboru na odobrenje.

XII. Eventualije: glavna je skupština rešila, da članovi-osnivači svoje članarine mogu naplaćivati i u 100 din. ratama, počevši od 1. septembra. g. s.

Predsednik Dr. J. Bulik zaključio je glavnu skupštinu Matice slovačke u Jugoslaviji u 12. sati i 32 minuta. Prisutni opevali zatim himnu "Hej Slovaci".

U Petrovcu, dne 15. augusta 1932.

Sekretari:

[Handwritten signatures of secretaries]

Predsednik:

[Handwritten signature of the president]

Overavatelji:

[Handwritten signatures of the auditors]

О АУТОРИМА

ДР НЕБОЈША КУЗМАНОВИЋ

Дипломирао је на Катедри за социологију и филозофију на Филозофском факултету у Новом Саду. На истом факултету магистрирао је на Одсеку за српску и упоредну књижевност са темом „Српско-словачке књижевне везе Риста Ковијанића“, а потом одбранио и докторску дисертацију „Српско-словачке књижевне и културне везе у доба романтизма“.

Био је заменик главног уредника новосадског студентског листа *Гаугеамус* и уредник у Књижевној заједници Новог Сада. Радио је у уредништвима часописа *Кровови* (Сремски Карловци) и часописа *Писац* и *Адреса* (Нови Сад). Издавачку кућу *Источник* основао је 1994. и водио ју је до 1998. године. Од 1995. члан је Друштва књижевника Војводине. За главног и одговорног уредника Књижевног клуба „ДИС“ (Бачка Паланка) изабран је 1999. године. Крајем 2001. у Бачкој Паланци основао је часопис за културу, књижевност и уметност *Сунчаник*, чији је главни и одговорни уредник. Такође, од 2003. године је главни и одговорни уредник Друштва за науку и стваралаштво „Логос“. Од 2002. године члан је Матице српске и Матице словачке, а 2012. изабран је за првог председника Друштва чланова Матице српске Бачка Паланка. Од 1997. године радио је у општинској управи Бачка Паланка, на пословима референта за културу, просветног инспектора и начелника за друштвене делатности, да би га Скупштина Војводине 2016. изабрала за заменика секретара за културу, јавно информисање и односе са верским заједницама. Од јула 2018. године директор је Архива Војводине у Новом Саду.

Аутор је више од стотину радова из различитих научних дисциплина и двадесет књига, од којих се у контексту тематике српско-словачких веза издвајају: *Сусрећање култура: српско-словачке књижевно-културне везе Риста Ковијанића* (Бачка Паланка 2003, 2005); *Романтизам у српско-словачким културним везама* (Бачка Паланка /

Нови Сад 2011) и *Нађмеђерска долина смрти Ристиа Ковијанића* (Нови Сад / Братислава / Београд 2016).

Есеје, приказе и научне радове објављује од 1986. године у различитим домаћим и иностраним часописима и листовима. Поред тога, аутор је бројних прилога објављених у словачким часописима у Србији и Словачкој: *Нови животи* (*Nový život*), *Нови дан* (*Nový deň*), *Култура* (*Kultúra*), *Словачке народне новине* (*Slovenské národné noviny*), *Славица Словаца* (*Slavica Slovaca*), *Литерарни недељник* (*Literárny týždenník*), *Словачки погледи* (*Slovenské pohľady*) и у часопису Матице словачке из *Мартина Словачка* (*Slovensko*).

Добитник је бројних признања: Октобарске награде Општине Бачка Паланка за област друштвених делатности и за развој мултикултуралних веза и односа; Признања Општине Трпиња (РХ) за посебан допринос у очувању културног идентитета и повезивању српске етничке заједнице са Матицом; Златне значке КПЗ-а Србије и Министарства за дијаспору Владе Републике Србије; Повеље Задужбине „Петар Кочић“ из Бања Луке за допринос и помоћ у развијању међународне културне сарадње; Награде Културног центра из Сремских Карловаца „Павле Марковић Адамов“, за допринос у осветљавању српско-словачких веза; „Ďakovný diplom“ – највеће признање које додељује Матица словачка у Србији на Словачким народним свечаностима; Медаље „Светозар Милетић“, коју додељује Удружење Срба у Словачкој; Годишње награде Друштва новинара Војводине „Димитрије Фрушић“ и Плакете Заједничког већа српских општина у Вуковару.

Комплетна библиографија аутора доступна је на:

<https://nebojsakuzmanovic.home.blog/biografija/>

КРИСТИЈАН ОБШУСТ, МСР

Социјални је антрополог и археолог. Завршио је студије на Одељењу за археологију и на Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факултета, Универзитета у Београду. Независни је истраживач, оснивач *Центра за истраживање колективних идентитета и историјске митологије*, стручни сарадник више културних и научних институција, невладиних организација, научних часописа и интернет портала. Аутор је научне студије *Конструкција словенства у историји и науци: стварање (све)словенских традиција, идеолошке концепције о словенском јединству и њихове рефлексије* (Београд 2013) и књига *Опелди о прошлости: избор текстова из археологије* (Београд 2014) и *Опелди о ирчкој класичној старици и словенству: улога и историја ирчке класичној старици на формирање европских нација и конструкција словенства* (Нови Сад 2019). До сада је написао више радова публикованих у научним часописима и већи број научно-популарних чланака, стручних радова, критика и новинских текстова. Координисао је и учествовао у реализацији неколико едукативних, културних и научно-популарних пројеката. Живи и ради у Београду и Новом Саду.

Области академског истраживања: колективни идентитети (етнички, национални, паннационални, регионални, верски); политичка митологија; студије национализма; измишљање традиције; конструкција словенства и словенских национализма; етнички, национални и паннационални идентитети славофоних заједница; колективна меморија, култура сећања, антропологија смрти и танатологија.

Остала поља академског интересовања: политичка антропологија; словенске и балканске студије; оријентализам; национализам у археологији и политички аспекти археолошке интерпретације; етногенеза Словена и ранословенска археологија; културна историја и археологија Старог истока; материјално наслеђе социјализма; заштита и презентација културне баштине.

Комплетна библиографија аутора доступна је на:

<http://www.cikipm.org/obsust>

O AUTOROCH

DR NEBOJŠA KUZMANOVIĆ

Vyštudoval na Katedre sociológie a filozofie Filozofickej fakulty v Novom Sade. Na tej istej fakulte magistroval na Oddelení srbskej a porovnávacej literatúry na tému „Srbsko-slovenské literárny styky Rista Kovijanića” a následne obhájil aj dizertačnú prácu s názvom „Srbsko-slovenské literárne a kultúrne styky v dobe romantizmu”.

Bol zástupcom šéfredaktora novosadského študentského časopisu *Gaudeamus* a redaktorom v Literárnom spoločenstve Nového Sadu. Pracoval v redakciách časopisu *Krovovi* zo Sremských Karloviec, ako aj v časopisoch *Spisovatel* (Pisac) a *Adresa* v Novom Sade. V roku 1994 založil Vydavateľstvo *Istočnik* a viedol ho až do roku 1998. Od roku 1995 je členom Zväzu spisovateľov Vojvodiny. Za hlavného a zodpovedného redaktora Literárneho klubu „DIS” z Báčskej Palanky bol zvolený v roku 1999. Na konci roku 2001 založil v Bačke Palanke časopis pre kultúru, literatúru a umenie *Sunčanik*, ktorého je šéfredaktorom. Naďalej, od roku 2003 je šéfredaktorom Spoločnosti pre vedu a tvorivosť „Logos”. Od roku 2002 je členom Matice srbskej a Matice slovenskej, zatiaľ čo v roku 2012 bol zvolený za prvého predsedu Asociácie členov Matice srbskej Báčska Palanka. Od roku 1997 pracoval v okresnej správe Bačka Palanka, ako referent pre kultúru, osvetový inšpektor a náčelník pre spoločenskú činnosť, a Zhromaždenie Vojvodiny ho v roku 2016 zvolilo za zástupcu tajomníka pre kultúry, verejné informovanie a vzťahy s náboženskými spoločenstvami. Od júla 2018 je riaditeľom Archívu Vojvodiny v Novom Sade.

Doposiaľ napísal viac ako sto príspevkov z rôznych vedných disciplín a dvadsať kníh, z ktorých sa, v kontexte tematike srbsko-slovenských vzťahov vyčleňujú: *Stretávanie kultúr: Srbsko-slovenské literárne a kultúrne styky Rista Kovijanića* (Bačka Palanka 2003, 2005); *Romantizmus v srbsko-slovenských kultúrnych stykoch* (Bačka Palanka / Nový Sad 2011) a *Nadmederské údolie smrti Rista Kovijanića* (Nový Sad / Bratislava / Belehrad 2016).

Eseje, recenzie a vedecké práce uverejňuje od roku 1986 v rôznych domácich a zahraničných časopisoch a novinách. Medziiným je autorom väčšieho počtu článkov a novinových článkov, publikovaných v slovenských časopisoch zo Srbska a Slovenska: *Nový život*, *Nový deň*, *Kultúra*, *Slovenské národné noviny*, *Slavica Slovaca*, *Literárny týždenník*, *Slovenské pohľady*, ako aj v časopise Matice slovenskej v Martine *Slovensko*.

Získal väčší počet ocenení: Októbrovú cenu Okresu Báčka Palanka za oblasť spoločenských činností a rozvoj multikultúrnych stykov a vzťahov; Uznanie Okresu Trpinja (CHR) za osobitný príspevok k zachovaniu kultúrnej identity a prepojeniu srbského etnického spoločenstva s Maticou; Zlaté odznaky Kultúrno-osvetového spoločenstva Srbska a Ministerstva pre diaspóru vlády Srbskej republiky; Chartu Nadácie „Petra Kočića” v Banja Luke za prínos a pomoc pri rozvoji medzinárodnej kultúrnej spolupráce; Cenu Kultúrneho centra Srijemských Karloviac „Pavla Markovića Adamova”, za prínos k osvetleniu srbsko-slovenských vzťahov; „Ďakovný diplom” – najvyššie ocenenie, ktoré udeľuje Matica slovenská v Srbsku na Slovenských národných slávnostiach; Medailu „Svetozara Miletića”, ktorú udeľuje Združenie Srbov na Slovensku; Výročnú cenu Združenia novinárov Vojvodiny „Dimitrija Frušića”, ako aj Plaketu Spoločnej rady srbských okresov vo Vukovare.

Úplná bibliografia autora je k dispozícii na:
<https://nebojsakuzmanovic.home.blog/biografija/>

KRISTIJAN OBŠUST, MGR

Sociálny je antropológ a archeológ. Absolvoval štúdium na Oddelení archeológie a na Oddelení etnológie a antropológie Filozofickej fakulty v Belehrade. Je nezávislým výskumníkom, zakladateľom *Centra pre výskum kolektívnych identít a politickej mytológie*, odborným spolupracovníkom viacerých kultúrnych a vedeckých inštitúcií, mimovládnych organizácií, vedeckých časopisov a internetových portálov. Je autorom vedeckej štúdie *Konštrukcia Slovanstva v politike a vede: Vznik (vše)slovanských tradícií, ideologické koncepcie o slovanskej jednote a ich reflexie* (Belehrad, 2013), a kníh: *Úvahy o minulosti: Výber textov z archeológie archeologie* (Belehrad, 2014) a *Úvahy o gréckom klasickom staroveku a slovanstve: vplyv percepcie o gréckom klasickom staroveku na vznik európskych národov a konštruovanie slovanstva* (Nový Sad, 2019). Doposiaľ napísal niekoľko príspevkov publikovaných vo vedeckých časopisoch, ako aj väčší počet vedecko-populárnych článkov, odborných prác, kritik a novinových článkov. Koordinoval a podieľal sa na realizácii niekoľkých vzdelávacích, kultúrnych a vedecko-populárnych projektov. Žije a tvorí v Belehrade a Novom Sade.

Oblasti akademického výskumu: kolektívne identity (etnické, národné, pannárodné, regionálne, náboženské); politická mytológia; štúdie nacionalizmu; konštruovanie tradície; konštrukcia slovanstva a slovanských nacionalizmov; etnické, národné a pannárodné identity slovanských spoločenstiev; kolektívna pamäť; kultúrne spomienky, antropológia smrti a tanatológia.

Ďalšie oblasti profesionálnych záujmov: politická antropológia; slovanské a balkánske štúdie; orientalizmus; nacionalizmus v archeológii a politické aspekty archeologickej interpretácie; pôvod Slovanov a slovanská archeológia; biblická archeológia, kultúrna história a archeológia Blízkeho východu; materiálne dedičstvo socializmu; ochrana a prezentácia kultúrneho dedičstva.

Úplná bibliografia autora je k dispozícii na:
<http://www.cikipm.org/obsust>

ABOUT THE AUTHORS

DR NEBOJŠA KUZMANOVIĆ, PHD

Nebojša Kuzmanović graduated from the Department of Sociology and Philosophy at Faculty of Philosophy in Novi Sad. At the same faculty, he obtained his master's degree at the Department of Serbian and Comparative Literature with the thesis entitled "Serbian-Slovak Literary Ties of Risto Kovijanić", and then defended his doctoral dissertation "Serbian-Slovak Literary and Cultural Ties in the Age of Romanticism".

He was the deputy editor-in-chief of *Gaudeamus*, Novi Sad student newspaper, and the editor in the Novi Sad Literary Society. He has worked in the editorial offices of *Krovovi* (Sremski Karlovci) and *Pisac* and *Adresa* (Novi Sad) magazines. He founded *Istočnik* publishing house in 1994 and ran it until 1998. Since 1995 he has been a member of the Association of Writers of Vojvodina. In 1999, he was elected editor-in-chief of "DIS" Literary Club (Bačka Palanka). Establishing it in late 2001 in Bačka Palanka, he has been the editor-in-chief of *Sunčanik*, a journal for culture, literature, and arts. He has also been the editor-in-chief of "Logos", Association of Science and Creativity, since 2003. Since 2002 he has been a member of *Matica srpska* and *Matica slovenská*, and in 2012 he was elected the first president of the Society of *Matica srpska* members in Bačka Palanka. Since 1997, he worked in the municipal administration of Bačka Palanka, as an officer for culture, education inspector and head for social affairs, until the Assembly of Vojvodina elected him deputy secretary for culture, public information and relations with religious communities in 2016. Since July 2018 he has been the director of the Archives of Vojvodina in Novi Sad.

He is the author of more than a hundred papers from various scientific fields and twenty books, with the most significant in the context of Serbian-Slovak relations being: *Encounter of Cultures – Serbian-Slovak Literary-Cultural Ties of Risto Kovijanić* (Bačka Palanka 2003, 2005); *Romanticism in Serbian-Slovak Cultural Ties* (Bačka Palanka / Novi Sad 2011) and

The Nađmeder Valley of Death of Risto Kovijanić (Novi Sad / Bratislava / Belgrade 2016).

He has been publishing essays, reviews and scientific papers since 1986 in various national and international journals and magazines. In addition, he is the author of numerous articles published in Slovak magazines in Serbia and Slovakia: *New Life* (*Nový život*), *New Day* (*Nový deň*), *Culture* (*Kultúra*), *Slovak National Newspaper* (*Slovenské národné noviny*), *Slovak Slavistics* (*Slavica Slovaca*), *Literary Weekly Magazine* (*Literárny týždenník*), *Slovak Views* (*Slovenské pohľady*) and in the journal of Matica slovenská from Martin, *Slovakia* (*Slovensko*).

He has been awarded numerous recognitions: October Award of the Municipality of Bačka Palanka for social activities and the development of multicultural ties and relations; Recognition of the Municipality of Trpinja (Republic of Croatia) for special contribution to preserving cultural identity and connecting the Serbian ethnic community with Matica; the Golden Badge of the Cultural and Educational Community of Serbia and the Ministry of Diaspora of the Government of the Republic of Serbia; the Charter of the Petar Kočić Endowment from Banja Luka for contribution and assistance in the development of international cultural cooperation; awards of the Cultural Center “Pavle Marković Adamov” from Sremski Karlovci for contribution to illuminating Serbian-Slovak relations; “Ďakovný diplom” – the highest recognition given by Matica slovenská in Serbia at Slovak Folk Festival; The Svetozar Miletić Medal, awarded by the Association of Serbs in Slovakia; annual awards of the Journalists’ Association of Vojvodina “Dimitrije Fručić” and Plaque of the Joint Council of Serbian Municipalities in Vukovar.

The full bibliography of the author is available at:
<https://nebojsakuzmanovic.home.blog/biography/>

KRISTIЈAN OBŠUST, MSC

Kristijan Obšust is a social anthropologist and archeologist. He studied and graduated from the Department of Archeology and the Department of Ethnology and Anthropology of Faculty of Philosophy, University of Belgrade. He is an independent researcher, founder of the *Center for Research on Collective Identities and Political Mythology*, expert associate of several cultural and scientific institutions, non-governmental organizations, scientific journals and internet portals. He is the author of scientific study *Construction of Slavdom in Politics and Science: Creating (All-)Slavic Traditions, Ideological Conceptions of Slavic Unity and Reflections Thereof* (Belgrade 2013) and book *Essays on the Past: A Selection of Texts from Archeology* (Belgrade 2014) and *Essays on Greek Classical Antiquity and Slavdom: The Impact of Perceptions about Greek Classical Antiquity on the Formation of European Nations and the Construction of Slavdom* (Novi Sad 2019). So far he has written several papers published in scientific journals and a number of popular science articles, professional papers, reviews and newspaper articles. He coordinated and participated in the realization of several educational, cultural, and popular science projects. He lives and works in Belgrade and Novi Sad.

Fields of academic research: collective identities (ethnic, national, pan-national, regional, religious); political mythology; studies of nationalism; invented traditions; construction of Slavdom and Slavic nationalisms; ethnic, national and pan-national identities of Slavophonic communities; collective memory, the culture of remembrance, the anthropology of death and thanatology.

Other fields of academic interest: political anthropology; Slavic and Balkan studies; Orientalism; nationalism in archeology and the political aspects of archeological interpretation; ethnogenesis of Slavs and Early Slavs archeology; cultural history and archeology of the Ancient Near East; the material legacy of socialism; protection and presentation of cultural heritage.

The full bibliography of the author is available at:
<http://www.cikipm.org/obsust>

САДРЖАЈ
ОБСАН
CONTENTS

ПРЕДГОВОР	5
УВОДНА РАЗМАТРАЊА	7
ЗНАЧАЈ ГИМНАЗИЈЕ ЈАНА КОЛАРА, СЛОВАЧКИХ НАРОДНИХ СВЕЧАНОСТИ, МАТИЦЕ СЛОВАЧКЕ И СЛОВАЧКЕ ЕВАНГЕЛИЧКЕ А. В. ЦРКВЕ У КОНТЕКСТУ РЕФЛЕКСИЈА НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА СЛОВАКА У СРБИЈИ	21
Гимназија Јана Колара као кровна просветна институција Словака у Србији	22
Лутерански конфесионални идентитет и значај Словачке евангеличке а. в. цркве у заједницама <i>доњоземских Словака</i>	28
Словачке народне свечаности као рефлексција националног идентитета словачке националне мањине у Србији	34
Значај Матице словачке као најбитније националне институције Словака у Србији	40
ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	45

PREDSLOV	53
ÚVODNÉ ÚVAHY	55
VÝZNAM GYMNÁZIA JÁNA KOLLÁRA, SLOVENSKÝCH NÁRODNÝCH SLÁVNOSTÍ, MATICE SLOVENSKEJ A SLOVENSKEJ EVANJELICKEJ A. V. CIRKVI V KONTEXTE REFLEXIÍ NÁRODNEJ IDENTITY SLOVÁKOV V SRBSKU	67
Gymnázium Jána Kollára ako strešná osvetová inštitúcia Slovákov v Srbsku	68
Luteránska konfesijná identita a význam Slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi v spoločenstvách <i>dolnozemských Slovákov</i>	73

Slovenské národné slávnosti ako reflexia národnej identity slovenskej národnostnej menšiny v Srbsku	79
Význam Matice slovenskej ako najdôležitejšej národnej inštitúcie Slovákov v Srbsku	84
ZÁVEREČNÉ ÚVAHY	89

FOREWORD	97
INTRODUCTORY CONSIDERATIONS	99
THE IMPORTANCE OF JAN KOLAR GRAMMAR SCHOOL, THE SLOVAKIAN FOLK FESTIVAL, MATICA SLOVENSKÁ, AND SLOVAK EVANGELICAL CHURCH A. V. IN THE CONTEXT OF REFLECTIONS OF NATIONAL IDENTITY OF THE SLOVAKS IN SERBIA	111
Jan Kolar Grammar School as the Umbrella Educational Institution of the Slovaks in Serbia	112
Lutheran Confessional Identity and the Importance of the Slovak Evangelical Church a. v. in the <i>Lower Land Slovak Communities</i>	117
Slovak Folk Festival as a Reflection of the National Identity of the Slovak National Minority in Serbia	123
The Importance of Matica slovenská as the Most Significant National Institution of the Slovaks in Serbia	128
CONCLUDING CONSIDERATIONS	133

БИБЛИОГРАФИЈА • BIBLIOGRAFIA • BIBLIOGRAPHY	139
КОРИШЋЕНА АРХИВСКА ГРАЂА • ZOZNAM POUŽITÉHO ARCHÍVNEHO MATERIÁLU • ARCHIVALS MATERIAL USED	143
ОСТАЛИ ИЗВОРИ • OSTATNÉ ZDROJE • LIST OF SOURCES	145
ПРИЛОЗИ • PRÍLOHY • ANNEXES	147
О ауторима	159
О autoroch	163
About the authors	167

СТУДИЈЕ И ОГЛЕДИ • ŠTÚDIE A ÚVANY • STUDIES AND ESSAYS

Мср Кристијан Обшуст • Kristijan Obšust, Msc
Др Небојша Кузмановић • Nebojša Kuzmanović, PhD

КОЛЕКТИВНИ ИДЕНТИТЕТИ СЛОВАКА У СРБИЈИ
KOLEKTÍVNE IDENTITY SLOVÁKOV V SRBSKU
COLLECTIVE IDENTITY OF THE SLOVAKS IN SERBIA

Издавач • Vydavateľ • Publisher
Архив Војводине • Archív Vojvodiny • Archives of Vojvodina
Жарка Васиљевића 2А, Нови Сад • Žarka Vasiljevića 2A, Novi Sad

За издавача • Za vydavateľa • On Behalf of the Publisher
Др Небојша Кузмановић • Nebojša Kuzmanović, PhD

Превод на словачки и енглески • Preklad do slovenčiny a angličtiny •
Translate to Slovak and English
Академија Оксфорд – Јагодина • Akademija Oxford – Jagodina

Лектура текста на српском • Lektúra v srbčine • Proofreading in Serbian
Драгана Бедов • Dragana Bedov

Припрема за штампу • Príprava do tlače • Prepress
Татјана Цавнић • Tatjana Cavníć

Тираж • Náklad • Print Run
300

Штампа • Тлач • Print
Службени гласник, Београд • Službeni glasnik, Beograd

ISBN: 978-86-80017-69-3

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

323.1(=162.4)(497.11)

ОБШУСТ, Кристијан

Колективни идентитети Словака у Србији : значај словачких културних и просветних институција и конфесионалног идентитета за конструисање и рефлексије националног идентитета Словака у Србији / Кристијан Обшуст, Небојша Кузмановић. - 2. изд. - Нови Сад : Архив Војводине, 2020 (Београд : Службени гласник). - 169 стр. : илустр. ; 24 см. - (Библиотека Студије и огледи)

Упоредо срп. текст и словач. и енгл. превод. - Тираж 300. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија.

ISBN 978-86-80017-69-3

1. Кузмановић, Небојша, 1962-
а) Словаци - Национални идентитет - Србија

COBISS.SR-ID 332452359

ISBN: 978-86-80017-69-3